

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Науковий журнал

Зареєстрований у міжнародних наукометричних базах та відкритих базах даних:

InfoBase Index

Academia.edu

SelectedWork bepress

International Scientific Indexing (ISI)

Том 4

Київ

2017

Міністерством юстиції України прийнято рішення про державну реєстрацію журналу «Соціальні комунікації: теорія і практика» (наказ № 277/5 від 01.02.2016) Свідоцтво сер. КВ № 21875-17775 Р від 01.02.2016

РЕЦЕНЗЕНТИ

Фінклер Юрій Едуардович – доктор філологічних наук, професор
(*Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне, Україна*)
Кузнєцова Тетяна Василівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор
(*Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна*)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Холод О.М. – акад. МАНПО, д-р філол. н., проф. (Україна) – науковий редактор;
Холод Г.Я. – канд. філол. н., доц. (Україна) – науковий і літературний редактор;

Бартошек А. – д-р соц. н., проф. (Польща); **Бутиріна М.В.** – д-р н. соц. ком., проф. (Україна); **Владимиров В.М.** – д-р філол. н., проф. (Україна); **Галич В.М.** – д-р філол., проф. (Україна); **Городенко Л.М.** – д-р н. соц. ком., проф. (Україна); **Горошко О.І.** – д-р соц. н., д-р філол. н., проф. (Україна); **Грядюшко О.О.** – канд. філол. н., доц. (Білорусь); **Двіведі Р.** – д-р філос. у галузі соціології (Індія); **Демченко С.В.** – д-р н. соц. ком., проф. (Україна); **Ельбесхаузен Х.** – д-р проф. (Данія); **Зражевська Н.І.** – д-р н. соц. ком., проф. (Україна); **Іванов В.Ф.** – д-р філол., проф. (Україна); **Ільганаєва В.О.** – д-р іст. н., проф. (Україна); **Мінеллі М.** – д-р філос. у галузі філології (США); **Почепцов Г.Г.** – д-р філол. н., проф. (Україна); **Синовець О.** – д-р філос. у галузі соц. і соц. ком. (Польща); **Фінклер Ю.Е.** – д-р філол. н., канд. соц. н., проф. (Україна); **Хроми Я.** – д-р соціол. н., проф. (Чехія); **Чекмишев О.В.** – д-р н. соц. ком., проф. (Україна); **Яблоновська Н.В.** – д-р філол., проф. (Україна).

С 72 Соціальні комунікації: теорія і практика : наук. журн. [наук. і літ. ред. Г.Я. Холод; наук. ред. О. М. Холод]. – Т. 4. – К., 2017. – 109 с.

Том 4 періодичного наукового журналу містить результати досліджень фахівців із соціальних комунікацій, презентовані авторами шести країн світу (Австрії, Данії, Польщі, Сербії, США й України) під час роботи другого Міжнародного симпозиуму «Соціальні комунікації: результати досліджень» (25 березня 2017 року, м. Київ, Україна).

Дослідження стосуються теорії та історії соціальних комунікацій, теорії та історії журналістики, теорії та історії видавничої справи та редагування, прикладних соціально-комунікаційних технологій, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, соціальних комунікацій в педагогіці тощо.

Окрім фахівців із соціальних комунікацій, матеріали будуть цікавими для психологів, політологів, філологів, соціологів та філософів.

Редакція журналу не несе відповідальність за достовірність посилань і не завжди поділяє точку зору авторів.

ЗМІСТ

Стор.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

- Пеянович Любо** (Pejanović Ljubo, Белград, Сербія)
Скакавац Анда (Skakavac Anđa, Белград, Сербія)
PROBLEMS OF SUCCESSION AND SECURITY IMPLICATIONS (*англійською мовою*)..... 5

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

- Слотюк Тетяна Василівна** (м. Львів, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОСКВОФІЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ В СХІДНІЙ
ГАЛИЧИНІ: СТРУКТУРА ТА ІДЕЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ (1900–1915 pp.)..... 10
- Тараненко Олена Валеріївна** (м. Вінниця, Україна)
ЕВФЕМІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ ПЕРІОДУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 19

ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

- Кулон Мариола** (Kulon Mariola, Zabrze, Polska)
Яворек Марцин (Jaworek Marcin, Zabrze, Polska)
EMOTIKONY W PRZEKAZACH ELEKTRONICZNYCH. PRÓBA ZASTĄPIENIA
KOMUNIKACJI NIEWERBALNEJ W CYBERPRZESTRZENI PRZEZ ZNAKI GRAFICZNE
(*польською мовою*) 28
- Ланковська Агнешка** (Łukowska Agnieszka, Zabrze, Polska)
Яворек Марцин (Jaworek Marcin, Zabrze, Polska)
KOMUNIKACJA U OSÓB Z OGRANICZONĄ SPRAWNOŚCIĄ ORAZ OGRANICZENIA W
NIEJ POWSTAJĄCE (*польською мовою*)..... 35
- Синовець Олександра** (Synowiec Aleksandra, Gliwice, Poland)
DIFFERENT DIMENSION OF CULTURAL TOURISM: COMMUNISM HERITAGE AND
COMMUNIST RELICS AS A TOURIST ATTRACTION (*польською мовою*)..... 42
- Холод Ганна Ярославівна** (м. Київ, Україна)
МЕДІАДИСКУРС ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ КУЛЬТУРФІЛЬМІВ У “КІНО-ГАЗЕТІ” (1928–
1932 pp.)..... 47
- Холод Олександр Михайлович** (м. Київ, Україна)
ТРАНСФОРМАЦІЯ «ІДЕОЛОГІЇ» УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї ПІД ВПЛИВОМ МЕДІЙНОГО
ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КАТАКЛІЗМІВ 2013–2015 РОКІВ В УКРАЇНІ (*російською
мовою*) 57

КНИГОЗНАВСТВО, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

- Ельбесхаузен Ханс** (Elbeshausen Hans, Copenhagen, Denmark)
BOUNDARY CROSSING IN CURRENT LIBRARY WORK AN ACTIVITY-THEORETICAL
ANALYSIS OF TRANS-DISCIPLINARY COLLABORATION (*англійською мовою*) 70

ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ

Партико Зіновій Васильович (м. Львів, Україна) КІЛЬКІСНИЙ ТА ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ПОМИЛОК У РУКОПИСАХ, ПОДАНИХ АВТОРАМИ В ЗМІ	78
--	----

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В ПЕДАГОГІЦІ

Безручко Олександр Вікторович (м. Київ, Україна) НАУКОВА Й КІНОПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕОРГІЯ АВЕНАРІУСА В КИСВІ	87
--	----

ПУБЛІЦИСТИКА НАШИХ АВТОРІВ

Minelli Maurine (New York, USA) WHAT IS A CRISIS? A CASE STUDY OF RICHARD NIXON AND DESEGREGATION (<i>анг- лійською мовою</i>)	92
Торопов Дмитрій Анатольєвич (г. Москва, Росія) ВЛАСТЬ И ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ В СОВЕТСКИЙ И ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД НА ТЕРРИТОРИИ РОССИИ (<i>російською мовою</i>)	99
Вимоги до оформлення статей для публікації в науковому журналі «Соціальні комунікації: теорія і практика»	102

ТЕОРИЈА ТА ИСТОРИЈА СОЦИЈАЛНИХ КОМУНИКАЦИЈ

UDC 007 : 304 : 001 + 659.4

PROBLEMS OF SUCCESSION AND SECURITY IMPLICATIONS

Pejanović Ljubo,
Skakavac Anđa

(м. Белград, Србија)

This paper aims to address the issue of succession and all its consequences which are present from the onset of succession, throughout its duration and end, not only from a political, but legal, economic and security perspective.

We will then illustrate the problem itself, its causes, development, and consequences, already present and which are yet to occur, until the termination of the specific problem.

In this respect, special attention will be paid to problems that have emerged and which may arise regarding the safety of people, their property and other values related to succession.

Therefore, through assumed and imaginary problems related to security, we wish to point out and open the issue for discussion on occurrences that are known and the issues are not known to the general public in the Republic of Serbia, with special emphasis on the safety, health and lives of people and all their values.

Keywords: *succession, issue, discussion, lives, property, and safety.*

1.1. Conceptual determination and defining the problem of succession

In order to consider the problem of succession and its definition, it is necessary to introduce and point out other considerations, and thus determine its conceptual determination and defining in the true sense and determination.

"The succession of a state, in international law as defined by the Vienna Convention on succession of states and international agreements, indicates the replacement of one country by another in terms of a of a specific territory's responsibility for international relations. It's a problem of assuming the rights and obligations of a successor state with a number of issues related to that area, *i.e.*, the establishment of the sovereignty of a state that had previously belonged to another country. Succession may be partial (when the predecessor and its successor retain its identity) or complete (where successor states are created and the predecessor state disappears, or its predecessor falls apart and new successor states are created)"¹.

By analyzing the aforementioned definition of succession, the impression one gets is that the Vienna Convention and other international documents which regulate all rights of states and the assumption of those rights and obligations by successor states is the basis and foundation for the succession of states. Our problem deals with the succession of a broken, and no-longer existent state under the name of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and its successor states, which used to be within its composition: Slovenia, Croatia,

¹ https://URhr.wikipedia.org/wiki/Sukcesija_dr%Beav

Bosnia and Herzegovina, Macedonia and the joint state of Serbia and Montenegro, called the Federal Republic of Yugoslavia or Serbia and Montenegro. Therefore, the aforementioned states are individually the direct successors of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia while the two republics formed a common state Serbia and Montenegro which is, within this meaning, the successor of the former state. In this respect, the former state was succeeded by its former members, both directly and indirectly. In the end, the Federal Republic of Yugoslavia, Serbia and Montenegro, split apart and its direct successors were Serbia and Montenegro, which assumed its obligations. In this paper we will focus on Serbia, as the successor of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, with all its corresponding rights and obligations, prescribed by international documents, as well as a sovereign state to which belong all rights of succession. Therefore, the Republic of Serbia is the successor of the former state which has undertaken all the rights and obligations as a state who has received all the rights through the succession. In this sense, the predecessor was completely terminated, hence it has not retained any rights, and all rights and obligations were passed onto the Republic of Serbia. By viewing the processes and transformations from the former country, the conditions for thinking about how to dismantle the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and Serbia and Montenegro, was developed which was caused, in part by the international community which was inconvenienced by that country, in part by the individual republics and in part by a group from within the Republic of Serbia itself. Generally, the interests of the majority coincided and thus the conditions for dismantling that country were acquired, six new states were formed, and the geographic and historical map of the international community, Europe and the Balkan region was altered. The aforementioned interests fit into the terminology of a forced division and the self-imposed leaders of the cited republics who inherited, accepted and imposed a certain power over the population within their respective republics and thereby exerted control over those societies, territories and all of their values. The beginning of the process of organizing society and a state were begun when they assumed power and control over a particular territory and population, when they made its borders and created a certain sovereignty which they acquired by concluding mutual agreements and boundary treaties and the framework of a new state. They acquired inherited and formed new natural state and human rights, which were partly implemented and partly violated, and continue to be violated, and which relate to: the right to life, the right to property, the right to liberty, the right to free movement, the right to private property, the right to participate in political life and, in the end, all rights relating to security. When it comes to human rights violations, they have been greatly disrupted, undermined and taken away, such as the right to a peaceful life, when it was replaced by forced and imposed revolts, revolutions, armed conflicts which in turn imposed over the citizens, and society, violence with which they had to defend themselves and their natural rights (freedom, property, health, security, etc.) and when they were forced to transfer those rights to the state which, in their name, ruled over all the hardships, problems and situations. All the republics, in various degrees, began to quarrel, fight and destroy acquired values which they had inherited and partly built on.

1.2. New and mutual misunderstandings and conflicts between the republics

"Conflicts, a high degree of disagreement and divergence in ideas, attitudes and practical action. All forms of deviation have some elements of conflict: man with himself or others, individuals or social groups with the community, or social groups within themselves. Social determinants of social conflicts arise from the heterogeneity of social stratification, where an important role is played by the (non)availability of existential goods and cultural needs. Political conflicts and violence, latent or actual use of force (as their product) are usually caused by various economic, social, religious and national interests of the conflicting parties, which are at the same time criminal factors (military and social conflicts, conflicts, cultural conflict). Conflicts of interest, situations in which officials of the state, during the exercise of public functions or official duties, were motivated to influence behavior in a way that endangered the public interest for the account of private interests. Covert form of corrupt activities or nepotism-giving someone advantages under specific circumstances (due to social status, profession, social influence, personal relations, material or other benefits, etc.)"².

By reviewing the stated definitions of conflicts and confrontations, it seems that the conflicts and confrontations conceived in the former country smoldered and burst into flame after the dismantling of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Accordingly, upon the establishment of new states, i.e. of the Republic of Croatia, conflicts, confrontations and war events soon erupted both between groups within internal borders, as well as among groups within the Republics. The first conflicts occurred in the newly formed *Republic of Croatia*.

1. In the *Republic of Croatia* conflict erupted between two groups, i.e., two constituent peoples, the Serbs and the Croats, who were prompted and assisted by specific governments and nationalistic emigrant groups outside the borders of the new state. The loss of the constituent status by the Serbs in Croatia caused internal conflicts, resulting from the violation of human rights, and eventually a war and the proclamation of the Serbian

² Milo Boskovic, *Leksikon Bezbenosti (in English: Lexicology of Criminology)*, Matica srpska, Novi Sad, 2015. Pages 508-509.

national minority. The Serbs acquired the status of a national minority after the majority of them was banished to another country. Armed conflict was the result of the formation of armed forces by the Government of Croatia and by the Serb community, conflicts in which both sides suffered major losses. With the aid of some international community's a military action, dubbed "Storm", was implemented which saw the expulsion of the local Serb population to Serbia and, in part, to Bosnia and Herzegovina. This expulsion resulted in the majority of Serbs being forced out of their own country, thus losing the status of a people and becoming a minority community. Croatia violated all human rights with this form of violence, and failed to comply with the Convention on Human Rights, and other rights they inherited from the previous state of SFRY. With the expulsion of the Serb community all of their rights were abolished, among which were the right to remain in their own country inherited by the new state, the right to property, the right to security and all other acquired and established rights in the former and newly-formed state.

2. Armed conflict also erupted in *Bosnia and Herzegovina* between its three constituent peoples, the Bosnians, the Serbs and the Croats, resulting in war and destruction. In the beginning, there were three sides in the conflict fighting one another, later, aided by some governments into regrouping, the Bosnians and Croats joined together to fight against the Serbs. In the newly-created unnecessary dealings, a state of war occurred in which everyone lost. Each side suffered major human loses, property was destroyed, the sovereignty of the newly created state was canceled and chaos ruled. The war was not restricted to these three peoples, it came to include other states, terrorist organizations, criminal groups, all of which maximized the conflict, increased the loss of life, forced people to flee and saw numerous refugees, especially from the Serb community, seek refugee status in other countries, primarily in Serbia. They lost all the rights they had in their century-old homeland, and their own newly-formed country, the right to liberty, property, security and all other rights of acquired succession from the old and in the new country. However, under the organization of the international community and international treaties and arrangements, the newly formed state of Bosnia and Herzegovina was divided into two entities, one consisting of the Bosnians and the Croats as a federation and the other consisting of the Serbs called the Republic of Srpska. During 1995, NATO carried out military intervention over the Hadžići and Han Pijesak area of the Republic of Srpska, which resulted in new forms of human rights violations with the killing of people and the destruction of property and the release of dangerous materials which contributed to the rapid increase of cancer in Bosnia and Herzegovina. In 1999, *Serbia (Kosovo and Metohija)* was bombed. This resulted in the territory and property of the Republic of Serbia being destroyed and the loss of over 3,000 lives and around 12,000 being injured. The material damage caused is of inestimable value while the uranium and plutonium released over the country has resulted in a sudden and dramatic increase of instances of the disease known as cancer.

During and after the bombing of the Republic of Serbia, some governments of the international community, their intelligence services, the Albanian emigration and Islamist terrorist groups caused an ethnic conflict between the Serbs and Albanians, *i.e.*, Shiptars, on the territory of Serbia, *i.e.*, Kosovo and Metohija. This conflict too resulted in the loss of human life, destruction of property, loss of human rights and the rights of the Serbian people to continue to live in their own homes. They once again lost their property and all other inherited rights in the newly-established state. The Serb national majority, and other non-Albanian people and minorities, took refuge, for the most part, in the Republic of Serbia and in Montenegro. An even greater problem is that the refugees cannot return to Kosovo and Metohija due to the threats and pressures from the Shiptar community, as is also the case with Croatia.

1.3. Human Rights

The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Rome, 1950), regulates all human rights among which are: mandatory respect for human rights, the signatories of the Convention guarantee all rights and freedoms including the right to life, liberty and security.

With the Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Paris, 1952), property and other rights were included.

Protocol 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Strasbourg 1986), guaranteed the right of free movement, prohibited the expulsion of a country's own citizens, the group expulsion of its nationals and other rights.

Thus, each of the signatories made a commitment to respect all human rights which prescribed under the specified documents. All rights of the country signatories, should they cease to exist, are such that they are transferred onto the newly created states, which states are in turn obliged to respect the human rights of its citizens and others residing on its territory.

In this paper, the states formed after the dissolution of Yugoslavia also assumed all rights signed to and respected by the previous state.

However, in the case of the dissolution of Yugoslavia, the newly-formed states did not respect the human rights prescribed by the Convention and its Protocols, including the expulsion of a country's own citizens into

another country, as was the case in Croatia, Bosnia and Herzegovina and parts of Serbia, *i.e.*, Kosovo and Metohija, from whose territory over 500,000 citizens, of Serbian nationality and other minorities, were expelled and who fled to the Republic of Serbia. Their expulsions stripped them of their human rights, such as the right to life on their own property, and in their own country, the right to free movement which prohibited their movement in these areas, the right to safety and a healthy environment and other rights not presented in this work.

1.4. Illegal secession or dissolution of a state

Therefore, the secession and separation from one state, or leaving a specific predecessor state, is the separation of specific territories held together by internal boundaries, in this case the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, whose territories acquire the right of successor states, retaining the identity of the previous state and creating the identity of a new state. With this in mind, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia as a single state was broken up into six successor states, who achieved their right, *i.e.*, the right of one people to self-determination and the creation of their own independent state. Therefore, Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro and Macedonia were formed with the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The territory of Kosovo and Metohija was illegally and forcibly separated from the Republic of Serbia, without the self-proclamation of the majority. In this case, the international community, the European Union and citizens of the Albanian community failed to respect the human rights of other nations, the Serbs in particular, as the largest people in the Republic of Serbia, who were deprived of the right to decide.

Therefore, the dissolution of SFRY resulted in the loss of its identity, sovereignty and territorial boundaries while the newly-formed countries became the successors of their own identity, sovereignty and territorial integrity with all human rights enshrined in the Convention and respected in the predecessor state. In this case, the newly-formed countries are considered to be the newly-formed independent successor states whose territory before the succession was within the boundaries of the responsible, internationally recognized, predecessor state. Additionally, the newly-formed successor states received recognition from the international community.

1.4.1. Secession of certain human rights

The right to security secession which implies the right to safety, the right to a healthy life, the right to medical treatment, the right to free movement and residence in one's own and other countries, is the same as the legal and other succession process of a state. Thus, in this case, all citizens of the former Yugoslavia, had rights, and retained the same, guaranteed to them by international Conventions, constitutions and the laws of the newly-formed countries which emerged from the former state. Therefore, succession and the acquired right to security has the meaning; *the word succession itself* (LAT. Successio) *is the entry or transformation into a new state where citizens get or acquire the right to inherit the legacy including security, security culture and security heritage.*

In order for the citizens to, in a newly-formed state, inherit via succession the right to the safety of life, they also inherit the right to a healthy environment in a new space or a space to which they have been relocated. With this in mind, succession implies, ecological succession, which can be caused by the evolution of the continent which in other geological periods implies the evolution of the flora and the fauna. Examples of the application of succession may be an island, *i.e.*, Krakatau. Long-term succession may, most often, be caused by human (anthropogenic) influence, as well as by zoogenic phytogenic. Climatic and pyrogenic (fire) influences. The third form is short-term succession resulting mainly under the influence of man, and an example may be land tillage.

"According to the living space on which succession occurs, it may be primary or secondary. Primary is that before which there was no life while secondary succession occurs in areas which had previously been destroyed by the influence of man or nature (logging or deforestation and fires), its renewal being significantly shorter than that of primary succession. The third form is changing biocoenosis (succession of biocoenosis) under the influence of man, such as the introduction of new species that can but don't have to cause the extinction of some native species"³.

Since what is in question here is the break up of the former Yugoslavia and the formation of new states, which were formed on their existing land areas and not in new areas through dislocation, in this case change or the dislocation of citizens entails the expulsion of citizens from one area as was the case of the expulsion from Croatia, Bosnia and Herzegovina and from Kosovo and Metohija, into the Republic of Serbia. Regardless of which group is in question, both groups or all citizens have acquired the right to a healthy environment and thus the right to security in the new country.

³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Ekološka_succession

1.5. Instead of a conclusion

By analyzing international conventions and rights regulated by this and other legal documents, related to succession, in this case and in connection with this paper, all rights prescribed and respected in the former country and transferred to the newly-established country are inherited via succession, as was the case of the Republic of Serbia. In this case too, the replacement and legacy of achieved rights must be secured by the newly formed states.

With the emergence of political and civil conflict in the former state of SFRY, the dissolution of that state and the formation of six new states, the new states were obliged to provide all the rights in the new country or rights over the new territories, as is the case with refugee rights from some of the new states. Therefore, some new states did not respect acquired rights, as they expelled part of their population into other states and areas, where these people faced problems caused by that expulsion to an area which did not have the conditions necessary to achieve adequate security and safety without the basic needs for a quality life.

When talking about human rights in the new area, the same could not be fulfilled in full due to an unwillingness, exhaustion and poverty of not only the existing citizens, but the newly arrived, who did not have any requirements for life, and in particular on the security of that new space.

The dissolution of the former state caused the unlawful expulsion from homes, confiscation of property and brought misery and hardship to parts of the population in an area not prepared for new problems.

In the end, security and ecological succession in new conditions and with different socio-political conditions and lack of both financial and material conditions, especially in harsh security conditions and living consequences present in the Republic of Serbia.

References

1. Bošković Milo (2015), *Kriminološki leksikon (in English: Lexicology of Criminology)*, Matica srpska, Novi Sad.
2. Đorđević Obren (1986), *Leksikon Bezbenosti (in English: Lexicology of Security)*, Partizanska knjiga, Belgrade.
3. Šipka Milan (2010), *Pravopisni rečnik srpskog jezika (in English: Dictionary of the Serbian Language)*, Prometej, Novi Sad.
4. Hr.wikipedia.org (2016), «Sukcesija», available at: https://hr.wikipedia.org/wiki/Sukcesija_dr%BEava (accessed 22 September 2016).
5. Hr.wikipedia.org (2016), «Sukcesija», available at: https://hr.wikipedia.org/wiki/Ekološka_sukcesija (accessed 20 September 2016).

Пеяновіч Любо, доктор філософії, професор; **Скакавац Анда**, доктор філософії

ПРОБЛЕМИ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА Й ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

Стаття спрямована на вирішення питання про правонаступництво і його наслідки, які присутні із самого початку послідовно, упродовж своєї тривалості й до кінця, і не лише з політичної позиції, але й правової й економічної безпеки в перспективі.

Ми ілюструємо саму проблему, її причини, перебіг і наслідки, які вже присутні і які поки ще не відбуваються.

У зв'язку із цим, особливу увагу приділено проблемам, які виникли і які можуть виникнути щодо безпеки людей, їх майна та інших цінностей, пов'язаних із правонаступництвом.

Таким чином, через прийняті й можливі проблеми, пов'язані з безпекою, для обговорення ми піднімаємо питання про події, які відомі, і питання, які не відомі широкому загалу в Сербії, при цьому робимо особливий акцент на безпеку, здоров'я й життя людей.

Ключові слова: правонаступність, питання, обговорення, життя, власність і безпека.

Пеянович Любо, доктор философии, профессор; **Скакавац Анда**, доктор философии

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОПРЕЕМСТВЕННОСТИ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ

Статья направлена на решение вопроса о правопреемственности и его последствиях, которые присутствуют с самого начала последовательно, на протяжении всей своей продолжительности и конца, а не только с политической, но правовой и экономической безопасности в перспективе.

Мы иллюстрируем саму проблему, ее причины, развитие и последствия, которые уже присутствуют и которые пока еще не происходят.

В связи с этим, особое внимание уделено проблемам, которые возникли и которые могут возникнуть в отношении безопасности людей, их имущества и других ценностей, связанных с правопреемственностью.

Таким образом, через принятые и возможные проблемы, связанные с безопасностью, мы поднимаем для обсуждения вопросы о событиях, которые известны, и вопросы, которые не известны широкой общественности в Республике Сербии, при этом делаем особый акцент на безопасность, здоровье и жизнь людей.

Ключевые слова: преемственность, вопрос, обсуждение, жизнь, собственность и безопасность.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК 070.23:(477.8-11):[32.019.5(=161.1)]"1900/1915"

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОСКВОФІЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ: СТРУКТУРА ТА ІДЕЙНО- КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ (1900–1915 рр.)

Слотюк Т.В.

(м. Львів, Україна)

У статті розглянуто структуру москвофільської преси початку ХХ ст., подано етапи її розвитку, визначено основні тематично-структурні елементи, досліджено ідейно-психологічні аспекти діяльності та впливу цієї преси.

Мета дослідження полягала у виявленні тих особливостей, що вирізняють пресу москвофільського руху в структурі української преси поч. ХХ ст.

Методи дослідження. Бібліографічно-описовий метод використано на етапі виокремлення видань, які бралися до розгляду та вивчення їхніх структурно-тематичних аспектів; порівняльно-аналітичний метод апробовано для порівняння провідних ідей, які були притаманні тому чи іншому виданню; проблемно-тематичний та історичний методи застосовано на всіх етапах дослідження.

Результати цього дослідження виявляють основні ідейні, концептуальні особливості преси москвофільського руху, які подекуди й сьогодні реанімуються в нових формах. Звернено увагу на дві групи: «новокурсників» та «старорусинів», що формували своє інформаційно-комунікативне середовище.

У висновках проглядається закономірність занепаду цього руху і його преси в протистоянні всьому українському.

Ключові слова: москвофіли, преса, “новокурсники”, “старорусини”.

1. Вступ. Актуальність теми полягає в тому, що особливості комунікативного процесу москвофільської преси початку ХХ ст. позначені сьогодні актуалізацією тих ідей, із якими виступала москвофільська преса в Галичині століття тому. Нині ці ідеологеми та ідеї беруть на озброєння новочасні москвофіли та їх ідейні «батьки». Процес формування української нації впродовж ХІХ–ХХ ст. був складним і суперечливим. Однією із центральних була проблема національної ідентичності. Москвофільський рух, який зародився в середині ХІХ ст. і через свою пресу проголошував ідею “єдинства всего русского народа”, тривалий час був складником українського національного життя, але на початку ХХ ст. трансформувався в антиукраїнську політичну силу.

Проблема дослідження має яскраво виражений сучасний зміст і підтекст, які полягають у тому, що є й учені, і політичні діячі, які реанімують політичні концепції й ідеологеми москвофільського руху та його преси, а саме спекулюють ідеєю єдності слов'янських народів (зокрема українського й російсько-

го), заперечують окремішність українського народу та його мови, стверджуючи існування “єдиного руського народу” від Карпат до Камчатки, убачають у подоланні “українізму” шлях до “общеруського єдинства”, “руського миру”, у контексті російських державницьких інтересів і російської великодержавної свідомості тлумачать майже всі аспекти української історії (походження етноніма “Україна”, назв “Русь”, “Юго-Западная Русь”, “Малая Русь”, “Малороссия”, “Россия”), ідею української державності розглядають як зраду “общеруської ідеї”, а москвофільство в Східній Галичині ХІХ – першої третини ХХ ст. – як політичний рух “русских”.

Огляд літератури. Вивченням москвофільської преси як явища української історії в контексті історії української журналістики тривалий час залишалася поза увагою дослідників. Тому сьогодні є дослідження, присвячені лише окремим виданням москвофільського руху. Л. Сніцарчук у публікації «Москвофільська преса в Галичині міжвоєнного періоду: тематико-типологічні аспекти» дослідила особливості тематики й проблематики цієї преси. І. Михайлин у навчальному посібнику з «Історії української журналістики» відвів вивченню москвофільської преси один із розділів. 2013 року К. Курилишин видав покажчик: «Часопис «Галичанин» (Львів, 1893–1913): матеріали до бібліографістики», де подано змістове наповнення цього часопису. Повного та ґрунтовного дослідження цієї проблеми немає. Найповніше пресу москвофільського руху поч. ХХ ст. досліджено в публікаціях Т. Бурдеги (Слотюк).

Мета статті – дослідити особливості, структуру та ідейно-концептуальні засади функціонування москвофільської преси в Східній Галичині (1900–1915 рр.).

Завдання – розглянути особливості проблемно-тематичного наповнення преси москвофільського руху початку ХХ ст.; виокремити основні ідейно-концептуальні засади цієї преси.

2. Методи дослідження. У статті застосовано апробовані й традиційні методи: бібліографічно-описовий на етапі виокремлення тих видань, які бралися до розгляду та вивчення їхніх структурно-тематичних аспектів; проблемно-тематичний ми застосовували на всіх етапах дослідження; порівняльно-аналітичний застосовано задля порівняння тих провідних ідей, які були притаманними тому чи іншому виданню; історичний метод дослідження застосовано на всіх етапах проведення дослідження.

3. Результати й обговорення.

Провідною тенденцією москвофільського руху на початку ХХ ст. був, незважаючи на створення партійної структури (“Русско-народной партии”), процес наростання суперечностей у москвофільському середовищі, що назагал свідчило про його занепад і неспроможність опанувати український рух та очолити його. Москвофільський рух не зміг протистояти українським політичним партіям; ідеї, які пропагували москвофіли (“єдинство руського народу”), заперечення окремішності українського народу (“малоруське плем’я – одна из ветвей руського народу”), заперечення потреби української літературної мови (українська мова – це “наріччя руського язика”, малороси повинні користуватися “общеруським літературним язиком”), “Киевская Русь – общее историческое достояние всех ветвей руського народу” тощо. Ці тези не тільки не узгоджувалися з основними історичними імперативами українського народу, із його традиційними духовними цінностями, але й заперечувалися москвофілами.

Означений період розвитку москвофільської преси (1900–1915 рр.) можна поділити на три етапи. Перший – 1900–1908 рр., другий – 1909–1914 рр., третій – це час російської окупації Східної Галичини й Львова (вересень 1914–червень 1915 р.). Кожен із цих етапів розвитку москвофільської преси історично обґрунтований і позначений певною тенденцією, зумовлений як логікою загального історичного процесу та конкретного суспільно-політичного контексту, так і логікою розвитку москвофільського руху.

Перший період функціонування преси москвофільського руху – 1900–1908 рр. – діяльність москвофільського руху і його преси до розколу, утвердження незалежних одна від одної течій, виокремлення «новокурсників» в абсолютно антиукраїнську силу, що позначилося на подальшому функціонуванні і занепаді москвофільського руху і його преси зокрема.

Період 1909–1914 рр. – це паралельне функціонування преси двох москвофільських груп чи напрямів (означити їх як повноцінні політичні партії проблематично). “Старорусини” (“Русско-народная партия” і політичне товариство “Галицко-Русская Рада”) зберегли за собою газети “Галичанин” і “Русское слово”. “Новокурсники” (“Русская народная организация” з політичним товариством “Русская Рада”) за допомогою російського фінансування почали видавати газети “Прикарпатская Русь” і “Голось труда”.

Ще один період – 1914–1915 рр. – час російської окупації Галичини – теж окремий етап у розвитку москвофільської преси (виходила тоді лише “Прикарпатская Русь”). Особливістю москвофільського руху того часу було те, що москвофільська преса перетворилася на інструмент російської влади, а москвофільські очільники в колонізації, у зросійщенні Галичини були навіть радикальнішими, ніж окупаційна влада.

Центральне місце в структурі москвофільської преси посідала партійна преса, тобто офіційні друковані органи партії. Це були газети “Галичанин” і “Русское слово”. “Галичанин” виходив із 1893 року і був розрахований на інтелігенцію. Він виконував функції теоретичного органу “Русско-народной

партии”.

Помітним виданням першого періоду москвофільського руху у ХХ ст. у Галичині була “Живая мысль: литературно-общественный журнал”, яка орієнтувалася на молодіжну аудиторію. Журнал виходив упродовж 1902–1903 рр. Про це видання схвально відгукнувся згодом “Наблюдатель” (псевдонім) – автор численних політичних оглядів на сторінках “Прикарпатской Руси”. Він зазначав: “... наши львовские предводители встретили появление “Живого слова” и еще больше “Живой мысли” на видь вполне равнодушно, на самомъ же дьль съ затаеннымъ недоброжелательствомъ” [1].

Саме це видання (було надруковано російською мовою) репрезентувало погляди “новокурсників”, опозиції в москвофільському русі, політична суть якої полягала в щоразу помітнішій тенденції до отожднення себе з “русским народом” і “русским миром”. Редакція зазначала в № 1 (17 вересня 1902 року), що атмосфера, яка оточує “русского” в Австрії, “невыносимо тяжела, идет борьба не на жизнь, а на смерть в этом забитом и забытомъ уголке Русской земли”, де “одна часть червонорусского общества (т. е. интеллигенция пропадает бесследно въ рядах равнодушных для народного дела чиновников), другие же попадаютъ в ловко и густо расставленные сети политического украинофильства – сепаратизма”. Автор статті “Отъ редакции” патетично закликає до захисту “русского дела”, южного “русского элемента”, а причини невдач він убачає в тому, що виховання молоді далеко від “русского национального воспитания”.

Журнал ставив перед собою таку мету: 1) дати можливість “червонорусским” читачам наслідувати духовне життя усього “русского народа”, вивчати його історію, літературу й мову, бо не можна щиро любити Русь і правильно оцінювати, не знаючи її; 2) допомагати молоді здобувати освіту в “русском национальном духе”, удосконалювати себе згідно із загальнолюдськими й свободололюбними цінностями; 3) бути посередником між “русским” студентством в Австро-Угорщині й Росії. Хоча результати функціонального аналізу засвідчують, що роль “Живой мысли” полягала в тому, щоб: 1) безкомпромісно критикувати старше покоління за “рутенство”; 2) стати й бути ідейним та організаційним центром нової ідеології радикального (молодіжного) крила москвофілів; 3) протистояти українофілам, тим, кого москвофіли називали сепаратистами. Ось чому метою журналу в найближчій перспективі було прагнення постійно фігурувати в геополітичному, мас-медійному й інформаційно-комунікативному просторі як елемент “русского мира”, “русского дела”, “русской культуры”. Тому на сторінках журналу ми бачимо такі гострі публікації, спрямовані проти “батьків”.

Якщо першою особливістю функціонування “Живой мысли” у тому медійному, масово-комунікаційному, ідейно-концептуальному просторі було відверте позиціонування себе як “русских” і частини “русского мира”, то наступною рисою був характер впливу ідеологічного дискурсу. Якщо й у ХІХ ст. він був просвітницьким і базувався на хибному розумінні історичного процесу, окремих понять (мова, народ, єдність), то з появою “Живой мысли” стало очевидним, що в основі комунікативного процесу (впливу) переважають психологічна, а не логічна аргументація, код, що сучасні дослідники визначають як персуазивну комунікацію.

Намагаючись з’ясувати місце журналу “Живая мысль” у структурі москвофільської преси і його функціональний статус, констатуємо його залежність від політичної стратегії Росії, що зумовлювало войовничу риторичку й збуджено-патетичний тон, апеляцію до почуттів й ігнорування закономірних тенденцій історичного процесу. На початку 1905 року журнал припинив своє існування, що можна пояснити не лише фінансовими проблемами. Оскільки “батьки”, керівництво “Русско-народной партии”, не бажали мати у своїх лавах опозицію (молоду за віком, але за сутністю – ідейно-політичну) і фінансувати її друкований орган (хоча фінансування, очевидно, відбувалося з інших джерел: гроші певних державних структур Росії або гроші тих російських благодійних товариств, які підтримували ідею “подъяремной Руси”).

Журнал “Посланникъ: письмо церковно-народне” було надруковано теж на початку століття. Редагував його Л. Джулинський, який певною мірою симпатизував москвофільському рухові. Виходив журнал упродовж 1889–1911 років етимологічним правописом, але погляди редактора (греко-католицького священика й письменника) не вплинули на зміст журналу.

Інша річ – “Въночекъ: иллюстрированная газетка для русских детей”. “Въночекъ” спочатку надруковано як додаток до “Галичанина”, а з 1905 р. – як окреме видання. Журнал виходив російською мовою (мовою “Галичанина”, яку так різко розкритикувала “Прикарпатская Русь”). Свою мету редакція визначала так: “Мы постараемся познакомить васъ съ прекрасною нашою родиною, безграничною русскою землею и добрымъ и честнымъ нашимъ русскимъ народомъ, съ его славною историею и съ его подвигами и великими страданиями, съ заслуженными великими русскими людьми и съ бессмертнымъ плодомъ ихъ ума и труда, съ прекраснымъ и могучимъ русскимъ языкомъ и его недостижимымъ богатствомъ” [2, 1]. Політизація функцій видання для дітей очевидна. Є, проте, ще один момент: “Въночекъ”, як і “Живая мысль”, використовує російську мову, незважаючи на те що комунікативний процес ускладнюється (якщо взагалі можливий), адже йдеться про “русскихъ” дітей, які не знали російської мови, зрештою, як і

їхні батьки-москвофіли, які могли й вірити в “единство русского народа”, у те, що лише “общерусский литературный язык” може виконувати комунікативну функцію між окремими “елементами” “русского народа”. Бажання створити для російської мови ще один ареал мало політичне підґрунтя, воно не зважало на реалії, а коли йдеться про дитячу аудиторію, то воно не узгоджувалося не лише із здоровим глуздом, але й із висновками тогочасної науки. На цю обставину звернув увагу відомий лінгвіст О. Потебня, який стверджував, що двомовність на певному етапі розвитку дитини навіть шкідлива. Редакція намагалася добирати цікаві події й факти: розповіді про Київську Русь, публікації дидактичного характеру, твори Л. Толстого, Ф. Достоевського, І. Крилова, братів Грім, Андерсена, рубрики “Веселий куток”, “Оповідання вуйка Івана”. Редакція заохочувала вивчати “русскую азбуку” з її буквами ь, ъ, э, ы тощо, яких “русские дети” не знають, бо їх у школі вчать іншої азбуки, але без цих букв читачі журналу не зможуть читати “Въночекъ” і навчитися “русской молитвы”. Успіху журнал не мав, на початку 1908 року він перестав виходити. Поява публікації “Жидівська пісня” (№ 1 за 1908 р.) мала антисемітське звучання, що не вписувалося в контент видання для дітей, що, зрозуміло, не було прикритим непорозумінням. Цей факт логічно вписувався в ідейну й комунікативну стратегію москвофільської преси після розколу, зокрема преси “новокурсників”, тієї москвофільської преси, що перебувала під впливом “Русско-народной организации” та її офіційного друкованого органу – газети “Прикарпатская Русь”.

Спроби розширити структуру періодичних видань і соціально-комунікативний простір були помітні й після розколу москвофільського руху. Особливість цього процесу полягала в тому, що він відбувався в контексті “русской национальной” (навіть націоналістичної) ідеї. Не був винятком журнал “Новая жизнь” (1908), редакція й публіцисти якого називали себе “галицькими прогресистами”, “левими”, для яких, за словами одного із авторів журналу, стають близькими, дорогими, зрозумілими могутні звуки революційної пісні (автор цитує “отречемся от старого мира”) [3]. Редакція “Новой жизни” (журнал виходив російською мовою) вважали себе продовженням журналу “Новая мысль”, який знищило керівництво “Русско-народной партии”. Щоправда, у редакційній статті “Отъ редакции” можна зауважити один цікавий момент: редакція звинувачує керівництво партії в тому, що його “реальна політика” – це чорносотенна політична неграмотність. Річ у тім, що ідейно й концептуально саме “новокурсники” були близькими до “чорносотенців” у сенсі ідейному, політичному, концептуальному. “Новая жизнь” критикувала керівництво “Русской народной партии” за alt-рутенську послужливість, за відсутність політичних принципів, за те, що партія не має ключової програми, а діє через роздмухування в народі “чорносотенних” вузькошовіністичних інститутів, за те, що старше покоління нічого не зробило для селян в економічній сфері, для розширення їхніх громадянських прав.

У сфері впливу “новокурсників” (Русской народной организации) перебувала й газета “Голось труда: экономическая газета”, що почала виходити з червня 1909 року. Друкували журнал етимологічним правописом. Це був російсько-галицький суржик, який, зрозуміло, лише підкреслював силу й велич “общерусского литературного языка”.

У “Передньому слові” редакція заявляла, що “Голось труда” вона видає для економічного піднесення “русского народа” (це було записано в програмі “Русского дома для земльдьлія и промысла”). Важливий факт, що під “народом” редакція “Голоса народа” розуміла “не тільки нашъ селянскій станъ, но и всь другіи сословія, которыи разомъ съ селянскимъ сословиемъ взятыи, составляютъ русский народ” [4, 1].

Журнал мав два головні відділи. У першому “Голось труда” обговорював ті питання, розв’язання яких могло спричинити економічне піднесення, і в другому вміщував публікації, які стосувалися лише сільського господарства. Епізодично з’являлися й статті на економічні теми. Оскільки українська спільнота Східної Галичини видавала кілька й різного типу видань у сфері економічного життя, зокрема й кооперативного руху, функціонувала система економічно-кооперативних установ, які тісно взаємодіяли, тому очевидною була потреба об’єднання зусиль для економічного піднесення всього народу. Оскільки цього не сталося, то логічним є висновок, що москвофільська партія, намагаючись організувати економічну й кооперативну сферу життєдіяльності, через “Голось труда” виконувала й функції політичного характеру: утвердження саме “русского народа” через створення економічно-кооперативних структур; протистояння з “українцями”, критика “українського” кооперативного руху. Так, “Іван Політика” (псевдонім, політичний оглядач “Голоса труда”, який використовував стилізацію для більшої ефективності) зазначав: “Наибольшое однако знищенье съ нашою газетою поробили гдъ которые засльпленные украинць...” [5, 2]. На початку 1910 року редакція фактично визнала свою неспроможність в організації економічного видання для “русского народа”, пояснивши причини неуспіху “Голоса труда” тим, що народні маси зайняті політикою, партійними суперечками й не звертають уваги на економічні справи [4, 1]. У квітні 1910 року журнал припинив свій вихід.

Про тенденцію москвофільського руху як суспільно-політичного явища та його преси (ототожнення із “русской идеей” і “русским миром”, солідарність, зокрема, із російськими націоналістичними силами, заперечення української ідентичності) максимально адекватно засвідчила поява “**Националиста**”

– “ежемесячного литературного и общественного иллюстрированного журнала”, який виходив у Львові 1912 року. Найбільш поширені тези висловлені в редакційній статті “Наш путь и наши задачи”: 1) “Национальный путь – для нас единственно возможный и допускаемый...”; 2) “Национальная идея (ішлося, звісно, про “русскую национальную идею”. – Т. С.) есть святая, аристократическая и гордая идея...”; 3) “Русскому народу, части его, живущей в Червонной Руси под тяжелым инородческим игом, космополитизм особенно вреден”; 4) “Наша задача – развертывать перед глазами читателей святые страницы русской истории, русской жизни, искаженные и замаранные нашими недругами”: це, зрозуміло, заклик, оберігати і захищати “исконно русские начала” [6, 5–6].

“Русская идея” і “українство” були антонімічною парою в пропагандистському й публіцистичному лексиконі як “Прикарпатской Руси”, так і “Националиста”. Автори видання навіть М. Шашкевича вважали своїм попередником, заперечуючи тезу про нього як про предтечу, провісника українського національного відродження [7, 62]. Відверто й однозначно оцінював “Националист” Т. Шевченка: “... Шевченко является олицетворением злобы, ненависти, зависти, проповедует анархические идеи, разврат, безверие, грубо высмеивая людей, порок для которых чужд, иронизируя над последователями заповедей Христа” [8, 17]. На № 3–4 (квітень 1912 р.) видання припинило своє існування: воно не знайшло належного відгуку в середовищі галицької молоді, для якої було адресоване.

Газета “Русь” (“иллюстрированная политично-аграрная (рбльничая) газета для русского народа сь гумористичнымъ додаткомъ”) повинна була забезпечити комунікативний зв’язок із селянами, виконувати не стільки інформаційну функцію, скільки ідеологічно-пропагандистську. Свого читача газета бачила так: він (“русский мужик”) і аграрій, і демократ, і русско-національний радикал (“Отъ редакції” у № 1 за 1909 р.). Редакція заявила, що вона не є органом якоїсь партії, а є органом усього “русского народа” у Галичині. Про це можна дізнатися з надрукованих після смерті записок І. Процика (головного редактора), ситуація була іншою. Він, зокрема, зазначає, що до видання газети “Русь” його спонукало політичне становище, а докладніше безтолкова політика львівських “рутенців”, які керували і “Народным Советом” і “Русской Радой”: “... они собственно не вели никакой политики... Самостоятельной, живой мысли не было, о какихъ либо народных дѣлахъ не было и рѣчи. Пахло гнилью и сквернымъ” [9]. На підставі цих записок можна зробити висновок, що ініціаторам видання (І. Процику і І. Триневецькому – “самому ідейному русскому человеку и убежденному националисту”) обіцяв підтримку В. Бобринський під час свого візиту в Галичину влітку 1908 р. “Русь” повинна була підготувати саме селян до радикальних змін у партії. Щодо мови газети: “Мы будемъ до народа такъ говорить, чтобы онъ нас понимавъ, значить, такимъ языкомъ, якимъ онъ самъ говорить” [10]. Насправді, у цій “народній” мові було дуже багато російських слів і запозичень, поява яких була зумовлена бажанням підкреслити близькість мови “галицькихъ русскихъ” до “общерусского литературного языка” (газета використовувала етимологічний правопис, а українську мову вважали “мішаниною”).

Програму “Русь” пропонувала привабливу: всебічний розвиток і процвітання “русского народа”; зміна державного устрою в дусі автономії народів і свободи особистості (свобода усного і друкованого слова, свобода праці, самоуправління, самовизначення і рівність всіх перед законом; економічний добробут: освіта народу на засадах “культурно-національного единства всего русского народа” і “конечной потребности соединить въ живій работъ всь части русского народа, то есть великорусского, бѣлорусского и малорусского племени”) [11].

Медіативна роль тижневика “Русь” полягала не лише у виправданні необхідності розколу в середовищі “Русско-народной партии”, у критиці політичних опонентів, у сприянні організації нової партії під керівництвом “новокурсників”, але й суспільному інтересові “Русь” теж не служила.

Тижневик для селян протягом восьми місяців існування всього кілька разів порушив проблему кооперації, що справді могло зацікавити селян, бо це було для них серйозною проблемою [12; 13; 14]. Лише епізодично з’являлася рубрика “Господарскій ради”, двічі впродовж свого існування “Русь” вмістила статтю “Жизненні вопросы” (у №№ 24 і 27). Зате зміст рубрик “Новинки”, “Зъ мьст и сьль” переважно політичний, у якому домінували оціночні судження (“українські іезуїти” (у єзуїтстві “Русь” звинувачувала і митр. Шептицького, який був прихильником екуменізму – стаття “Митр. Шептицький, Галицкая Русь и унія въ Россіи” у № 30), “українські авантюри”, “жидівська ненависть до християн”); восьма сторінка “Русі” під назвою “Мьтломахъ” із шапкою, підзаголовком “Русь – для Руси!” антиукраїнського спрямування, а Мойше Балитула – постійний об’єкт насмішок і глузувань. Використав тижневик і святкування сторіччя від дня народження М. Гоголя, якого порівняв із Б. Хмельницьким: те, що зробив Б. Хмельницький мечем для “единства русского народа” в політичному відношенні, те ж саме зробив М. Гоголь у духовно-культурному відношенні (№ 12).

14 серпня 1909 р. з’явилося останнє (33-є) число “Русі”. Головною ознакою тижневика було те, що ті ідеї, у які вірили москвофіли XIX ст., керівництво “Русской Рады” (його старше покоління), “новокурсники” перетворили на засіб маніпуляції, спосіб впливу, політичну технологію досягнення стратегічних цілей чужої держави.

Наступного дня відбулися збори політичного товариства “Русской Рады”, до складу якого теж обрали представників радикального крила. Головою товариства обрали В. Дудикевича, секретарем – І. Гриневецького. Таке московфільське видання, помірковане й найменш агресивне, як “Русское слово” (Коломия), ще намагалося залагодити конфлікт, але “Народный Совет” 17 лютого 1909 року заснував “Русское издательское общество”, завданням якого було видавати газети, що були офіційними органами нової, реорганізованої московфільської партії. На той час назву “новокурсники” ще не придумали, але владу вони захопили в “Народном Совете” і в політичному товаристві “Русская Рада”. Згодом вони назвуть свою партійну організацію “Русско-народная организация” і почнуть видавати за підтримки гр. В. Бобринського, одного із лідерів російського націоналістичного руху, дві газети – “Прикарпатскую Русь” і “Голосъ труда”.

“Прикарпатская Русь” почала виходити від середини вересня 1909 р. Назву змінила, на нашу думку, через дві причини: 1) “новокурсники” не хотіли, щоб їх друкованим органом була газета, яка з’явилася в результаті змови (хоча І. Процик заперечував причетність до появи “Русі” В. Дудикевича – одного з лідерів “новокурсників”); 2) назва “Русь” відкрито й прямо вказувала на “русскость” “новокурсників”, на конкретний політичний вектор діяльності й організації, а назва “Прикарпатская Русь” певним чином “локалізувала” політичні акценти, приховувала й ретушувала сутність нової партії.

“Прикарпатская Русь” вийшла з таким підзаголовком – “ежедневная политическая и литературная газета: народный орган”, а “Голосъ народа” – “иллюстрированная политически-просветительная газета для русского народа”. Це були аналоги “Галичанина” і “Русского слова”, тих періодичних видань, які залишилися в руках “старорусинів”, колишнього керівництва “Русско-народной партии”. На відміну від “Галичанина”, “Прикарпатская Русь” виходила російською літературною мовою, а “Голосъ народа” – “народною”, а докладніше – галицько-російським суржи́ком. Друкували “Голосъ народа” етимологічним правописом. Для видання обох газет новий “Народный Совет” 17 лютого 1909 року створив “Русское издательское общество”. Редагував обидва видання І. Гриневецький.

Саме “Прикарпатская Русь” продовжила ту агресивну, наступальну, безкомпромісну лінію в утвердженні “русскости”, “русской национальной идеи”, яку започаткувала “Русь”. “Прикарпатская Русь” намагалася створити враження про ефективне спілкування між суб’єктами спілкування, у результаті цього з’явилися рубрики “Письма из провинции”, “Жизнь в обществах и учреждениях”, “Корреспонденции” тощо. Проте й у публікаціях цих рубрик ішлося часто не стільки про економічні й соціальні проблеми суспільства, скільки про політичний контекст діяльності московфільського руху.

Алогічність й антиісторичність московфільських інтенцій особливо подібна тоді, коли ми намагаємося визначити основних суб’єктів спілкування: адже одна річ, якщо це галицькі русини (українці), і зовсім інша, якщо це “галицько-русский народ” або й просто “русские”, “русский народ”. З іншого боку, не редакція газети (“Прикарпатской Руси” чи “Голоса народа”) була суб’єктом суспільної взаємодії й спілкування, а власне московфільський рух на чолі зі своїми лідерами-політиками й публіцистами. Цей рух, який мав своє інституціональне відображення й утілення у формі партії. Московфільським лідерам так і не вдалося створити на його основі впливову партію, яка спиралася б на широку соціальну базу, яка була б спроможна реалізувати свою політичну програму. “Наблюдатель” зазначав щодо цього: “что такое собственно политическая партия? Это организация, заключаемая людьми, стремящимися къ одинаковымъ политическимъ целямъ на основе общей программы для совместной тактики” [15]. Проте не вдалося створити партію навіть і на згаданих організаційних засадах. “Русская народная организация” не змогла стати активною й впливовою силою, звичайно, не тому, що її не підтримувала інтелігенція, а тому, що партія проголошувала “русскую идею”, що суперечило основній історичній тенденції українського руху. Саме тому московфіли не могли захистити етимологічний правопис, не могли створити належним чином структуру своїх громадських товариств, організацій чи такого соціального й політичного інституту, як преса, незважаючи на всі заклики й зусилля, московфільські товариства не могли конкурувати з українськими. Неефективною виявилася й кампанія, спрямована на те, щоб галицькі українці під час перепису населення 1909 року записувалися як “rusisch” – “въдь вопрос о признании русской (rusisch) народности в Австрии это вопросъ жизни и смерти нашей народности” [16].

Водночас Росія продовжувала реанімувати й підтримувати московфільський дух у Галичині (це був своєрідний синонім, продовження антиукраїнської політики, але вже в іншій державі). “Новокурсники” отримували фінансову допомогу з боку російського уряду і “Галицько-русского общества”, їх підтримувала права й ліберальна російська преса. Польська адміністрація (а з політичних сил особливо “вшехполяки”, польські націонал-демократи на чолі із Р. Дмовським) теж підтримувала московфільський рух як союзника в боротьбі з українським рухом.

Аналіз публікацій “Галичанина” означеного періоду дає змогу виокремити кілька основних ідейно-змістових, проблемних напрямів у діяльності газети. Через неоднозначність своєї громадської й політичної позиції (запевнення Відня у вірності Габсбургам і водночас ідеалізація Росії, проголошення гасла національно-культурної єдності), послуговування імперськими міфологемами й ідеологемами (ідеться

про Російську імперію), зрозуміло, зрада українських національних інтересів, а найголовніше завдяки старанно приховуваній меті функціонування, полягала в служінні інтересам Росії. У реалізації її стратегічних планів “Галичанин” не міг давати об’єктивної, істинної, повної, достовірної картини буття. Практично публікації “Галичанина” були реакцією на ті проблеми й невдачі, які переслідували московфільський рух ще від початку 90-х рр. XIX ст. (“нова ера”, утворення новітніх українських політичних партій, неухильне зміцнення українського руху). Другий чинник, який формував змістово-тематичну модель “Галичанина”, – це те, що московфільський рух, позиціонуючи себе як прихильника національно-культурного єднання з “русским народом”, мало цікавився проблемами соціальними. Його увагу привертало лише ті проблеми, які мали політичний підтекст. “Галичанин” основну увагу звертав на політичне життя й на його головних фігурантів. Ось чому ми маємо підстави говорити про такі дискурси, як український (радше, антиукраїнський), польський, “русский”, а з часу російської революції – єврейський (радше, антисемітський), хоча антисемітські настрої газети були помітні й раніше. Висловлена теза не є запереченням наявності на сторінках “Галичанина” публікацій на міжнародні теми чи на теми внутрішнього життя. Традиційну неухильну увагу до соціальних й економічних проблем можна пояснити й утопічною надією на прихід “білого царя”. Про те, що московфіли свідомо поширювали подібні чутки й після російської революції, писав В. Будзиновський у брошурі “Московфільство. Його причини і теорії” [17]. Головним і визначальним для “Галичанина” було утвердження “русской идеи”, позиціонування себе як прихильника ідеї “єднання русского народа”.

Підтвердженням того, що “Галичанин” – це насамперед інструмент політичної боротьби, чинник не культурницький, не інтелектуальний, не економічний, а політичний, свідчать і події наступних років. Так, 1901 р. позначений для “Галичанина” появою публікації “Гр. Голуховски и Галицкая Русь”, 49 подач якої публікувалися на сторінках газети впродовж січня–березня 1901 р. Публікація стосувалася всіх основних ідей, що ними оперували московфіли. Для порівняння – лише епізодична поява публікацій щодо соціальних проблем (мовна проблема була політичною), із культурницької тематики – розповідь про роман Л. Толстого “Воскресение” (№ 52 за 1901).

Особливості функціонування преси московфільського руху початку XX століття ще не досліджено в повному обсязі. Є окремі публікації Т. Бурдеги (Слотюк) про комунікативні особливості московфільського дискурсу, однак відсутність повного дослідження структури й осмислення ідейно-концептуальних засад функціонування преси московфільського руху спонукали нас провести таке дослідження. Як результат, маємо кілька положень.

Перше положення. Ні в соціальній, ні в економічній, ні в політичній, ні в пропагандистській площинах московфільський рух як політична сила себе не проявив, а його преса як комунікатор ідей московфільського руху теж не стала тим соціокультурним, ідеологічним, інформаційно-комунікативним чинником, який міг би ефективно вплинути на історичний процес, життя соціуму.

Друге положення. Структура московфільської преси (тобто її неструктурованість, на відміну від структурованості преси української спільноти) адекватно свідчила про суспільний рівень й історичні перспективи московфільського руху.

Третє положення. Початок XX ст. позначений наростанням українського визвольного руху, зокрема не лише усвідомленням себе як повноцінного окремого народу, але й боротьбою за політичні й соціальні права, власне, за національні інтереси. Участь галицьких московфілів у цій боротьбі була не можливою й не вписувалася в систему координат тогочасних суспільних настроїв. Свідомо й цілеспрямовано пропонуючи ідею єдності “русского народа”, ідею “общерусского языка”, вони несвідомо, може, і поза суб’єктивним бажанням багатьох діячів готували плацдарм для стратегічних планів Російської імперії, теоретично обґрунтували й ідеологічно мотивували претензії Росії на Галичину, Буковину, Закарпаття як на “исконно русские земли”. В умовах наростання українського руху й загострення суперечностей між Австро-Угорщиною й Росією це однозначно зумовлювало й відповідну інформаційно-комунікативну стратегію московфільської преси.

Четверте положення. Агресивна політика московфілів щодо всього українського стала тим каталізатором, що й знищило московфільський рух спочатку із середини, а потім і як політичну силу, а разом із тим і пресу. Заперечення української мови, ідентифікація національна, культурна та історична з Росією й несприйняття всього українського – такою була політика діяльності московфілів нової генерації – «новокурсників». «Старокурсники» же намагалися не поривати з українством остаточно. Однак стратегія преси цього суспільно-політичного руху також зазнала краху.

4. Висновки. Осмислення особливостей функціонування преси московфільського руху означеного періоду дає нам підстави зробити такі висновки.

По-перше, використання російської мови в «Живой мысли» та «Вьночекъ» мали свою комунікативну зумовленість, однак це й стало однією з причин занепаду цих видань, оскільки самі ж московфіли та їх діти не знали тієї російської мови, якою до них зверталися московфільські діячі через ці видання. По-друге, тематичне наповнення журналу для дітей. Публікації часто мали антисемітське забарвлення, че-

рез публікації дітей намагалися виховувати на чужій їм літературі та вчили молитов незрозумілою їм старослов'янською мовою. По-третє, розкол у московфільському русі позначився й на його пресі, що зумовило гостре протистояння двох течій – «новокурсників» та «старорусинів». По-четверте, московфільський рух і його преса втрачали свої позиції вже від початку ХХ століття, із часу відродження ідеї державності в західноукраїнській пресі. Ті ідеологеми, що ґрунтувалися на єдності трьох братніх народів, одній мові й спільній історії, утрачали прихильників. Щоб забезпечити якісний комунікативний процес, московфіли починають видавати газету «Русь», яка певною мірою впоралася з поставленим завданням, але, як й інші медійні проекти московфілів, не отримала належної й тривалої підтримки аудиторії. По-п'яте, московфільська преса, її тематичне наповнення свідчать про те, що: 1) преса ця виконувала роль пропагандиста чужих ідей, які були чужими галицькому суспільству; 2) зрада національних інтересів в ім'я інтересів іншої (ворожої до всього українського) держави; 3) антиукраїнська позиція стала основним чинником самознищення цієї преси.

Список літератури

1. Наблюдатель. Мысли / Наблюдатель // Прикарпатская Русь. – 1909. – № 80.
2. [Без автора] [Редакційна стаття] / Без автора // Вьночекъ. – 1905. – № 1. – С. 1.
3. П.-ий I. Къ молодежи! / I. П.-ий. // Новая жизнь. – 1908. – № 2.
4. [Без автора] Переднее слово / Без автора // Голосъ труда. – 1909. – № 1. – С. 1.
5. [Без автора] Письмо Ивана Политики / Без автора // Голосъ труда. – 1909. – № 2. – С. 2.
6. [Без автора] [Редакційна стаття] / Без автора // Националист. – 1912. – № 1. – С. 5–6.
7. [Без автора] Н. Л. Устьянович (по поводу столетия со дня рождения) / Без автора // Националист. – 1912. – № 1. – С. 62.
8. [Без автора] Мифъ. Наш взгляд на Т. Г. Шевченко / Без автора // Националист. – 1912. – № 2. – С. 17.
9. [Без автора] Из записок И. И. Процька / Без автора // Прикарпатская Русь. – 1911. – № 436.
10. [Без автора] “Нашъ языкъ и правопись” / Без автора // Русь. – 1909. – № 1.
11. [Без автора] Наша программа / Без автора // Русь. – 1909. – № 1.
12. Котельницькій. Кооперація – игла будущего / Котельницькій // Русь. – 1909. – № 7.
13. [Без автора] Молочарскіи спѣлки / Без автора // Русь. – 1909. – № 18.
14. [Без автора] О господарскихъ спѣлкахъ / Без автора // Русь. – 1909. – № 15.
15. Наблюдатель. Мысли / Наблюдатель // Прикарпатская Русь. – 1909. – № 28.
16. Русскій. Досужіе мысли / Русскій // Прикарпатская Русь. – 1909. – № 18.
17. Будзиновский В. Московфильство. Його причини і теорії / В. Будзиновський. – Б. м.в. – 23 с.

References

1. Nabludatiel' (1909), “Mysli”, Prikarpatskaia Rus', no. 80.
2. [No author] (1905), “[Editorial article]”, Venocek, no 1, p. 1.
3. P-ij I. (1908), “K' molodezhy!”, Novaya zhyzn', no. 2.
4. [No author] (1909), “Perdnie slovo”, Golos truda, no. 1, p. 1.
5. [No author] (1909), “Pis'mo Ivana Politiky”, Golos truda, no. 2, p. 2.
6. [No author] (1912), “[Editorial article]”, Natsionalist, no.1, pp. 5–6.
7. [No author] (1912), “N. L. Ustyianovich (po povodu stoletia so dnia rozhdenia)”, Natsionalist, no. 1, p. 62.
8. [No author] (1912), “Miph'. Nash vzgliad na T. G. Shevcheno”, Natsionalist, no. 2, p. 17.
9. [No author] (1911), “Iz zapisok I. I. Procyka”, Prikarpatskaya Rus', no. 436.
10. [No author] (1909), “Nash' iazyk i pravopis'”, Rus', no. 1.
11. [No author] (1909), “Nasha programma”, Rus', no. 1.
12. Kotel'nitskij (1909), “Kooperatsia – igla buduschogo”, Rus', no. 7.
13. [No author] (1909), “Molcharski spolki”, Rus', no. 18.
14. [No author] (1909), “O gospodarskich spolkach”, Rus', no. 15.
15. Nabludatiel' (1909), “Mysli”, Prikarpatskaia Rus', no 28.
16. Russkij (1909), “Dosuzhie mysli”, Prikarpatskaia Rus', no 18.
17. Budzynovsky V. “Moskvophil'stvo. Jogo prychny i teorii”, 23 p.

Слотюк Татьяна Васильевна, кандидат наук из социальных коммуникаций, доцент

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МОСКВОФИЛЬСКОЙ ПЕЧАТИ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ: СТРУКТУРА И ИДЕЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ (1900–1915 гг.)

В статье исследована структура москвофильской печати начала XX века, поданы этапы развития, определены основные тематические структурные элементы, исследованы идейно-психологические аспекты деятельности и влияния этой прессы.

Цель исследования заключалась в выявлении тех концептуальных, идейных, коммуникативных особенностей, которые отличают прессу москвофильского движения в структуре украинской прессы начала XX века.

Методы исследования. Библиографически-описательный использован на этапе выделения изданий, которые брались к рассмотрению и изучению их структурно-тематических аспектов; сравнительно-аналитический апробирован для сравнения ведущих идей, которые были присущи тому или иному изданию; проблемно-тематический и исторический мы применяли на всех этапах исследования.

Результаты этого исследования выявляют основные идейные, концептуальные особенности прессы москвофильского движения, которые и сегодня ренимируются в новых формах.

В *выводах* просматривается закономерность упадка этого движения и его печати в противостоянии всему украинскому. Отмечено также то, что было две группы москвофилов: «новокурсники» и «старорусины», а их пресса была отражением тех идей, которые они исповедовали. Особенность москвофильской прессы заключалась в ее антиукраинской позиции, отрицании всего украинского: языка, истории, народа («новокурсники»). «Старорусины» же старались не порывать с украинством так категорически, поэтому их риторика была менее агрессивной. Москвофильская печать была политическим инструментом, а не средством коммуникации в Галицком обществе начала XX века, что и лишало ее поддержки аудитории и способствовало ее упадку.

Ключевые слова: “Живая мысль”, “Посланник”, “Вночек”, “Новая жизнь”, “Голос труда”, “Националист”, “Русь”, “Прикарпатская Русь”, “Галичанин”, “новокурсники”, “старорусины”, Русская народная партия, русская идея.

Slotiuk Tetiana Vasylivna, Doctor of Philosophy (PhD), Docent

FEATURES OF FUNCTIONING OF RUSSOPHILE PRESS IN THE EASTERN GALICIA: THE STRUCTURE, IDEOLOGICAL AND CONCEPTUAL BASIC (1900-1915)

In this article it is considered the structure of Russophile press of the beg. of 20th cent., it is also presented the main stages of its development, determined the main thematic and structural elements, examined ideological and psychological aspects of activity and influence of this press.

The *main* objective of the study is to reveal those conceptual, ideological and communicative features, which differentiate the Russophile press in the structure of Ukrainian press of the beg. of 20th cent.

A *methodology* – bibliographic descriptive method is used at the stage of publication separation, which was used to consider and learn their structural and thematic aspects; comparative and analytical method was tested to compare the main ideas of particular edition; problem-thematic and historical methods we used at all stages of exploration.

Findings and conclusions of this study detect the main ideological and conceptual features of Russophile press, which also reanimate in new forms nowadays.

In *conclusions* is showed a regularity of decline of this movement and its press in opposition to everything Ukrainian. There is also information about two Russophile groups: “novorussniki” and “starorusini”; their press was an image of those ideas, which were professed by them. Anti-Ukrainian positions and the denial of everything Ukrainian (language, history, and nation) is the main features of “novorussniki” activity. “Starorusini” tried to don’t break off relation with Ukrainians so strongly, that’s why their rhetoric was less aggressive. Russophile press was a political instrument, but not a way of communication in the Galician community at the beg. of 20th cent., which deprived an audience support and promoted its decline.

Keywords: press, russophiles, “Zhyvaya mysl”, “Poslannik”, “Venocek”, “Novaya zhyzn”, “Golos truda”, “Natsionalist”, “Rus”, “Priкарпатская Rus”, “Galichanin”, “novokursniki”, “starorusiny”.

УДК 007 : 304 : 004.9

ЕВФЕМІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ ПЕРІОДУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Тараненко О. В.

(м. Вінниця, Україна)

Мета дослідження – аналіз номінативної операції евфемізації в українському медіа-дискурсі періоду гібридної війни та журналістських дискусій із цього приводу.

Методи дослідження: контент-аналіз медіа-номінативів за період 2014–2016 років та моніторинг дискусій у журналістській спільноті.

Здійснений контент-аналіз дозволив виявити технологію евфемізації як найбільш поширену у визначенні російсько-українського конфлікту та його масштабу, номінативах сторін конфлікту й постраждалої сторони. Проведений моніторинг показує небайдужість української медіа-спільноти до проблеми, що відображається в спробі саморегулювання – виробленні власних правил на тлі відсутніх державно-урядових рекомендацій.

Результати дослідження демонструють зниження рівня евфемізації через: 1) дотримання журналістських стандартів; 2) посилення технології дисфемізації, підвищення рівня мови ворожнечі.

Ключові слова: російсько-український конфлікт, гібридна інформаційна війна, український медіа-дискурс, евфемізація.

1. Вступ

Сучасний український медіа-дискурс із початку російської військової агресії 2014 року є надзвичайно складним, багатошаровим явищем, у якому в повній відповідності до гібридного характеру неоголошеної війни так само гібридно переплелися інформування, пропаганда, контрпропаганда, антипропаганда, ідеологічний дискурс, маніпуляції та їх розвінчання, фейки та їх викриття, дезінформація та її спростування.

Українська медіа-аудиторія в цих умовах перебуває під тиском парадоксально різноспрямованих векторів: від сакралізації медіа та реальної медіа-залежності, «наркотизації соціуму з боку медіа» (якщо скористатися визначенням теорії П. Лазарсфельда і Р. Мертона) до повної десакралізації, втрати довіри до медіа, підозри щодо брехливості й викривленості будь-якої інформації. Віддзеркаленням таких же коливань є сучасні соціальні мережі з панічними перепадами настроїв їхньої аудиторії від «перемоги» до «зради».

Надзвичайно важливу роль у цьому складному процесі відіграють номінації, власне називання реалій гібридної війни, оскільки сам характер інформаційного протистояння докорінно змінився, перетворившись на війну смислів, або «смыслову війну», за визначенням професора Г. Почепцова. У своєму дослідженні ми спираємося саме на таке розуміння трансформації інформаційної війни, за яким у ній змінюються інтерпретації, значення та смисли, які є навіть більш усталеними, ніж власне інформація. Активно використовуються «чужі смисли», які не просто змінюють, а й перевертають сенс, легко перетворюють його на протилежний. Такі комунікативні операції актуалізуються, на думку Г. Почепцова, під час квазівійн, криптовійн чи то *deniable operations*, детально проаналізованих у серії публікацій ученого на сайті *osvita.mediasapiens.ua*. На переконання Г. Почепцова, саме конфлікт смислів, які не можуть бути нейтральними один до одного, бо пов'язані з різними картинами світу, не може бути розв'язаний мирним шляхом і тому часто переходить із віртуального чи то інформаційного в конфлікт фізичного рівня [1; 2].

Метою нашого дослідження є аналіз номінативної операції евфемізації в українському медіа-дискурсі періоду гібридної війни та журналістських дискусій щодо цього явища як спроб саморегулювання номінативів війни із середини медіа-спільноти.

2. Методи

Методами дослідження є контент-аналіз номінативів гібридної війни в українському медіа-дискурсі за період 2014 – 2016 років та моніторинг дискусій у журналістській спільноті із цього приводу. Основною джерельною базою для проведення контент-аналізу стали матеріали спеціальної рубрики українського телеканалу «1+1» «ТСН АТО» (<http://tsn.ua/ato>); офіційні заяви прес-секретарів АТО – зведення Прес-центру штабу АТО (<http://www.mil.gov.ua/>), а також сторінка Прес-центру штабу АТО в соціальній мережі “Фейсбук” (<https://www.facebook.com/ato.news/>).

3. Результати дослідження

Традиційно евфемізація трактується як «заміна слів з грубим або непристойним змістом чи забарвленням на слова й вирази, які виражають цей зміст у пом'якшеній формі або завуальовано (напр., «говорити неправду», замість «брехати») [3, с. 453]. При цьому в сучасному медіа-дискурсі ми все частіше зустрічаємо цей троп у дещо іншому контексті – як такий словозамінник, який уживається не замість грубого або лайливого вислову, а замість небажаного, незручного в певному контексті, перш за все, політичному. Так виникає певне «лицемірство» політичної та медійної риторики, що отримало назву «корупції мови».

Ю. Килимник описує це явище як «зловживання мовою, коли вона використовується не для спілкування, а для брехні та панування. Оскільки є і такий соціокультурний феномен, як «корупція мови», що лежить в основі системи суспільного лицемірства» [4]. Характеризуючи мову як важливий інструмент керування соціумом, український учений так аналізує мовні втілення політичного зловживання владою: «Загалом «мовна боротьба за владу» зводиться до того, щоб утвердити й нав'язати співтовариству свої власні передумови, свою точку зору, своє використання мови і, отже, своє структурування соціальної дійсності. /.../ «Нова» агресивна посередність (у тому числі й політична) заявляє про себе найбільш простим чином: мовою брехливих, нездійснених обіцянок, що розтікається по всьому простору нашого життя. У такому випадку важко розраховувати на довіру людей до політиків, яку по праву вважають «соціальним капіталом», «скріпами суспільства», указуючи тим самим на виняткову важливість цієї невлімової складової людського життя» [4].

Актуальність цих спостережень автора ще від 2006 року про небезпечність замовчувань та евфемізмів як ефективних важелів впливу на індивіда через його ізоляцію від правди, хибне заспокоєння, фактичне введення в оману під час гібридної війни тільки посилюється.

За теорією професора О. Холода, технологія евфемізації є складовою системи «технологій інмутації зовнішнього світу суспільства», або технологій розбалансування, де «соціально-комунікаційні технології розбалансування (інмутація) – це початковий процес незворотних змін моделей поведінки через незначні порушення балансу в структурі й функціях суспільних систем» [5, с. 47-48]. Через евфемізми «корупції мови» смислова війна проникає у свідомість суспільства, починаючи перебудову картини світу із «заговорення», із повторюваних словотворів, що видаються знайомими, безпечними, нестрашними, а то й позитивно-пафосними. Власний руйнуючий смисл евфемізми як інструменти гібридної війни ховають під маскою лицемірної протилежності: зраду подають як поміркованість, небезпечне як безпечне, прецедент як уже засвоєний досвід, бажане як здійснене, процес як результат.

Г. Почепцов, аналізуючи політичний та медіа-дискурси періоду весни 2014 року, звертає увагу саме на евфемізми «Кримської кампанії руської весни» на кшталт «*повернення Криму до Росії*» чи «*возз'єднання Криму з Росією*» замість визнання анексії українського півострова. Нагадаємо, що свого часу евфемізму «*возз'єднання України з Росією*», змодельованому радянськими істориками разом зі спецслужбами в 1954 році до 300-річчя Переяславської ради, було відведено особливу ідеологічну роль для просування в масову свідомість ідей хибності козацької вольниці, української незалежності та ідеї «одвічного братерства» східнослов'янських народів.

Щодо періоду весни 2014 року, то вже хрестоматійними стали евфемізми «*ввічливі люди*» та «*зелені чоловічки*», небезпечність гумористичного вживання яких стала очевидною для українського соціуму набагато пізніше.

Найбільш відомим та вживаним евфемізмом сучасного українського медіа-дискурсу є поняття «*антитерористична операція (АТО)*». Очевидною є його невідповідність фактичному стану війни з Росією, у якому перебуває Україна. Та й власне поняття «антитерористична операція» передбачає інтенсивність, короткотермінову ефективність дій тих, хто її планує та здійснює, що аж ніяк не відповідає українським реаліям протягом уже понад два роки. Тому, незважаючи на відсутність в офіційному політичному дискурсі терміна «війна», журналісти все частіше вживають саме його, поступово відходячи від того номінативу, який не відповідає дійсності, тож не є смисловим. Перехідними термінами, власне також евфемістичними за своєю природою, є поняття «*збройний конфлікт*», «*військові дії*», «*збройне*

протистояння» тощо. Вони активно вживалися українськими журналістами в умовах усвідомлення неадекватності поняття «АТО» ситуації, наприклад, протягом 2015 року. Але аналіз сучасного медійного слововживання показує найбільшу частотність саме концепту «війна» у сполученні «війна на Сході України».

Н. Тарасенко, аналізуючи результати соціологічного дослідження «Конфлікт у медіа і медіа в конфлікті», фіксує такий стан речей: «АТО фактично переросло у війну, коли зросли масштаби операції, її збройне забезпечення та кількість вояків, втягнутих у бойові сутички. /.../ А спеціальні заходи дуже швидко почали набувати ознак повномасштабних військових операцій. Однак усі – від Президента до журналістів – називали і називають ці бойові дії антитерористичною операцією і замість виразу «на фронті» використовують евфемізм «у зоні АТО». Так само лінія фронту називається ввічливим евфемізмом «лінія протистояння чи зіткнення» [6].

Показовою є різка реакція українського журналіста та медіа-експерта О. Довженка на сучасне вживання поняття «АТО» як на маркер певної «суспільної шизофренії» за вини політиків та медіа: «Сама аббревіатура «АТО» і цинічний евфемізм, який вона символізує – «антитерористична операція» – є найкращим відображенням проблеми, яка існує і в медіа, і в діалозі політикуму (держави) та суспільства, і, зрештою, в суспільній свідомості. В нас немає ніякої антитерористичної операції. Є збройний конфлікт низької інтенсивності, в якому сили правопорядку (армія, правоохоронці) протистоять російським інтервентам та їхнім союзникам, яких можна було б назвати «повстанцями», але для простоти назвімо їх усіх окупантами. Цинічне неназивання речей своїми іменами, намагання трактувати Росію як ворога і партнера водночас, призвело до страшної плутанини в головах. /.../ Винна, звісно, передусім влада, але й медіа частково відповідальні за цю нав'язану суспільству шизофренію.

У держави немає цілісної, послідовної політики щодо Росії, бойовиків, окупаційної влади, мешканців окупованих територій, мешканців прифронтових територій, біженців, добровольців, військових, демобілізованих тощо. Медіа ж, замість вимагати від влади виробити й чітко комунікувати цю політику, примножують плутанину. Знову ж таки, на радість російським пропагандистам» (<http://detector.media/community/article/119249/2016-09-30>).

Концепт «війна», що намагається витіснити евфемістичні замітники, при цьому часто вживається в медіа-контексті, який також містить перекручену, неповну інформацію. Такими нам видаються контекстуальні словосполучення «війна на Донбасі» та «війна на південно-східних територіях України».

Не усвідомлення журналістами того, що війна, розв'язана Росією, іде не за Донбас, а відтак – і не на Донбасі, а за Україну і в Україні, яке втілюється в транслюванні поняття «війна на Донбасі», підсвідомо та непомітно пропагує роз'єднання української нації, укріплення вкрай небезпечних стереотипів двох непримиренних Україн; громадянської війни в Україні; Донбасу, від якого Україні слід звільнитися; і як результат – міф про російський Донбас, який ніколи не був українським – ані історично, ані ментально, тож його слід повернути Росії. Саме в логіці постійного вживання поняття «війна на Донбасі» терміни «окупація», «агресія», «напад», «звільнення окупованих земель» замінюються на «повернення», проте не до України, а до Росії. Відбувається типова підміна понять, яка є явно пропонованою нам російськими пропагандистами, та, на жаль, активно та бездумно вживаною українськими ЗМК.

Така підміна зумовлена власне ставленням до Донбасу як до території, а не до людей, українських громадян, які стали об'єктом ворожої агресії та потерпають в окупації. Таке ставлення є природним для путінської цинічної пропаганди, проте не для українських медіа, які часто, замість розповсюдження прикладів українського патріотизму мешканців Донеччини та Луганщини чи історій успіху в Україні тимчасово переміщених осіб, що були б ефективними та дієвими заходами контрпропаганди, натомість ретранслюють поняття «територія Донбасу» як єдину цінність, за яку варто воювати. Саме це викривлення інформаційної політики призводить до того, що велика «диванна армія» українських споживачів інформації обговорює з подачі медіа питання як поділити територію Донбасу, що з неї варто залишити Україні, а що – ні, питання економічної доцільності чи вигідності Донбасу для України тощо поза власне проблем людських дол, сподівань та очікувань.

Така ж логіка присутня в авансі, який видають вітчизняні медіа Росії, уживаючи поняття «південно-східні території України, які входять до зони конфлікту», тим самим піддаючись на провокацію суттєвого збільшення тих територій України, які немовби охоплені війною й на яких через таке слововживання сіється інформаційна паніка.

Ще однією суттєвою помилкою українських медіа є вживання поняття «ополченці» щодо бійців терористичних угруповань ДНР та ЛНР. Нагадаємо, що термін «ополченець» має героїко-позитивні конотації та означає, за визначенням «Словника української мови Інституту мовознавства НАН України», «учасника, бійця ополчення. Весною 1241 року Олександр Невський створив... сильне військо, основну частину якого становили піші ополченці — селяни та ремісники (Іст. СРСР, I, 1957, 77); (Ткач, Крута хвиля, 1956, 92)» [7, с.722], тобто тих мирних мешканців, що підтримують своєю участю діючу армію в її героїчній боротьбі з ворогом, окупантом, загарбником. Похідне від «ополчення», що має значення: «1.

У давнину – військо, що створювалося на час війни з народних мас. *Кампанія з французами буде важкою. Наполеон має могутню армію, то, може, доведеться всім йти в ополчення, як за Мініна і Пожарського* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 31); *У разі війни князь збирав ополчення з жителів міста* (Іст. СРСР, I, 1956, 55). 2. Допоміжне військо, створюване у надзвичайних умовах воєнного часу з добровольців – цивільного населення, здатного тримати зброю, але звільненого від дійсної військової служби. – *Стражники їздили на конях, – розказував Грицько Вересай, – і оглашали, щоб люди писалися в ополчення* (Бурл., О. Вересай, 1959, 6); *Він [комендант] направив мене в ополчення, командного складу не вистачало, мене одразу й призначили командиром роти* (Перв., Дикий мед, 1963, 195)» [7, с.722].

Таке героїчне значення закріпилося в радянській, та й у пострадянській масовій свідомості багатьма позитивними прикладами з міфологізованої історії так званих першої та другої вітчизняних війн. Тож, уживаючи це поняття в сталому контексті на кшталт «*ополченці Гіві та Моторола*», «*ополченець Новоросії*», «*ополченці ЛНР*» тощо, український журналіст мимоволі героїзує терористів навіть тоді, коли це слово береться в лапки, бо масова свідомість реагує на власне словесний знак, маркер, що є таким же символом «справедливої війни», «святої справи», «великої перемоги», як і георгіївська стрічка, також використана кремлівською пропагандою на власну користь.

Щодо «ополченців» у лапках зазначимо, що це не поодинокий приклад, коли журналісти намагаються підсилити свою емоцію «оживленням» терміна, що є сухим і не емоційним. Тут виникає конфлікт «журналістики смислів» з «журналістикою емоцій», за слушним визначенням С. Рахманіна, і часто таке підсилення має протилежний ефект. Так, останнім часом досить часто вживається журналістське визначення «*так звана самопроголошена «ДНР»*. Журналісти таким чином хочуть підсилити занадто вживане поняття, проте з додавання до «*самопроголошеної*» ще й «*так званої*» явно виникає подвійне заперечення, тобто ствердження змісту, протилежного бажаному.

Плутанина в номінації призводить до повного нерозрізнення понять на кшталт визначення ополчення, що його подає «Український тиждень» за сайтом-словником сленгу «Мислово»: «*Ополченці, або захисники Донбасу – військові, які, згідно з російською пропагандою, воюють за Новоросію проти українських «картелів» і «фашистів»*» (<http://tyzhden.ua/Society/119971>). Поєднання лексем, емоційно та стилістично забарвлених у різних напрямках, дає в результаті протилежний ефект перевертання смислів, коли, замість іронії, постає позитивний пафос. Оновлена версія сайту вже не містить такого тлумачення й подає тільки ненормативні перекручені версії поняття «ополченець» (<http://myslovo.com/?dictionary>).

Схожа ситуація склалася з терміном «*сепаратисти*», що прийшов до українського медіа-дискурсу на зміну поняттю «*ополченці*», уживання якого сьогодні поодинокі. Медіа-експерти, зокрема Т. Котюжинська, слушно наголошують на його неоднозначності, бо фактично поняття «*сепаратист*» постає як дуже близьке до «*повстанець*», по-перше, також доволі героїзованого, а по-друге, такого, що містить вказівку на внутрішній конфлікт [6]. Так ми знову бачимо агресивне вторгнення чужих смислів, бо на інтерпретації ситуації в Україні не як військової агресії Росії, а як громадянської війни наполягає саме російська сторона. Активне просування цієї ідеї про братовбивчу війну та внутрішній конфлікт Росія здійснює повномасштабно – від офіційного політичного до медіа-дискурсу.

Показовим принагідно до проаналізованих термінів нам видається наведений Г. Почепцовим приклад розведення понять із плюсом і мінусом в конструюванні картини світу споживача інформації: «СМІ являються наиболее распространенной технологией, формирующей массовое сознание. Для каждого отдельного человека они являются максимально объективной технологией. Однако это описание делается, исходя из модели мира, принятой в данном сообществе (например, *разведчик – шпион* или *сепаратист – ополченец*). Принятая и разделяемая смысловая матрица в принципе не позволяет понимать, как это выглядит в другой матрице» [8]. Згадування понятійної пари *сепаратист – ополченець* як парадигми різних за оцінюванням смислових моделей свідчить саме про семантично-стилістичну плутанину, до якої призводить багатозарова евфемізація, постійні пошуки заміників у вітчизняному медіа-дискурсі.

Невдалою у вказаному аспекті виявилася й спроба замінити в українському новинному дискурсі проаналізовані евфемізми на номінатив «*проросійські найманці*». Він також, замість прямого називання, містить натяк («*проросійськи налаштовані*», «*такі, що прагнуть у Росію*»), що цілком може бути потрактоване як називання українських громадян, що наймаються Росією чи бажають відокремлення українського Донбасу та приєднання його до Росії (навіть без «наймання», яке має бути фактично та документально доведеним для використання номінативу в прямому сенсі). Ці смислові нашарування знову вводять реципієнта в контекст громадянської війни в Україні, що є явним «чужим смислом», нав'язаним з боку кремлівської пропаганди.

Інтуїтивні чи усвідомлені розшифрування цих смислових кодів призвели до майже повної заміни вказаних номінативів у медіа-дискурсі українських ЗМК приблизно із середини 2015 року. Так, у липні 2015 року під час семінару в Слов'янську журналісти спробували виробити власні рекомендації щодо номінативів для опису ситуації російсько-українського конфлікту в умовах відсутності таких рекомен-

дацій як з боку держави та уряду, так і з боку профільних міністерств. Серед запропонованих понять можна бачити такі, які закріпилися на сьогодні в медіа-дискурсі (*військовий конфлікт, збройне протистояння, конфлікт на Сході України, зона конфлікту, військова агресія (Росії), війна, агресія, гібридна війна, бойовики*), і ті, які пізніше піддалися критиці за свій евфемістичний характер (*зона АТО, буферна зона, лінія розмежування, сторони конфлікту, проросійські сепаратисти, озброєні сепаратисти, іноземні (російські) найманці, т. зв. «ДНР» і «ЛНР» або угруповання «ДНР» і «ЛНР», т. зв. (або самопроголошений) «народний губернатор»* тощо). Цілком прийнятними були визнані поняття «*Збройні сили України*», «*армія України*», «*добровольчі батальйони*», а от рекомендована в 2015 номінація «*офіційний Київ*» була пізніше оцінена як неприйнятна в описі ситуації зсередини через натяк у цьому вислові на роздільність українців та України, а відтак – на внутрішній конфлікт у країні. Принагідно зазначимо, що, наприклад, ТК «Інтер» і досі охоче вживає це поняття в новинному дискурсі.

До рекомендацій долучився Інститут масової інформації, експерти якого доповнили деякі семантичні ряди, розробивши «Словник нейтральної термінології» щодо конфліктів на Сході й у Криму (<http://imi.org.ua/news/49655>; <http://dt.ua/UKRAINE/-188527.html>).

На початку 2016 року з'явилися офіційні рекомендації МЗС України, де більшість раніше вживаних концептів опинились у списку тих, що цілеспрямовано просуюються кремлівською пропагандою, є саме провокаційними «чужими смислами». До таких було віднесено й уже згадані «*київська влада*», «*обидві сторони конфлікту – Київ та Луганськ / Донецьк*», «*ополченці*», «*південний схід України*», «*представники республік*», «*представники Донбасу*», «*самопроголошені ДНР/ЛНР*», «*громадянська війна*», «*внутрішній конфлікт*», «*конфлікт в Україні*» тощо. Для визначення окупованих територій було запропоновано термін «*окремі райони Донецької та Луганської областей (ОРДЛО або ОРДО, ОРЛО, відповідно)*»; ситуація загалом названа *збройною агресією Росії на Донбасі, ескалацією на Донбасі та, власне, російсько-українським конфліктом*; закріплені терміни «*бойовики*» та «*російсько-терористичні війська*» та рекомендовано виходити з твердження про те, що «*Росія є стороною міжнародного збройного конфлікту, який розпочався з незаконної окупації Криму й продовжується на сході України; вона його ініціювала, фінансує і ним керує*» (http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=126876&cat_id=114334).

Аналіз спецрубрики «ТСН АТО» (<http://tsn.ua/ato>), започаткованої на сайті ТК «1+1» 29 січня 2015 року, із цього періоду до жовтня 2016 року також демонструє поступове закріплення офіційної термінології конфлікту: у якості найбільш уживаних термінів для сторін протистояння «*українські бійці*» – «*бойовики*» при наявному зменшенні вживання слів «*ополченці*» та «*сепаратисти*», «*сепаратистські*»; майже повну заміну поняття АТО на «*військові дії*», «*військовий конфлікт на Донбасі*» та «*війна*»; усе більш часте вживання поняття «*противник*», «*російські війська*». Популярне на початку «*сили АТО*» замінене в більшості випадків «*українські військові*», «*українські бійці*», «*воїни ЗСУ*».

Аналіз матеріалів Прес-центру штабу АТО також демонструє поступове усталення офіційної термінології на кшталт «*ведення бойових дій*», «*українські військовослужбовці*», «*порушення режиму припинення вогню*», «*посилення обстрілів*», «*ворожий вогонь*», «*ворожі обстріли*», «*бойовики*», «*ворожі снайпери*». Для визначення війни використовується стилістично нейтральний термін «*бойові дії*», для номінації супротивника обрано термін «*російсько-окупаційні війська*».

Загалом можемо констатувати поступове зниження рівня евфемізації, усвідомлення її як проблеми, прагнення медійників до більшої точності та збалансованості. Проте очевидно в номінаціях війни останнім часом є тенденція, протилежна евфемізації, – дисфемізація. Нагадаємо, що «дисфемізм (ісп. *disfemismo*) — троп, протилежний евфемізмові, який полягає у вживанні замість емоційно і стилістично нейтрального слова чи виразу більш грубого, вульгарного. У художній літературі і публіцистиці дисфемізм допомагає висловити негативне, критичне, зневажливе ставлення до певного факту, явища, персонажа» [9, с.198]. У проаналізованому медіа-дискурсі поява різких, стилістично забарвлених у негативні конотації словосполук зумовлена, на наш погляд, саме бажанням компенсувати евфемізми, наголосити вкрай емоційне ставлення до війни як горя та страждання на протигагу замовчуванню цього за умов заборони власне називання війни війною.

Наприклад, у матеріалах спецрубрики «ТСН АТО» часто вживаними стають поняття «*ворог*», «*окупанти*», «*російсько-терористичні війська*», «*терористи*», «*російські найманці*», «*бандити*», «*бандугруповання*», з'явилися новотвори типу «*російсько-сепаратистські війська*», «*ординці*», «*орки*» і навіть «*запоребрикові орки*» (переважно в спецрепортажах). До медіа-дискурсу й навіть офіційних заяв Прес-центру штабу АТО додалося розмовне дієслово «*гатити*», стилістично забарвлене, більш емоційне, замість усталеного «*вести обстріл*».

Наведемо типові приклади з матеріалів рубрики за 2016 рік:

«*Бойовики всю ніч невпинно гатили по українських позиціях*»; «*В районі Авдіївки та Пісків бойовики гатили з мінометів 82-мм калібру. Бандформування також вдалися до провокацій та обстріляли позиції сил АТО в районі Майорська із різних видів зброї*»; «*Бойовики продовжують інтенсивно вести*

вогонь у районі Авдіївки. Нехтуючи Мінськими домовленостями, **російські найманці** обстріляли захисників шахти Бутівка»; «З мінометів калібру 82 мм **ворог** протягом дня обстрілював захисників шахти Бутівка, Опитного та Майорська»; «На Луганщині **російсько-сепаратистські війська** обстріляли позиції військових з 122 мм самохідної установки поблизу Новозванівки. Унаслідок атаки **бойовиків** було поранено також мирну мешканку»; «З 2 до 3 ночі поблизу Донецька **терористи** здійснили масований обстріл з важких мінометів»; «На Маріупольському напрямі **російські найманці** обстріляли позиції сил АТО з мінометів»; «**Бандформування** відкрили вогонь по позиціях сил АТО у Станиці Луганській із БМП, великокаліберних кулеметів та гранатометів, а біля Новозванівки **терористи** використали для обстрілів зенітну установку ЗУ-23-2»; «Зокрема, **прокремлівські незаконні збройні формування** вночі використали міномети в районі Березового. Вдень біля Павлополя та Широкиного чотири рази велася стрілянина з мінометів 82-го калібру» тощо.

На наш погляд, саме внутрішній протест української медіа-спільноти проти надмірної нейтралізації, пом'якшення термінології війни, а відтак – евфемізації зумовив надто різку реакцію на пропозиції журналістів «Громадського ТБ» Анастасії Станко й Андрія Кулікова, які запропонували так званий «Словник Громадського» із позиції буквального знаходження «над сутичкою», максимальної відмови від емоційно-оцінної лексики, нейтралізації стилістики слововживання практично до нульового рівня: замість «АТО» чи «війна» – «збройний конфлікт», «військова операція», «неоголошена інтервенція»; повна відмова від слів «наші», «герої», «захисники», «супротивники», «вороги», «терористи» на користь понять «той і цей бік конфлікту»; пропозиція «говорити з усіма» і надавати право голосу в ефірі всім представникам сторін у конфлікті. Певним чином як провокаційні були розцінені подібні висловлювання А. Станко: «Чому ті, хто стояли на Майдані, – не терористи, бо влада нам не подобалась, а тепер ті, хто воює за ДНР, – терористи, тому що це сказала влада, яка нам подобається?» (<http://lab.platfor.ma/stanko-anastasiya/>). Більшість українських медіа-діячів – журналістів та відомих письменників, як-от: Оксана Забужко, Юрій Винничук та інші, оцінили ці пропозиції вкрай негативно, вбачаючи в них максимальну евфемізацію з ідеологічним підтекстом – підігрування російській стороні військового конфлікту. Цікаво, що обидві сторони гарячої дискусії оперували у взаємних звинуваченнях поняттям «евфемізм»: А. Станко наводила приклади на кшталт «криза на сході» як такий, її опоненти вважали більшість понять «Словника Громадського» небезпечними та образливими евфемізмами.

Так, Ігор Сюдюков у газеті «День» вважає, що спроби журналістів Громадського свідчать про їх ненависть до України, бо «на думку автора цих рядків, такі «мантри» є гіршими, ніж відверте імперське гарчання Кісельових, Леонтьєвих та їм подібних. Бо то – одверті вороги; а тут нібито «свої» дезорієнтують суспільство, заплутують засадничі речі: у нас – війна чи ні? «ДНР» та «ЛНР» ворожі Україні чи ні? Що таке Перемога у війні?» (<https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chy-varto-nam-nenavydity-voroga>). Журналіст аналізує основні пропозиції А. Станко, А. Кулікова та С. Жадана як приховані (свідомо чи несвідомо) меседжі Путіна чи Лаврова.

Олег Покальчук у блозі «Дзеркала тижня» у 2015 році називає подібні спроби «медійним заколисуванням», намаганнями помирити жертв з убивцями й підбиває безрадінний підсумок: «Брехня вбиває, мовчання вбиває, алегоричність вбиває. Немає в цьому ніякої ввічливості та професійної етики. Є тільки бажання нікого не розізлити і всім сподобатися» (<http://gazeta.dt.ua/SOCIUM/svoiy-imena-.html>). А вже в 2016 році відомий український психолог та журналіст вдається до детального аналізу метамови війни, її словника як зброї, яка стріляє по різних боках навіть тоді, коли ми цього не усвідомлюємо, як «залишки боєкомплекту». Цікаво, що більшість понять словника війни О. Покальчук вважає евфемізмами, що пом'якшують реальний смисл, навіть у тих випадках, коли вони є фактично дисфемізмами, зокрема «терористи». Автор зауважує: «Ви мені даруйте, але які вони терористи? Савінков би в труні перекутився. Брухтовики й віджимальники копанок, дерібанники гуманітарки. /.../ Строго кажучи, вони навіть не воєнні злочинці, а кримінальні. Шістки на підхваті» (<http://gazeta.dt.ua/SOCIUM/slova-viyini-.html>). Так само критикуються й шкідливі евфемізми («ЛНР /ДНР/ народні республіки», «сепаратисти», «збройні сили ЛНР /ДНР»), і усталені на сьогодні поняття на кшталт «ОРДЛО», «окупація», «інтервенція», «російсько-терористичні війська», та й загалом поняття інформаційної війни щодо реалій російсько-українського військового конфлікту.

У цьому прикладі ми бачимо показову демонстрацію невизначеності, певної розгубленості всередині українського медіа-дискурсу, де дуже складно переплелися семантичні коди різного ціннісного, історичного, ідеологічного спрямування, де відбувається болісний процес відшарування власної семантики, що дуже складно через постійне нав'язування чужих смислів. Найбільш агресивно це семантичне вторгнення відбувається саме в темі війни й постійних намаганнях російської сторони застосовувати риторику Великої Вітчизняної війни від «діди воювали» та георгіївських стрічок до образів хлопчиків, розп'ятих на площі міста, куди «зігнали старих, жінок і дітей». На цій проблемі дуже слушно наголошує Юрій Андрухович: «Журналісти й активісти, депутати і блогери, спікери і спічрайтери, в уніформах і поцивільному. Саме вони своїми висловами формують найважливішу компоненту цієї війни – смислову.

Тож який у чорта мінстець підказує їм порівнювати «кіборгів» із «захисниками Брестської фортеці»? Донецьке летовище називати «нашим будинком Павлова»? Останню транспортну артерію, що з'єднувала Дебальцеве з українськими територіями – «дорогою життя»? І що невдовзі (хай Бог милує) писатимуть про Маріуполь – «наш блокадний Ленінград»? І де виникне «наша Курська дуга»?... І зауважив я таке: щойно в нас якусь місцину з чимось таким патріотично-радянсько-російським порівняють, як ми її програємо. То, може, обережніше з усіма цими сталінградями-ленінградями й іншими фетишами? Може, в цьому якась недобра закономірність?» (<http://www.telekritika.ua/kontekst/2015-03-23/105238>).

Ще більшим викликом для вітчизняних медіа стали реалії, із якими українське суспільство зіткнулося вперше. І, на жаль, тут також спостерігаємо абсолютний хаос найменувань і мешканців окупованих територій, і вимушених переселенців. Аналізовані рекомендації ІМІ в 2015 році запропонували щодо ВПО терміни «внутрішні переселенці», «вимушені переселенці», «внутрішньо переміщені особи», «біженці» (якщо особи виїхали до іншої країни). При цьому й досі ми доволі часто зустрічаємо поняття «біженці» у заголовках і текстах українських матеріалів про ВПО, ще й ілюстровані, як правило, старими фото косовських чи абхазьких біженців, які взяті з російських медіа як ілюстрації «з України». Останнім часом спостерігається й зовсім дивна картина умовного розподілу, коли одні медіа пишуть про «біженців» як про «гарних ВПО», яких слід пожаліти (через це й використовується стилістично забарвлене поняття), а про «переселенців» – як про недосконалих, недостатньо патріотичних тощо; інші медіа вважають навпаки, використовуючи ярлики на кшталт «біженці-сепаратисти», але подаючи історії успішних переселенців. В обох випадках номінація робиться інтуїтивно, будучи віддана на розсуд окремим журналістам чи редакторам.

За результатами вже згаданого дослідження «Конфлікт у медіа і медіа в конфлікті», щодо ВПО сформовані усталені стереотипи, якими послуговується більш ніж половина українців (11,4 % українців категорично упереджені щодо внутрішньо переміщених осіб, 48,4 % – помірно упереджені), при чому роль медіа у формуванні таких стереотипів ворожості визначальна, бо «частка тих, хто не контактував з переселенцями, становить 71,1 %. Згідно зі звітом, вони менше скаржаться на погану поведінку внутрішньо переміщених осіб, але більше очікують конфліктів та говорять про зростання соціального напруження. Також серед них майже вдвічі більше тих, хто очікує погіршення криміногенної ситуації» [6]. І, хоча автори дослідження переважно відносять ці викривлення до наслідків дії російської пропаганди, не можемо не відмітити й ролі вітчизняної журналістики у формуванні стереотипів і хаосі номінативів. На шпальтах українських видань та у вітчизняному ефірі часто відбувається підміна понять (*донецчанин чи луганчанин дорівнює сепаратист*); негативні узагальнення (*усі мешканці Донбасу однаково вороже ставляться до українських цінностей*); зміщення акцентів, відсутність аргументації та гіперболізація (*у містах із великою кількістю переселенців саме через них підвищився криміногенний рівень*); навішування ярликів; використання чуток та домислів; формування негативно упередженого ставлення до ВПО та навіть прямих закликів до їхньої дискримінації. У медіа-дискурсі відбувається не тільки хаотичне зміщення евфемізмів та дисфемізмів, але і їх взаємозаміна, що вводить адресата в стан абсолютного нерозуміння ситуації.

4. Висновки

У системі впливу інмутаційних процесів руйнування професор О. Холод виділяє шість кроків, які ми спостерігаємо й у розвитку евфемізації в українському медіа-дискурсі періоду гібридної війни: одиничні несистемні, а потім дубльовані псування елементів системи, розкладання цілого на частини (складники), виконання системою епізодичних функцій, тимчасовий збій та системний збій функціонування системи, що призводить до початку зупинки її функцій [5, с. 144-145]. За нашими спостереженнями, смислова система українського медіа-дискурсу в точці «виконання системою епізодичних функцій» через серію «тимчасових збоїв» (так звані медіа-скандали 2015 року) почала спроби самобалансування. Роль такого запобіжника руйнуванню системи ми надаємо саме механізмам саморегулювання медіа-спільноти: журналістським дискусіям із критикою евфемізації, полемікам щодо номінативів війни, спробам створення нових кодексів, рекомендацій та стандартів журналістської діяльності в умовах військового конфлікту.

Різка підвищення рівня мови ворожнечі та заміна евфемізації на дисфемізацію свідчить про вкрай небезпечний момент перетворення журналістики на пропаганду з усіма ознаками останньої: простотою чорно-білої картини світу, готовими оцінками, зміною поведінки та системи цінностей аудиторії, прямими закликами до дій тощо. Сьогоднішні ознаки таких трансформацій ми оцінюємо як небезпечну тенденцію саме «тимчасових збоїв функціонування системи» (за шкалою професора О. Холода), системи української журналістики, яка за умов подальшого розвитку цієї тенденції, на жаль, цілком можливо, перейде в останню фазу руйнування – фазу «системного збою і початку зупинки функцій системи», за якою в силу вступають фази інмутаційного знищення, «припинення функцій усієї сукупності елементів, яка колись була системою» [5, с.145]. Звісно, власне медіа-дискурс залишиться й у новій (переродженій) якості, проте наслідком може стати повна зміна його сенсу, заміна системи журналізму на систему про-

пагандизму, що ми спостерігаємо протягом останніх двох років у медіа Російської Федерації.

У цьому аспекті, безперечно, позитивним є факт обговорення в Європарламенті 12 жовтня 2016 року резолюції «Про стратегічні комунікації», проект якої схвалений профільним комітетом Європарламенту на основі проведеної роботи спеціальної оперативної групи Євросоюзу StratCom East, яка за період із жовтня 2015 року й до липня 2016 року виявила 1649 неправдивих новин, статей і сюжетів російської пропаганди, розповсюджених прокремлівськими ЗМІ. «Ворожа пропаганда та дезінформація, спрямовані проти нас з боку як Кремля, так і недержавних угруповань, зокрема ISIS, – це факт. І для того, аби ефективно їм протидіяти, нам необхідно в першу чергу повністю ідентифікувати їх», – заявила депутатка Європарламенту й авторка проекту резолюції Анна Фотига.

«У документі також зазначається, що Росія агресивно застосовує широкий спектр засобів й інструментів: спеціальні організації («Русский мир»), багатомовні телевізійні канали (Russia Today), інформаційні агентства (РІА «Новости», «Спутник»), соціальні й релігійні об'єднання (включаючи православну церкву), соціальні мережі та інтернет-тролі. Це несе загрозу західним цінностям, розділяє Європу, акумулює внутрішню підтримку й створює сприйняття країн Східного партнерства як неспроможних, ідеться у проекті резолюції», – зазначається на сайті Інституту масової інформації (<http://imi.org.ua/news/55108>).

Негативною тенденцією є небажання бачити реальну небезпеку перетворення власної медіа-системи на аналогічну пропагандистську машину. Вважаємо, що усвідомлення цієї небезпеки та наполягання на дотриманні вітчизняними медіа світових журналістських стандартів є нагальною потребою й з боку медіа-спільноти, і з боку наукового дискурсу соціальних комунікацій.

5. Подяки

Висловлюємо подяку колективам кафедри журналістики Донецького національного університету імені Василя Стуса та Інституту славістики Дрезденського технічного університету за спільну роботу в міжнародному науковому проекті «Агресія та аргументація: конфліктний дискурс та його мовне вирішення» («The Linguistics of Conflict. Aggression and Argumentation»), у рамках якого проведено презентоване дослідження.

Список літератури

1. Почепцов Г. Первая смысловая война в мире (Украина, Крым, Россия). [Электронный ресурс] / Георгий Почепцов. – Режим доступа: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/pervaya_smyslovaya_voyna_v_mire_ukraina_krym_rossiya/.
2. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни / Георгій Почепцов. – К.: Вид. дім «КМА», 2015. – 497 с.
3. Евфемизм // Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Т.2. – К.: Наукова думка, 1971 (1970—1980). – с.453.
4. Килимник Ю. «Корупція мови» та її небезпека / Юрій Килимник // День. – 2006. – 7 квітня.
5. Холод О.М. Комунікаційні технології : підручник / О.М. Холод. – К.: КиМУ, 2012. – 263 с.
6. Тарасенко Н. Ситуація на Донбасі у дискурсі українських ЗМІ. [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 21. – С. 72–81. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr21.pdf>.
7. Ополченець. Ополчення // Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Т.5. – К.: Наукова думка, 1975 (1970—1980). – С. 722.
8. Георгий Почепцов: Коммуникативные технологии, описывая мир, активно создают его. [Электронный ресурс] / Георгий Почепцов. – Режим доступа: <http://detector.media/withoutsection/article/119598/2016-10-11-georgii-rocheptsov-kommunikativnye-tehnologii-opisyvaya-mir-aktivno-sozdayut-ego/>
9. Дисфемизм // Літературознавчий словник-довідник. / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — Вид. друге, доповнене. – К.: ВЦ «Академія», 2007. — 752 с. (Notabene). – С. 198.

References

1. Pocheptov, Gh. (2014) «The first semantic war in the world (Ukraine, Crimea, Russia)», Mediasapiens, [Mediasapiens], available at: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/pervaya_smyslovaya_voyna_v_mire_ukraina_krym_rossiya/.
2. Pocheptov, Gh. (2015) *Modern Information War: scientific publications*, Vydavnychyj dim KMA, Kyiv, 497 p.
3. Euphemism (1971) Dictionary of the Ukrainian Language, in 11 volumes: Academic dictionary, Naukova dumka, Kyiv, p. 453
4. Kylymnyk, Ju. (2006) «Corruption language» and its danger», Denj, [Newspaper Day], 7.04.
5. Kholod, O.M. (2012) *Communication Technologies: textbook*, KyMU, Kyiv, 263 p.

6. Tarasenko, N. (2015) «The situation in the Donbass to the Ukrainian media discourse», *Ukraina: podiji, fakty, komentari*, [Ukraine: events, facts, comments], №21, available at: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr21.pdf>.
7. Home Guard (1975) *Dictionary of the Ukrainian Language*, in 11 volumes: Academic dictionary, Naukova dumka, Kyiv, p. 722.
8. Pohepcov, Gheorghij (2016) «Communication technology, describing the world, actively create it», *Detektor media*, [Media Detector], available at: <http://detector.media/withoutsection/article/119598/2016-10-11-georgii-pocheptsov-kommunikativnye-tehnologii-opisyvaya-mir-aktivno-sozdayut-ego/>
9. *Dysphemism* (2007) *Dictionary of Literary Directory: directory*, 2nd ed., VC «Akademija», Kyiv, 752 p., p.198.

Тараненко Елена Валериевна, кандидат филологических наук, доцент

ЭВФЕМИЗАЦИЯ В УКРАИНСКОМ МЕДИА-ДИСКУРСЕ ПЕРИОДА ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Цель исследования – анализ номинативной операции эвфемизации в украинском медиа-дискурсе периода гибридной войны и журналистских дискуссий по этому поводу.

Методы исследования: контент-анализ медиа-номинативов за период 2014 – 2016 годов и мониторинг дискуссий в журналистском сообществе.

Проведенный контент-анализ позволил выявить технологию эвфемизации как наиболее распространенную в определении российско-украинского конфликта и его масштаба, номинативах сторон конфликта и пострадавшей стороны. Осуществленный мониторинг показывает равнодушие украинского медиа-сообщества к проблеме, что находит свое отражение в попытках саморегуляции – выработке собственных правил на фоне отсутствия государственно-правительственных рекомендаций.

Результаты исследования демонстрируют явное снижение уровня эвфемизации путями: 1) соблюдения журналистских стандартов; 2) усиления технологии дисфемизации, повышения уровня языка вражды.

Ключевые слова: российско-украинский конфликт, гибридная информационная война, украинский медиа-дискурс, эвфемизация.

Taranenko Elena V., candidate of philological sciences, associate professor

EUFEMIZATSIYA IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE PERIOD HYBRID WARFARE

The main objectives of the study are the analysis of the one nominative strategy such as euphemisation, that is observed in the Ukrainian media discourse during the hybrid war, as well as the analysis of the journalistic discussions regarding this phenomenon, that have to be interpreted like a self-regulation of war's nomination inside the journalistic community.

The hybrid informational war idea is guided by the Georgij Pohepcov's theory, which means that the traditional technology of the informational confrontation became transformed into the meaning war. The second one theoretical footing is the theory of Olexandr Holod, who considers the euphemisation as an inmutational technology of social communication.

The methodology used in this study is a content-analysis of the hybrid war's nominations, which appeared in the Ukrainian media discourse during the 2014–2016, as well as a monitoring of journalistic discussions apropos of this.

The content-analysis shows, that the euphemisation serves as the most common type of nomination during the hybrid war. It's used concerning the naming of the Ukrainian conflict ("antiterroristic operation" – "war"), of the Ukrainian conflict area ("the war in the East Ukraine", "the war in Donbass", "the war in the South-East Ukraine"), of the conflict adversary ("militiamen", "separatists", "Prorussian mercenary", "militant") as well as of the in-migrating persons from the Crimea and Donbass ("internally displaced persons", "immigrants", "forcedly displaced persons", "refugees").

The monitoring shows, that Ukrainian media communities are not indifferent to the lexical-semantic dimension of the continuing war. They aim to throw light upon the topical situation in accordance with the world journalistic standards and to regulate themselves, namely to work out their own principles taking into account the lack of official governmental advices.

The research findings demonstrated clearly that the euphemisation rate reduces in the Ukrainian contemporary media discourse. During the 2014–2016 this process is carried out in two directions. On the one hand, the nomination process under the hybrid war conditions shows a tendency towards the precision, objectivity and neutrality. On the other hand, the opposite tendencies like a dysphemisation and hate speech accrual are to be observed.

Keywords: Russian-Ukrainian conflict, hybrid informational war, Ukrainian media discourse, Euphemisation.

ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

UDC 007 : 304 : 004.9 + 001

EMOTIKONY W PRZEKAZACH ELEKTRONICZNYCH. PRÓBA ZASTĄPIENIA KOMUNIKACJI NIEWERBALNEJ W CYBERPRZESTRZENI PRZEZ ZNAKI GRAFICZNE.

Kulon Mariola, Jaworek Marcin

(Zabrze, Polska)

Komunikaty niewerbalne poprzez swoje oddziaływanie mają większe znaczenie w przekazywaniu informacji między ludźmi. Część aktywności społeczeństwa jest przenoszona do cyberprzestrzeni, dlatego jest ona uzupełniana w komunikacji o znaki graficzne, które mają kompensować brak bodźców niewerbalnych i niwelowanie tym samym zakłóceń w przekazie międzyludzkim. Powstanie i upowszechnienie internetu bez wątpienia znacząco przyczyniło się do zmian w obrębie komunikacji międzyludzkiej. Przenoszenie wielu aktywności ludzkich do sieci sprawiło, że współcześnie internet stał się istotną przestrzenią dla kontaktów interpersonalnych. W Cyberprzestrzeni podczas konwersacji z odbiorcami naszych wiadomości mamy możliwość wyrażania swoich emocji poprzez używanie emotikon. Działania te mogą być swojego rodzaju próbą zastąpienia komunikacji niewerbalnej w cyberprzestrzeni znakami graficznymi. Niniejsza praca ma na celu analizę roli emotikon w wirtualnym świecie.

Słowa kluczowe: cyberprzestrzeń, globalizacja, komunikacja, emotikony

1. Wstęp

Komunikacja społeczna jest procesem polegającym na wymianie informacji, przetwarzaniu ich oraz tworzeniu w ramach interakcji pomiędzy podmiotami, które w tym akcie uczestniczą. Ludzie w trakcie swojego życia znaczną ilość swojego czasu poświęcają na komunikowanie się między sobą, czyli proces komunikacji, który kreuje nasz świat i wpływa na społeczność. Zwracając uwagę na jakość ludzkiego funkcjonowania, to komunikacja zajmuje istotną jego część. Próbuąc poprawić nasze życie zwracamy uwagę na jakość relacji, które posiadamy, dbając o ich charakter poprawiamy standardy, w których przejawia się nasza emocjonalność. Aby społeczeństwo było „silne i zdrowe” konieczne jest skupienie na sposobie komunikowania pomiędzy jego członkami. Dostrzega się znaczenie pracy grupowej, gdzie jednostki o podobnych wartościach i tożsamej kulturze, ale przede wszystkim sprawnej komunikacji, realizują cele efektywniej, niżeli indywidualnie. Tam, gdzie zachodzi sprawna komunikacja jakość życia znacząco wzrasta, nie tylko w grupach zawodowych, ale też społeczeństwie jako całości. Komunikacja pozwala ludziom zaspokajać wszystkie potrzeby jakie przejawiają. Komunikowanie oparte jest na transferze informacji, jest to model liniowy komunikacji, nazywany również modelem działania. Polega on na wysłaniu komunikatu ze źródła, czyli od nadawcy, który go skonstruował, następnie komunikat zostaje wysłany a wiadomość wędruje przez kanał – czyli środek za pomocą, którego

informacja może być odebrana. Podczas przepływu informacji oddziałuje na nią środowisko. Informacja wówczas poddana jest różnym czynnikom, które wpływają na jej ostateczne znaczenie, zanim dotrze do odbiorcy. Występują różne rodzaje kanałów, pisemne składające się z liter, słów, notatek, mogą być także w postaci słownej zarówno w sytuacji, gdzie osoby wchodzą w interakcje bezpośrednią face-to-face lub komunikowaniem się za pośrednictwem urządzeń elektronicznych takich jak telefony, komputery i inne techniczne wynalazki. Najczęściej ten rodzaj komunikacji zaliczany jest do sposobu werbalnego. Mówiąc o sposobie niewerbalnym uwzględniamy wszelkie gesty. Podczas komunikowania się ze sobą skupiamy się używaniu języka ciała, wymienianiu się spojrzeniami, uwzględnianiu pozycji ciała i odległości, dzięki takiemu porozumiewaniu się komunikat trafia do odbiorcy, po czym jest dekodowany i w tym momencie odbiorca przypisuje wiadomości dane znaczenie.

W komunikacji rozróżniamy model alternatywny, w którym przyjmuje się dwustronne działanie komunikacji, oznacza to działanie w dwóch kierunkach, wychodzi ze źródła do odbiorcy oraz od osoby odbierającej do źródła komunikatu wyjściowego.

Model interakcyjny opiera się na reakcji obustronna na zasadzie sprzężenia zwrotnego, gdzie pomiędzy nadawcą a odbiorcą następuje interakcja, bazuje na wymianie informacji pomiędzy wszystkimi podmiotami. W tym przypadku jest zachowana pełna interakcja, gdyż nadawca jest także odbiorcą a odbiorca nadawcą, przy czym nie pełnią obu ról w tym samym czasie lecz ta sama osoba po nadaniu własnego komunikatu i odebraniu innego staje się odbiorcą i tak naprzemiennie. Osoby zamieniają się kolejno swoimi rolami, dzięki czemu mogą nadawać i odbierać wiadomości.

Model transakcyjny przedstawia przeciwstawną koncepcję dla modelu interakcyjnego, dzieje się tak ze względu na sytuację, w której odbiorca jest równocześnie nadawcą, a nadawca odbiorcą w tym samym czasie [8, 36]. Rozbieżność w modelach polega także na tym, iż model transakcyjny koncentruje się przeważnie na obszarach znaczeniowych, takich jak wartości, postawy wobec otaczającego świata i innych ludzi, odnosi się również do przekonań, którymi kierują się jednostki a także myśli powstających na skutek zaobserwowanych zjawisk.

Komunikacja postrzegana jako perswazja jest jednym z najstarszych modeli powstałych w starożytności. Odnosi się do środków używanych przez jednostki wysyłające komunikat a ściślej, jakich powinna używać. Perswazja charakteryzuje się wykorzystaniem komunikacji w celu wzmocnienia, zmiany oraz modyfikowania ludzkich postaw i sposobu postępowania a nawet odczuwania. O zjawisku tym mówimy, gdy przekonujemy siebie do danego działania, sposobu myślenia w kategoriach uważanych za korzystne dla jednej ze stron [8, 39]. Jest to rodzaj manipulacji, który ma skłonić jedną ze stron interakcji do zmiany poglądu i przyjęcia takiego, jaki reprezentuje nadawca. Perswazja nie oznacza zjawiska negatywnego, ponieważ dzięki zastosowaniu takiego modelu można wpływać na postawy negatywne na pozytywne, które okazać się mogą pomocne w rozwiązywaniu problemów.

2. Metody badawcze

W niniejszej pracy zostały zastosowane metoda analiza treści oraz etnografia wirtualna.

- Metoda analizy treści miała na celu analizę tekstów, w celu dotarcie do niejęzykowych właściwości przekazów internautów.

- Etnografia wirtualna w kontekście niniejszej pracy opierała się na nieingerujące, uczestniczącej obserwacji aktywności internautów. Zgłębialiśmy się w kontekst nadawania znaczeń emotikonom cech komunikacji niewerbalnej

3. Wyniki i dyskusja

W tym miejscu warto zadać kilka kluczowych pytań dotyczących problematyki poruszanego tematu.

* Czy istnieje tak naprawdę możliwość zastąpienia komunikacji niewerbalnej zamkami graficznymi?

* Czy nadmierne używanie znaków graficznych nie doprowadza do ułomności w tworzeniu komunikatów werbalnych?

Współczesne trendy i pęd życia wpływają na kreowanie nowych perspektywy komunikacji. Jednak w internecie można zaobserwować rozmowy, w których słowa zostają nadmiernie zastępowane znakami graficznymi. Z pewnością ma to wpływ na rozwój intelektualny.

* Czy poprzez nadużywanie znaków graficznych stajemy się społeczeństwem obrazkowym?

Czy nie mamy uboższego słownictwa, które opisuje stan emocjonalny?

Stanowczo stwierdzamy, że poszczególne grupy funkcjonujące w cyberprzestrzeni nie wyobrażają sobie przekazu wiadomości bez używania emotikon. Słownictwo staje się zubożałe.

Pytania, na, które nie zostały udzielone odpowiedzi pozostawimy czytelnikom do własnego rozważenia.

3.1. Kompetencje komunikacji niewerbalnej

Proces komunikacji jest procesem złożonym, mimo tego, że rozmówcy sprawują nad nim dużą kontrolę to nie są w stanie weryfikować wszystkich aspektów zawartych w komunikacji. Biorąc pod uwagę określoną

sytuację ludzie nie są w stanie stworzyć elementarnych wyznaczników opisujących co jest obowiązkowe, dopuszczalne a czego robić nie można.

Stosowanie zasad nie wyznaczy do wypracowania idealnej receptury, którą należy stosować w każdej sytuacji, to też nie ustanowi jej wszechstronności i dopasowania. Komunikacja przebiegać będzie różnorodnie, w każdej sytuacji i dziedzinie życia oraz nie stanie się uniwersalną, choćby ze względu na zmieniające się otoczenie zewnętrzne. Słusznym byłoby stworzenie modelu w komunikowaniu się, takiego, który spowoduje, iż podejmowane decyzje będą świadome w mniemaniu jednostki oraz słuszne w doborze informacji [8, 54]. Taki model pozwoli wykreować kompetentną osobowość, która będzie cieszyła się poważaniem oraz skutecznością, podczas realizacji celów.

Dzięki komunikacji powstało społeczeństwo, wraz z nim wybory, jakich ludzie dokonują każdego dnia oraz formy zawierania więzi pomiędzy poszczególnymi podmiotami. W sporządzaniu wiadomości takich, które będą zawierały słuszny i pożyteczny przekaz warto by spełnić trzy kryteria; osoba kreująca komunikat powinna być zmotywowana w tym działaniu i kierować się w stronę osiągnięcia kompetencji w procesie komunikowania. Istotnym czynnikiem, jest również spory zasób wiedzy w ów dziedzinie podczas komunikacji przestrzegając przy tym obowiązujące zasady komunikacji. Należy posiadać profesjonalizm w autentycznym powierzaniu, takiego rodzaju wiadomości.

3.2. Istotność komunikacji niewerbalnej

Większość informacji ludzie odbierają za pomocą bodźców wizualnych, dlatego czasem słowa nie mają tak dużego znaczenia jak same gesty i mimika, gdyż analizując otoczenie wzrokowo możemy spostrzec najdrobniejsze szczegóły. Przed powstaniem języka ludzie do komunikowania się używali właśnie mowy niewerbalnej, za pomocą której rozpoznawali swoje emocje oraz stan w jakim się znajdują.

Okolo 65% treści odbieranych jest właśnie za pomocą wzroku, dlatego znaczące jest opieranie się na sygnałach niewerbalnych. Natomiast 35% to sygnały werbalne. W związku z tym wnioskuje się, że komunikacja międzyludzka opiera się w większym stopniu na komunikacji niewerbalnej.

3.3. Funkcje komunikacji niewerbalnej

W komunikacji niewerbalnej istotne są funkcje, za pośrednictwem których mowa niewerbalna służy ludziom w realizowaniu swoich celów oraz w osiąganiu wyznaczonych priorytetów, jakie sobie wyznaczyli. Niewerbalne wyrażanie swoich uczuć w obrębie własnej kultury jest stosunkowo łatwe do odczytania. Będąc w sytuacji, gdy nadawca komunikatu szczerze uśmiecha się do podmiotu, z którym właśnie nawiązuje kontakt można wnioskować, że ma on pozytywny stosunek do odbiorcy. Jednak w ocenianiu gestów innych osób należy być ostrożnym, ponieważ mogą mieć dwuznaczne odzwierciedlenie, które niejednokrotnie wprowadza w błąd odbiorców.

Czasem dzieje się tak, że za mimiką ludzi kryją się inne uczucia, uśmiech wcale nie musi oznaczać szczerego pozytywnego nastawienia, ale szyderczy śmiech. Widząc osobę płaczącą nie należy twierdzić, iż płacze z niepowiedzonej sytuacji lecz powód może być zupełnie odmienny, wiele osób w ten sposób komunikuje radość. To też odczytywanie komunikatów niewerbalnych, nawet w obrębie własnej kultury może okazać się kłopotliwe ze względu na niezrozumiałość w ich odbiorze lub nieszczerłość w ich przekazie.

3.4. Substytut słownictwa

Słowa są istotne w komunikacji, ale można je także zastąpić sygnałami niewerbalnymi. Jednym ze znaków niewerbalnych jest emblemat, utożsamiony z poszczególnymi grupami kulturowymi, pełni on funkcję zastępczą dla słów i interpretuje je poprzez odzwierciedlenie ich znaczenia [8, 178]. Przykładem takiego symbolu jest uniesienie kciuka do góry, co w naszej kulturze oznacza, że coś zostało prawidłowo wykonane, jest poprawne lub dobre, natomiast w innych kulturach może oznaczać coś innego. Znaczące emblematy używane są nie tylko do odwzorowania konkretnego słowa, ale również całej informacji w formie głosowej.

3.5. Komunikacja w świecie wirtualnym

Multimedia to nieodzowny element rzeczywistości, który wpływa na wychowanie dzieci i młodzieży, zachowania dorosłych, spędzanie czasu wolnego, obcowanie z kulturą oraz wytwarzają nowe formy pracy. Powstaje nowy typ interakcji, w którym uczestniczą człowiek i inteligentna maszyna, w wyniku czego modyfikacji podlegają zarówno relacje międzyludzkie jak i wartości [2, 11].

Pojęcie cyberprzestrzeni w zależności od źródła nieznacznie się różni, pierwszy raz użył tego określenia Wiliam Gibson w cyberpunkowej powieści *Burning Chrome* i oznaczało ono pewną wirtualną rzeczywistość stworzoną przez komputery, później zwaną *Matrixem* [<http://www.techsty...>]. Obecnie postrzegana jest cyberprzestrzeń jako obszar rozległego komunikowania się za pomocą komputerów połączonych w sieć funkcjonujących na całym świecie, natomiast w debacie humanistycznej rozumiana jest jako odpowiednik internetu. Jej cechami charakterystycznymi są plastyczność i interaktywność, które umożliwiają współdziałanie

informacji, rejestracji, komunikacji i symulacji w cyberświecie [<http://www.techsty...>]. Powstanie internetu od początku niosło za sobą ideę i zarysowało jego zastosowanie i możliwości w przyszłości, uwzględniając wyjątkowość nowego wynalazku i jego wpływ na rzeczywistość [7, 63]. Elementarnym zastosowaniem internetu miało być wyszukiwanie informacji z zasobów prywatnych i publicznych zawartych w ogólnodostępnej globalnej sieci.

Ze względu na swoją masowość i powszechność internet stał się nowym, nieodzownym elementem życia ludzi i instytucji, wpływając tym samym znacznie na realne życie. Cyberprzestrzeń funkcjonuje również jako płaszczyzna dla kontaktów między ludźmi, stwarzając nowe formy usieciowionej komunikacji. Rozróżniamy tu m. in. elektroniczną pocztę (e-mail), komunikatory internetowe, fora dyskusyjne i czaty. Rozwój nowych technologii cyfrowych umożliwia zmianę praktyk komunikacyjnych oraz modyfikację przekazu werbalnego, uwzględniając przy tym znaczenie audiowizualności w sieci [5, 9]. Porozumiewanie się w wirtualnym świecie wpływa na postrzeganie rzeczywistości uczestników sieciowych relacji. Wielość interakcji internetowych powoduje oddziaływanie na jednostkę w różnorodny sposób.

W zależności od przedstawianej teorii działanie internetu na relacje międzyludzkie i ich konsekwencje na codzienne życie jednostek i grup społecznych może być pozytywne (internauci są bardziej aktywni w życiu pozadomowym, częściej uczestniczą w sferze kultury, używanie sieci osiedlowej zwiększa więzi lokalne), negatywne (zmniejszenie liczby relacji międzyludzkich oraz zaangażowania w życie rodzinne, stany depresyjne, osamotnienie) lub bez znaczącego wpływu (brak różnicy w zaangażowaniu obywatelskim, brak większych różnic w sposobie życia) [4, 137–143].

Cyberprzestrzeń sama w sobie oferuje jednostce wiele możliwości, wynika to z faktu prawie nieograniczonego dostępu do wiedzy i informacji, a te mają istotne znaczenie dla wolności i rozwoju człowieka. Owa wolność jest podstawą do zwiększonego uczestnictwa w demokracji oraz fundamentem budowy autorefleksyjnej i sceptycznej kultury z korzyścią dla jednostki i całego społeczeństwa [3, 19]. Warunki jakie daje korzystanie z internetu pozwalają na swobodny przepływ idei, pomysłów, poglądów, wiedzy oraz nieograniczoną liczbę opinii i możliwości wyrażania własnego ja. Specyfika wirtualnego świata w zamian za powyższe zalety domaga się poniesienia pewnych kosztów, są to prywatność, zgoda na inwigilację w sieci i coraz większa kontrola wynikająca z technologicznego zaawansowania [9, 74].

Bassam Aouil wyodrębnił dwie podstawowe właściwości różnicujące komunikację wirtualną oraz realne kontakty międzyludzkie - anonimowość społeczną i tożsamość internautów oraz ubóstwo emocjonalno-dramaturgiczne. Relacje międzyludzkie w sieci opierają się w ramach tekstowych przekazów danych, doprowadzić to może do niedostatku relacji o informacje niewerbalne. Sieć czyni kontakty interpersonalne chłodnymi, ale próbą zniwelowania tego skutku jest powstanie emotikon, czyli grafik obrazujących stany emocjonalne użytkowników w formie małych, kolorowych buziek. Mają one na celu zobrazowanie nastroju i emocji, których internauci nie są w stanie doświadczyć za pomocą samej rozmowy w postaci tekstu [1, 11-34].

3.6. Formy znaków graficznych występujących w komunikacji internetowej

W wirtualnym świecie funkcjonują różnego rodzaju znaki graficzne i symbole, które mają odzwierciedlać nastrój bądź odczucia internauty. Komunikaty w internecie opierające się wyłącznie na tekście bywają niezrozumiałe lub znaczenie ich jest zniekształcane z powodu braku niewerbalnych bodźców. Potrzeba zapalenia tej luki w przekazie doprowadziła do powstania nowych form niewerbalnego przekazu za pomocą znaków graficznych, rozróżnić tu można emotikony, naklejki i memy internetowe.

Emotikony to buźki (smileys) utworzone przez znaki na klawiaturze, które mają za zadanie wyrazić nasz nastrój np. :-) ;(lub]:-> . Emotikon został użyty pierwszy raz przez Scotta Fahlman'a w roku 1982 [<http://forum.benchmark...>]. Są to najczęściej występujące znaki odzwierciedlające emocje nadawcy komunikatu w wirtualnym świecie. Możliwość używania takich symboli w rozmowach internetowych jest pomocna, aczkolwiek nie zawsze rozstrzyga jednoznacznie znaczenia wiadomości. Interpretacja przekazu jest jasna w przypadku znajomości kontekstu sytuacyjnego, podparcia się gestykulacją i mimiką, tempem i tonem wypowiedzi. Próbą zastąpienia ostatniego z wymienionych elementów w sieci jest używanie wielkich liter. Dzięki takiej możliwości można manipulować przekazem w dowolny sposób, np.:

- Nie chcę iść z Tobą do kina
- NIE CHCĘ IŚĆ Z TOBĄ DO KINA
- nie chcę iść Z TOBĄ do kina

Te trzy zdania niosą różny ładunek emocjonalny i znaczeniowy w zależności od użytej pisowni, z czego przykład drugi, zapisany wielkimi literami, interpretuje się jako krzyk bądź zdenerwowanie. Emotikony za to mają szeroką gamę odczuć jakie mogą reprezentować. Główne intencje stosowania tych symboli to wyrażenie stanu emocjonalnego, zobrazowanie emocji odczuwanych względem treści, twórczość, żart, sarkazm, ironię oraz urozmaicenie tekstu [6, 138].

Rys.1 Emotikony i naklejki – przykłady

Źródło: <https://www.facebook.com/> [14]

Właściciele jednego z najpopularniejszych portali społecznościowych jakim jest Facebook, rozumiejąc potrzebę wyrazu swoich emocji w komunikatach między internautami, stworzyli dodatkowe możliwości ekspresji dla swoich użytkowników. Poza emotikonami i bogatym wyborem naklejek, obecnie można także posty innych użytkowników komentować w postaci sześciu do wyboru znaków graficznych, oznaczają one „lubię to”, „uwielbiam/kocham”, „śmiech”, „zaskoczenie/zdziwienie”, „smutek/żal” oraz „zdenerwowanie” (Rys.2.). Funkcja „zareaguj” jest skróceniem wypowiedzi użytkownika, który z jakiegoś powodu nie chce zamieszczać w formie pisemnej komentarza, ale chce oznajmić swój stosunek wobec danej treści umieszczonej na Facebook’u.

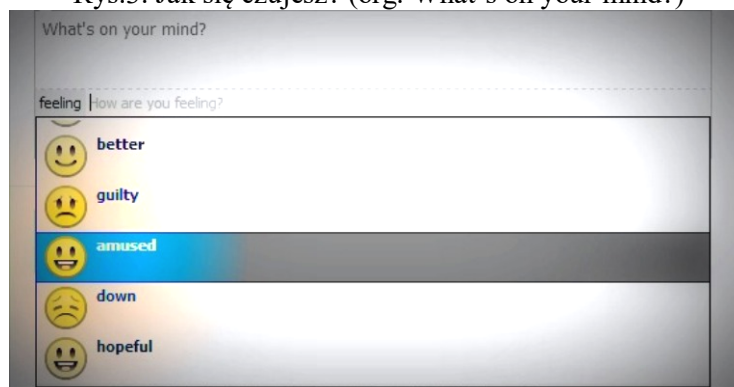
Rys.2. Funkcja „Zareaguj”

Źródło: <https://www.facebook.com/> [14]

Kolejnym przykładem uzupełnienia komunikatów o sens emocjonalny jest na tym portalu funkcja „Jak się czujesz?” (Rys.3.). Pozwala ona na umieszczenie posta z oznaczeniem w postaci emotikony i słowa określającego stan emocjonalny. Celem tej funkcji jest zrekompensowanie braku mimiki i gestów w przekazie informacji na portalu Facebook. Jest to uproszczenie, które ogranicza zasób używanych słów koniecznych do wyjaśnienia sensu wypowiedzi i zmniejsza ryzyko błędnej interpretacji treści. Taka forma odpowiedzi na komunikat jest prosta i nie wymaga dużego nakładu czasu na tworzenie skomplikowanej odpowiedzi w formie pisemnej. Zastosowanie sześciu symboli ogranicza rozdrobnienie przekazu i pozwala na przedstawienie kilku kluczowych emocji.

Rys.3. Jak się czujesz? (org. What’s on your mind?)

Źródło: <http://pijarukoksu.pl/niewerbalny-social.html> [12]

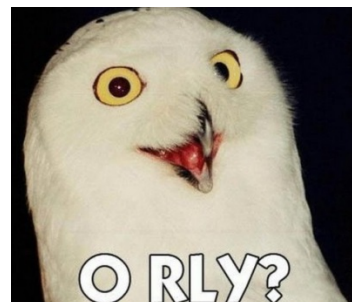
Wyjątkową formą zastąpienia komunikatów niewerbalnych mogą być memy internetowe. Mem internetowy to porcja informacji umieszczana w internecie, mająca przyciągnąć odbiorców oraz wzbudzić ich zainteresowanie [...], przybiera rozmaite formy - mogą nim być zdjęcia z humorystycznym komentarzem, krótkie filmiki lub przekazy tekstowe. Mem ma wywoływać emocje - zwykle jego celem jest wzbudzenie śmiechu, ale również spotyka się w sieci memy, który są banalne, irytujące czy wręcz niesmaczne [<http://poradnik...>].

Głównym zadaniem memu jest jego rozpowszechnianie w sieci, a poprzez swoją popularność stosowanie

memów w komunikacji uruchamia natychmiastową reakcję i odczucie związanych z nim emocji. Warto zaznaczyć, że bardziej niż o zrozumienie tego, co to jest mem, chodzi o odczucie czy wrażenie, jakie ze sobą niesie [http://poradnik...] Często pojawiają się odpowiedzi na zamieszczoną w internecie treść właśnie w postaci memów. Jest to krótka i znacząca reakcja w postaci obrazu o znaczeniu kulturowym. Tworzone memy mogą nawiązywać do sytuacji politycznej, aktualnych trendów, wypowiedzi znanych osób, słynnych powiedzeń czy haseł reklamowych. Ograniczeniem jest tu tylko kreatywność internautów, a tej im nie brakuje, gdyż potrafią żonglować znaczeniami i szybko reagować na wydarzenia w kraju i na świecie. Memy internetowe zyskują na popularności, co wiąże się z licznym używaniem takiej formy wyrazu w wirtualnym świecie.

Rys. 4. Popularne memy internetowe

CHALLENGE ACCEPTED

Źródło: <http://komiks.wp.pl/gid,16127932,img,16127942,title,Co-ty-paczysz-Czyli-wyjasniamy-najpopularniejsze-memy-w-Internecie> [11]

Tab. 1

Stosowanie znaków graficznych w komunikacji elektronicznej	
Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> • odzwierciedlenie stanu emocjonalnego • stopniowanie stanu emocjonalnego • występowanie jako samodzielny komunikat • objaw twórczości • niwelowanie nieporozumień w przekazie • tłumaczenie żartu/ironii/sarkazmu • lekkość i swoboda przekazu • urozmaicenie tekstu • forma zabawy • powszechność 	<ul style="list-style-type: none"> • nadmierne używanie znaków • infantylność wypowiedzi • zubożenie słownictwa • dominacja komunikatów obrazkowych • niewielka treść przekazu • leniwość komunikacyjna • brak zrozumienia w przypadku różnic pokoleniowych • zrozumiałe przez użytkowników sieci

Źródło: opracowanie własne

4. Wnioski i podsumowanie

Komunikacja jest znaczącym procesem w społeczeństwie, dlatego niezmiernie ważne jest aby przekaz informacji był zrozumiały dla wszystkich stron uczestniczących. Komunikacja niewerbalna ma kluczowe znaczenie dla odbioru wiadomości, a rozwój internetu sprawia, że coraz częściej spotykamy się z komunikacją za pośrednictwem sieci, która opiera się w głównej mierze na tekście pisanym, pomijając znaki niewerbalne. Pozbawiony emocji komunikat narażony jest na zakłócenia w odbiorze i w następstwie na nieefektywną komunikację międzyludzką. Internauci wyczuwający braki emocjonalnych znaczeń posługują się graficznymi symbolami mającymi imitować ludzkie twarze (emotikony), co ułatwić ma zrozumienie informacji i intencji nadawcy. Korzyści z używania znaków graficznych odzwierciedlających emocje są znaczące w międzyludzkiej komunikacji wirtualnej. O istotności tematu świadczy rozwój zarówno emotikon jak i innych graficznych symboli, które służą nadaniu komunikatu treści o charakterze emocjonalnym. Pozbawienie wiadomości emotikonów sprawia, że przekaz może wywoływać odczucie oschłości, obojętności i nadmiernej powagi treści. Ważne jest aby ubogacać komunikaty o emocjonalne zabarwienie, gdyż jest to podstawą zrozumienia informacji wysyłanych przez nadawcę. Celem jest tu utrzymanie sprawnej komunikacji w cyberprzestrzeni, która zaczyna nabierać takiej samej istotności jak komunikacja face-to-face. Badania nad komunikacją w internecie są niezmiernie ważne, tym samym aspekt emocjonalności i jej wyrazu zasługuje na uwagę specjalistów zajmujących się komunikacją, mediami oraz programowaniem.

References

1. Aquil B., Komunikowanie się w internecie – narzędzia, specyfika i właściwości, W: Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym Red. Wawrzak-Chodaczek M., Toruń 2008.
2. Bednarek J, Andrzejewska A, Cyberswiat. Możliwości i zagrożenia, Warszawa 2009.
3. Benkler Y., Bogactwo sieci. Jak produkcja społeczna zmienia rynki i wolność, Tłum. R.Próchniak, Warszawa 2008.
4. Castells M, Galaktyka internetu, Tłum. O.Siara, Poznań 2003.
5. Górska-Olesińska M, Słowo w sieci. Elektroniczne dyskursy, Opole 2009.
6. Grzenia J, Komunikacja językowa w Internecie, Warszawa 2007.
7. Hofmokr J., Internet jako nowe dobro wspólne, Warszawa 2009.
8. Morreale P., Spitzberg B.H., Barge J.K., Komunikacja między ludźmi, Motywacja, wiedza i umiejętności, PWN Warszawa 2008.
9. Trzciniński Ł., Mit wolności w cyberkulturze, Kraków 2013.

Netografia

10. Jak emotikony wpływają na odbiór tekstu? (na podstawie Blog benchmark.pl), dostępny pod adresem: <http://forum.benchmark.pl/blog/13/entry-34-jak-emotikony-wp%C5%82ywaj%C4%85-na-odbi%C3%B3r-tekstu/>, (dostęp 02.10.2016).
11. Popularne memy internetowe (na podstawie WP komiks), dostępny pod adresem <http://komiks.wp.pl/gid,16127932,img,16127942,title,Co-ty-paczysz-Czyli-wyjasniamy-najpopularniejsze-memy-w-Internecie>, (dostęp 02.10.2016).
12. Jak się czujesz? (org. What's on your mind?), (na podstawie Pijaru Koks Blog), dostępny pod adresem: <http://pijarukoksu.pl/niewerbalny-social.html>, (dostęp 02.10.2016).
13. Co to jest mem internetowy? Jakie są jego funkcje? (na podstawie Poradnik Przedsiębiorcy), dostępny pod adresem: <http://poradnikprzedsiębiorcy.pl/co-to-jest-mem-internetowy>, (dostęp 02.10.2016).
14. Funkcja „Zareaguj” (na podstawie Facebook), dostępny pod adresem: <https://www.facebook.com/>, (dostęp 02.10.2016).
15. Literatura i Nowe Media (na podstawie @ techsty), dostępny pod adresem: <http://www.techsty.art.pl/hipertekst/cyberprzestrzen.htm>, (dostęp 01.10.2016).

Kulon Mariola, Jaworek Marcin, magistri Sileskiego technologicznego uniwersytetu
(m. Zabże, Polska)

ЕМОТИКОНИ В ЕЛЕКТРОННИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ. СПРОБА ЗАМІНИ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ В КІБЕРПРОСТОРІ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРАФІЧНИХ ЗНАКІВ

Вплив невербальних повідомлень виконує важливу роль у передачі інформації між людьми. Частина діяльності суспільства пересувається в кіберпростір, що зумовило додаткове спілкування логотипами. Останні компенсують відсутність невербальних стимулів і тим самим усувають перешкоди при передачі міжособистісних повідомлень. Виникнення й поширення інтернету, без сумніву, значною мірою сприяло змінам у повідомленнях. Пересування в мережу численних заходів, що організуються людьми, означає, що сьогодні інтернет став важливим простором для міжособистісних контактів. У кіберпросторі під час розмови з одержувачами наших повідомлень маємо можливість висловити свої емоції за допомогою використання смайликів. Такі дії можуть бути спробою замінити невербальне спілкування в кіберпросторі за допомогою графічних знаків. У статті проводиться аналіз ролі смайликів у віртуальному світі.

Ключові слова: кіберпростір, глобалізація, спілкування, смайлики.

Kulon Mariola, Jaworek Marcin, магистры Силезского технологического университета
(г. Забже, Польша)

ЭМОТИКОН В ЭЛЕКТРОННЫХ СООБЩЕНИЯХ. ПОПЫТКА ЗАМЕНЫ НЕВЕРБАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ С ПОМОЩЬЮ ГРАФИЧЕСКИХ ЗНАКОВ

Влияние невербальных сообщений выполняет важную роль в передаче информации между людьми. Часть деятельности общества перемещается в киберпространство, что влечёт за собой дополнение общения логотипами. Последние компенсируют отсутствие невербальных стимулов и тем самым устраняют помехи при передаче межличностных сообщений. Возникновение и распространение интернета, без сомнения, в значительной степени способствовало изменениям в сообщениях. Перемещение в сеть многочисленных мероприятий, организуемых людьми, означает, что сегодня интернет стал важным пространством для межличностных контактов. В киберпространстве во время разговора с получателями наших сообщений имеем возможность выразить свои эмоции посредством использования смайликов. Такие действия могут быть своего рода попыткой заменить невербальное общение в киберпространстве с помощью графических знаков. В статье производится анализ роли смайликов в виртуальном мире.

Ключевые слова: киберпространство, глобализация, общение, смайлики.

UDC 007 : 304 : 004.9 + 001

KOMUNIKACJA U OSÓB Z OGRANICZONĄ SPRAWNOŚCIĄ ORAZ OGRANICZENIA W NIEJ POWSTAJĄCE

Łąkowska Agnieszka, Jaworek Marcin

(Zabrze, Polska)

Proces komunikacji jest jedną z istotniejszych dziedzin ludzkiej egzystencji jednakże, jest narażony na szereg komplikacji, którym muszą się przeciwstawić ludzie by uzyskać satysfakcjonujący rezultat. Na przeszkody te narażone są w znacznym stopniu osoby z ograniczoną sprawnością. Przekształcenia komunikatów lub ich niewłaściwy odbiór mogą pociągnąć za sobą szereg nieporozumień. Dzięki nieustannie rozwijającej się technologii, także w dziedzinie komunikacji można dostrzec postęp. Wprowadzane zmiany przyczyniają się do powstania komfortu komunikowania się a wraz, z tym wzrostu jakości życia. Satysfakcjonującym rozwiązaniem dla osób z ograniczoną sprawnością okazało się wprowadzenie systemu Makaton, który poszerzył możliwości komunikacyjne. Celem pracy jest analiza możliwości niwelowania ograniczeń w komunikacji między ludźmi

Słowa kluczowe: komunikacja, komplikacje, osoby z niepełnosprawnością, zakłócenia, interakcje.

1. Wstęp

Komunikacja stała się niezwykle istotną dziedziną w życiu wszystkich stworzeń na ziemi, jest ona również jednym z priorytetów rozwoju ludzkości, ponieważ to właśnie dzięki komunikacji ludzie posiadają zdolność osiągania wyższego pułapu własnych działań. Elementarnym czynnikiem w komunikowaniu się jest chęć wypracowania pożądanego efektu a więc satysfakcji. To właśnie komunikacja w ogromnym stopniu pozwala ludziom zaspokajać wiele potrzeb, tych podstawowych, jak również na znacznie wyższym poziomie. Ludzie niewątpliwie potrzebują komunikacji nie tylko do prawidłowego rozwoju, ale również do właściwego funkcjonowania w przestrzeni. W procesie komunikacji uczestniczą niewątpliwie wszystkie jednostki, bez względu na to czy występują znaczące przeszkody w realizowaniu ów działania czy też nie. Komunikacja, zatem jest nierozdzielalnym elementem łączącym wszelkie istnienia.

2. Metody badawcze

W niniejszej pracy zostały zastosowane: studium literaturowe oraz analiza materiałów zastanych.

- Studium literaturowe polegało na wnikliwym przeglądzie literatury w celu zgłębienia wiedzy w tematyce podjętego tematu.
- Analiza materiałów zastanych miała na celu analizę, interpretację zgromadzonych materiałów w celach naukowych.

3. Wyniki i dyskusja

Pytań dotyczących poruszanej problematyki nasuwa się mnóstwo. Przytoczymy kilka, które są bardzo istotne z punktu komunikacji osób z ograniczoną sprawnością.

* Czy osoby z ograniczoną sprawnością narażone są na niepowodzenie w komunikacji ?

Każda jednostka narażona jest na niepowodzenia w sferze komunikacji. Jednak pamiętać należy, iż interakcje zawsze zachodzą między ludźmi. Każdemu należy się szacunek oraz wysłuchanie. Potyczek językowych oraz fizycznych nie klasyfikujemy, jako niepowodzeń.

* Czy komunikacja osób z ograniczoną sprawnością jest satysfakcjonująca na tym samym poziomie, co osób w pełni sprawnych?

Osoby z ograniczoną sprawnością uzyskują satysfakcję na tym samym poziomie, co osoby pełnosprawne. Satysfakcja to stan umysłu.

* Ograniczenia fizyczne a swoboda komunikacji.

Z pewnością ograniczenia fizyczne doskwierają swobodzie komunikacji. Ważne by mieć dystans do życia oraz samego siebie. Człowiek jest w stanie przezwyciężyć wiele przeszkód, ważne jest pozytywne nastawienie psychiczne.

Na powyższe pytania nie ma uniwersalnych odpowiedzi, które sprawdzają się w stu procentach. Polecamy poddanie własnej interpretacji wyżej postawionych pytań.

3.1. Elementarne funkcje komunikacji

W literaturze zetkniemy się z różnymi definicjami, które przedstawiają w analogiczny sposób proces komunikowania się międzyludzkiego. Komunikacja to jeden z najdawniejszych procesów, w jakim ludzkość uczestniczyła i uczestniczy, dzięki komunikacji ludzie są w stanie utrzymać, jak również ukierunkować fundament społeczeństwa. W proces komunikacji są wpisane trzy elementarne funkcje:

- Nadawanie trwałości otaczającemu społeczeństwu, które jest wyrażone poprzez ogół wartości przekazywanych informacji w komunikowaniu.
- Utrzymywanie relacji jednostek i grup, jak również wspomaganie interakcji pomiędzy ludźmi.
- Przekaz dorobku zarówno kulturowego, jak i społecznego ludzkości, wpisując w to tradycję powstałą w wyniku komunikacji wraz z ubogaceniem językowym. Warto pamiętać, iż kultura oraz komunikacja stanowią ściśle powiązany element dziedzictwa przodków [6, 10].

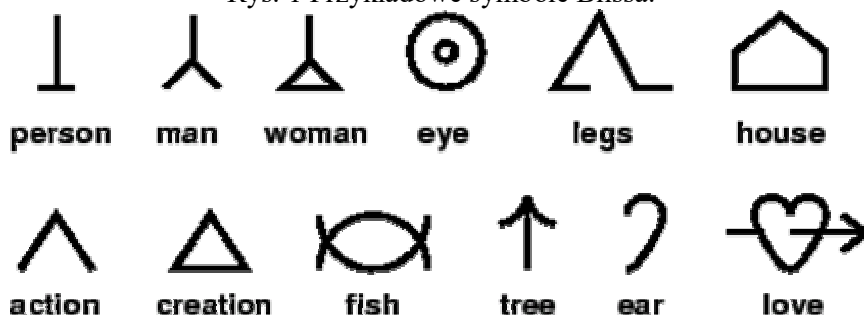
Komunikacja nabyła miano procesu, w którym organizuje się wiadomości, służące do stworzenia właściwego znaczenia [8, 31]. Komunikowanie się określane jest również, jako nieustanne nawiązywanie i prowadzenie łączności. Ścisłej tworzenie interakcji pomiędzy ludźmi tak, więc inicjują proces, dzięki, któremu ludzie epatują potrzebę integracji, opartej na ciągłej wymianie informacjami i utrzymywaniu relacji [4, 4]. Zatem komunikowanie się wyraźnie powiązane jest z wytwarzaniem kultury. To właśnie dzięki omawianemu procesowi kultura i zawarte w niej tradycje mogły powstawać i utrzymywać się poprzez przekazywanie jej dalszym pokoleniom. W istocie wszystko, co dokonało się za pomocą przekazu ludzkiego jest skrupulatnie rejestrowane, by mogło posłużyć dziedzicom.

Wszakże komunikacja jest triumfem ludzkości, lecz, jak każdy inny proces jest narażona na niedoskonałości. We wszystkich dziedzinach życia, tak również w procesie komunikacji powstają „komplikacje” rozumiane, jako wszelkie zakłócenia, czy bariery, poprzez, które komunikacja staje się mniej klarowna a przekaz jest niezgodny lub niewłaściwy w dalszym jej trwaniu.

3.2. Rozwój znaczącej sfery komunikacyjnej dla osób z ograniczoną sprawnością

Historia rozwoju komunikacji u osób ze szczególnymi potrzebami jawi się w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Toteż odznacza się szczególnie dla funkcjonowania osób z problemami w mowie, był to duży postęp dla dziedziny rehabilitacji. Dzięki rozwojowi komunikacji wspomagającej zdolność mówienia ogromna liczba ludzi odzyskała nadzieję na polepszenie swojego życia [7, 21]. Augmentative and Alternative Communication dziedziną opisywana, jako proces, w którym przyswajają się zastępcze sposoby u osób niemówiących. Ów metody kwitną w Kanadzie, USA i docierają do innych zakątków świata wszystko, to za pośrednictwem środków masowego przekazu, które umożliwiają przyswajanie nowych efektywniejszych rozwiązań. Stopniowo w Polsce wprowadzono system Bilissa zaczerpnięty z zachodnioeuropejskich krajów (Niemiec). Toteż pozwoliło na pokonywanie barier komunikacyjnych u dzieci z ograniczoną sprawnością dając coraz lepsze rezultaty [7, 23]. Ponadto w dziedzinie Polskiej edukacji powstały pierwsze w Warszawie studia, dzięki, którym wspomaganie zastępcze sposoby komunikowania się.

Rys. 1 Przykładowe symbole Bliss.

Biorąc pod uwagę utrudnienia, jakie mogą wystąpić u osób z ograniczoną sprawnością należy wskazać, iż muszą poświęcić więcej pracy w proces komunikacji. Aby interakcja mogła okazać się efektywna i dać satysfakcję w powyższych okolicznościach warto zasięgnąć po alternatywne rozwiązania. Wymiana informacji nie opiera się przecież wyłącznie na fonicznym przekazie.

3.3. Technologia, jako udogodnienie dla osób z niepełnosprawnością

Rozwój technologii przyniósł korzyści nie tylko dla przeciętnych użytkowników, ale również dla osób, które są ograniczone w pewien sposób w komunikowaniu się. Powstały specjalne urządzenia komunikacyjne, programy komputerowe wspomagające adaptacje, ów urządzeń.

3.4. Sposoby porozumiewania się osób z ograniczeniem mowy

Istotnym czynnikiem podczas rozwoju zdolności komunikowania się jest wczesne wykrycie zaburzeń komunikacyjnych, tak jak zaburzeń mowy czy słuchu. Wówczas wprowadza się szereg działań profilaktyczno zapobiegawczych, w takim zakresie, jaki tylko na to pozwala. Im wcześniej zostaną wykryte schorzenia tym większe jest prawdopodobieństwo wyleczenia i zapobiegania. Jednym ze sposobów komunikowania się z dziećmi z upośledzeniem, porażeniem mózgowym czy autyzmem jest komunikacja niewerbalna, oparta na gestach [7, 37]. Dzieci z tego rodzaju schorzeniami mają własny sposób komunikowania się zrozumiąły zazwyczaj przez osoby z najbliższego otoczenia.

W porozumiewaniu się używane są znaki, niekiedy nawet wskazane jest posługiwanie się całymi zespołami graficznymi dla wyrażenia sugestii. Idealnym rozwiązaniem w porozumieniu się osób z osobami głuchoniemymi okazało się stworzenie języka migowego.

Źródło: <http://poradnik-logopedyczny.pl/komunikacja-alternatywna/komunikacja-alternatywna/247/jezyk-migowy.html> [12].

3.5. Komunikacja osób głuchoniewidomych

Deficyt słuchu oraz wzroku odbiera możliwość pełnego korzystania z przestrzeni. Rozwiązaniem jest pismo brajlowskie poniekąd umożliwiające zbudowanie jakiegokolwiek relacji z innymi. Osoby głuchoniewidome stanowią wyjątkową grupę ich percepcja jest znacznie utrudniona. Ludzie z takimi ograniczeniami dzielą się na głuchoniewidomych od momentu urodzenia i tych, których sprawność została utracona w skutek pewnych niepowodzeń. Napotykają na swej drodze trudności stałe bądź przejściowe, które niekiedy uda się skorygować [1, 331].

3.6. Ogólne bariery i zakłócenia w komunikowaniu się

Komunikacja nie zawsze może być w pełni efektywna przyczyną tego są licznie powstające zakłócenia, bariery, które mają destrukcyjny wpływ na sam proces. Przeszkodą w procesie swobodnej wymiany informacji może być wszystko, co nie pozwala by przekaz doszedł do skutku w prawidłowej postaci, świadomie lub też nie zniekształca treść komunikatu lub jego odbiór. Przeszkody mogą występować niemal na każdym etapie komunikacji i dotyczyć wszystkich rodzajów wymiany informacji. Ewidentną barierą w komunikowaniu jest jej sama forma, powstaje wówczas, gdy komunikat nie dociera do odbiorcy, lub nie jest przez niego odebrany. Może również być inaczej odebrany niżeli rzeczywisty, który utracił swój macierzysty sens. Problem może leżeć również w języku przekazywanego komunikatu. Sytuacja, w jakiej powstaje wymiana informacji może być niewygodna dla stron. Ma to miejsce, gdy komunikujący się stosują pojęcia, gesty nieznanne lub niezrozumiałe dla odbiorcy. Utrzymując taki przekaz jedna ze stron przybiera pozycje bierną, gdyż komunikaty nadawane do ów osoby stają się dla niej obce [4, 45]. Mało przejrzysta struktura, z której stworzony jest

komunikat również może przyczynić się do jego niejasności. Dylematy mogą być usytuowane w meta komunikacji a mianowicie skupianiu się na wieloznaczności samej wypowiedzi. Nadawca powinien precyzyjnie ukształtować swoją wypowiedź zrozumiale, aby była dopasowana do sytuacji biorąc pod uwagę, czy przekaz ma być odebrany w kontekście poważnym, żartobliwym lub ironicznym. Aby przekaz był właściwie odebrany mówca powinien przekazać komunikat w taki sposób by odbiorca miał świadomość charakteru, w jakim ten komunikat został przekazany.

3.7. Ograniczenia psychologiczne podczas komunikacji

Barieri psychologiczne są niewątpliwie związane z ograniczeniami fizycznymi, które wynikają czasami wprost z samego środowiska, w jakim się znajdujemy. Bariery psychologiczne wynikają ze stanu jednostki odbierającej komunikaty. Zakłóceniem psychologicznym staje się w znacznym stopniu znużenie i bierność słuchacza. Tymczasem ewentualną barierą jest brak skupienia na interakcji wynikający z zamyślenia się lub rejestrze własnych marzeń, problemów, z którymi zmagają się słuchacz w życiu osobistym. Możemy dostrzec związek pomiędzy zakłóceniami psychologicznymi i fizycznymi, gdyż skupienie uwagi słuchacza na informacji, jaką inicjuje nadawca w dużym stopniu powiązana jest z tempem przekazu komunikatu. Zbyt wolne mówienie lub przekazywanie może spowodować znużenie odbiorcy w związku, z czym się „wyłączy”. Natomiast zbyt głośny, energiczny sposób przekazywania informacji może wywołać zakłopotanie, strach u odbiorcy w kolejnym etapie skutkować brakiem zainteresowania informacją [8, 222].

Ilość wiadomości oraz ich skomplikowana struktura również mogą negatywnie wpłynąć na sposób ich przyswajania. Ludzie odbierają wiadomości, które do nich docierają, jednakże różnorodność tych komunikatów zwykle u dużej liczby ludzi powoduje przeciążenie. Dzieje się tak zazwyczaj, gdy ów komunikaty wypełnione są wieloma szczegółami, przez co odbiorcy mają problem z ich przyswojeniem i zapamiętaniem.

Długotrwały i częstotliwy kontakt, tego rodzaju przekazami odbija piętno na odbiorcach, przyczyniając się tym samym do braku skupienia na komunikatach oraz wyłączania się odbiorcy, gdy informacje otrzymywane stają się dla nas niewygodne [8, 223]. Szczególnie niebezpieczne dla właściwego komunikowania stają się bariery psychologiczne, powodem tego jest, iż często nie zdajemy sobie sprawy z zaistniałych przyczyn i je lekceważymy. Rozwiązaniem niniejszego problemu jest skupienie uwagi na najcenniejszych informacjach, które możemy selekcjonować oraz przyswajać w sposób wybiórczy. Wówczas, gdy informacje, z których korzystamy są nam niezbędne musimy pracować nad naszą koncentracją oraz uwagą w wybranej tematyce.

3.8. Czynniki społeczno - kulturowe, jako bariera w skutecznej komunikacji

Problem, z jakim się zmagamy w próbach uzyskania płynności w komunikacji wywodzi się z rozbieżności w kodach językowych ściślej ujmując wspomniana sytuacja ma miejsce, gdy rozmówcy używają różnych kodów podczas przekazywania sobie wzajemnie wypowiedzi. W takim przypadku uwzględnić przystoi różnice zarysowane między pokoleniami, jak również uwzględniając stan zdrowia interakcje osób zdrowych z osobami o ograniczonej sprawności. Jeżeli odbiorcy są postawieni w sytuacji, gdy rozmówca używa różnorodnych kontekstów swojej wypowiedzi to sam przekaz dla osób postronnych może stać się niemożliwy w ich interpretowaniu. Komunikaty wysyłane do członków relacji mogą okazać się nie do końca zrozumiałe, zwłaszcza, gdy strona kierująca komunikat nie kompletuje własnej informacji w przekonaniu, że wiadomości są oczywiste dla mówcy. Tudzież powstają niejasności w przekazie [4, 38]. Kłopotliwością w komunikacji jest zaburzenie w spójności pomiędzy nadawanymi informacjami. Jeżeli spójność będzie realizowana i zachowana to struktura przekazywanych wiadomości pomiędzy rozmówcami będzie zrozumiała i przejrzysta. Gdy dojrzymy ewidentny brak w spójności możemy domniemywać, iż podmioty komunikujące się ze sobą są pod wpływem alkoholu lub innych środków zaburzających prawidłową postawę językową [9, 197]. Manipulacja w komunikacji również jest źródłem niepowodzeń w osiągnięciu oczekiwanych efektów, jakie miałyby przynieść ów interakcja. Wówczas dostrzega się zamierzone działanie jednej ze stron, która ukierunkowuje rozmowę i dąży do osiągnięcia obranego celu poprzez wywieranie wpływu na drugą osobę. Manipulacja może mieć rodzaj zastosowania „kliszy językowej” są to części elementarne języka wykorzystywane przez stronę nadającą komunikat w celu ukrycia rzeczywistości, o której odbiorca nie jest powiadomiony. Uzewnętrznienie, ów stanu rzeczy zmieniłoby perspektywę spostrzegania tematu przez osobę poddaną manipulacji a jego zdanie mogłoby ulec zmianie, której nie pożąda nadawca, klisze stanowią pewnego rodzaju „namawianie” [4, 39]. Do klisz językowych kwalifikują się wszelkie stereotypy społeczne, kreujące tym samym sposób spostrzegania wybranych stanów utożsamianych z poszczególnymi zjawiskami, sytuacjami czy postępowaniem wynikać mogą z uprzedzeń, z jakimi spotkały się wybrane jednostki.

Kłamstwo w komunikacji również ma negatywne odzwierciedlenie w przekazie informacji, ponieważ udaremnia rzeczywistość właściwej interakcji, ponieważ uczestnik nie jest świadomy zniekształconego stanu rzeczy i postrzega go, jako wiarygodny. Z drugiej strony jest wielokrotnie nieodłącznym elementem zawiązywania interakcji, ludzie używają, ów zniekształcenia do realizacji własnych celów, przy czym odbiorca ma prawo czuć się skrzywdzony.

3.9. *Zakłócenia osobowościowe, choroby ograniczeniem w komunikacji*

Uwzględniając bariery osobowościowe wypada wspomnieć tu o przeszkodach emocjonalnych, takich jak znikoma chęć zawierania interakcji lub jej brak całkowity przejawiający się w braku zrozumienia i informacji zwrotnej do partnera komunikacji [4, 42]. Bariery w komunikacji powstają również wtedy, gdy mamy do czynienia z brakiem postawy asertywnej u uczestnika komunikacji przejawiająca się w unikaniu konkretnych wiadomości i ich niejasności. Problem powstaje również w wyniku niedojrzałego podejścia uczestnika komunikacji, oraz odrzucaniu sposobu negocjowania w interakcji.

Utrudnieniem w komunikowaniu się mogą być również liczne choroby, z którymi zmagają się duża liczba ludzi. Niewątpliwie kłopotliwość podczas nawiązania interakcji językowej jest w dużym stopniu uzależniona od rodzaju schorzenia, z jakim zmagają się, ów podmiot. Ludzie, którzy borykają się ze schorzeniem schizofrenii, lub osoby zażywające substancje psychotropowe stykają się z zakłóceniami polegającymi na komplikacji podczas rozpoznawania typu komunikacji. Osoby takie mają również problem ze sprecyzowaniem celu, w jakim owa interakcja powstała. Problem jawi się również w sposobie precyzowania charakteru kontaktu z partnerem komunikacji oraz relacji, jaka powstała pomiędzy tymi podmiotami [4, 43].

Komunikacja przeważnie należy do przyjemnej sfery życia. Jednakże bariery, jakie w niej występują są sporym dylematem dla wielu, którzy chcieliby mieć możliwość swobodnego porozumiewania się. Ze względu na komplikacje powstałe u dużej liczby ludzi proces ten jest znacznie bardziej skomplikowany. Ludzie wyposażeni są w zmysły, które pozwalają odbierać im świat takim, jakim jest. Niestety nie u każdego człowieka zmysły funkcjonują prawidłowo, niekiedy jest tak, iż jakiś element odbierający bodźce jest uszkodzony w mniejszym stopniu, ale pozwala na odbieranie rzeczywistości. Wiele ludzi jednak nie jest w stanie bezproblemowo się komunikować w wyniku znacznego uszkodzenia wzroku, słuchu, czy też głosu, w takiej sytuacji ich komunikacja przebiega nieco inaczej.

Z takie problemy borykają się osoby, niesłyszące, niewidome lub nieme. Osoby z uszkodzonym słuchem mają komplikacje lub całościowe utrudnienie w odbieraniu oraz kodowaniu informacji. Odwrotna sytuacja ma miejsce u osób, które mają uszkodzony lub w całości niedyspozycyjny głos, wówczas nie potrafią nadawać komunikatów słownych - głosowych, jednakże słyszą przekaz z otoczenia. Co prawda medycyna w dziedzinie odzyskiwania oraz ratowania głosu, jak i słuchu zmierza we właściwym kierunku, lecz ogromna liczba ludzi nadal boryka się ze wspomnianym problemem. Poprzez zmagania z owymi schorzeniami ludzie pozbawieni są najprostszych przyjemności, takich jak odbiór muzyki, dźwięków przyrod, głosu, etc.. Swego rodzaju efektywność w komunikacji zastępuje im mowa niewerbalna, gdzie podmioty mogą się komunikować za pomocą gestykulacji w przypadku sprawnego wzroku. Mowa niewerbalna oparta tu jest na języku migowym, który umożliwia osobom z częściowo niesprawnymi zmysłami komunikować się [5, 159].

Kolejną przeszkodą podczas komunikacji stały się niedogodności natury psychologicznej, które wskazują, iż poszczególne jednostki w trakcie używania mowy mają problem w przekazywaniu informacji w związku, z czym mogą być mniej zrozumiałe. Niedogodnością jest utrata słuchu [5, s. 161]. Poprzez to jednostki zachowały zdolność mówienia głosem, lecz ich słuch zanikł a ich artykulacja uległa pogorszeniu.

Trudności w komunikowaniu się osób z ograniczoną sprawnością intelektualną uzależnione są w dużej mierze od stopnia upośledzenia. Niekiedy stopień niepełnosprawności nie pozwala się komunikować z ów osobami lub ograniczony jest do minimalnego kontaktu z chorymi. Osoby z ograniczoną sprawnością intelektualną mówią wolniej, przyswajanie oraz kodowanie odebranych informacji w ich umysłach również zachodzi nieco wolniej, tak, więc należy pamiętać o używaniu prostszego słownictwa, tudzież komunikować się wolniej, wyraźnie wypowiadać zwroty, gdyż dla naszego rozmówcy proces komunikowania się jest wyzwaniem i nie należy zniechęcać ich do nawiązywania kontaktów z innymi osobami.

Ważne jest by sposób porozumiewania się był zrozumiały dla partnera, czy partnerów, z którymi nawiązuje się interakcje. Komunikacja jest również wyzwaniem dla osób cierpiących na autyzm, schizofrenię, gdzie nawiązywanie kontaktu wymaga cierpliwości oraz dystansu do samego siebie.

3.10. *Bariery w komunikacji spowodowane osobowością*

Relacje partnerskie przeważnie opierają się na wzajemnej komunikacji pomiędzy partnerami. Sukcesem dla wielu związków jest właśnie satysfakcjonująca obie strony wymiana informacji, poprzez, którą partnerzy wyrażają siebie.

Problem rozpoczyna się wówczas, gdy którykolwiek ze sposobów komunikowania jest zachwiany, co powoduje osłabienie więzi pomiędzy partnerami. Dla poprawy relacji pary skutecznym okazuje się zlokalizowanie, gdzie dokonują się negatywne zmiany, które we wczesnych etapach zaburzenia komunikacji można poprawić efektywność. Bariery komunikacyjne powstają również w osobowości partnera, uwzględniając przy tym takie aspekty, jak stan psychiczny – emocjonalny, obraz relacji oparty na zaspokojeniu wzajemnych potrzeb zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych czy też ogólne samopoczucie osoby.

Załamaniem komunikacji może wystąpić również w kodowaniu oraz dekodowaniu przekazów wzajemnie wysyłanych i odbieranych. Właściwa bądź niewłaściwa komunikacja będzie również uzależniona od charakteru

używanego języka. Znacznym elementem jest kwestia posługiwania się oznaczeniem informacji zależy od tego, w jaki sposób dokonano przekazu wzajemnie, bezpośrednio czy pośrednio ważne są również użytkowane symbole [2, 231]. Bariery w komunikacji mogą mieć wymiar subiektywny, odnoszący się do samych osób, które biorą udział w komunikacji.

Wyróżniamy również bariery o charakterze obiektywnym takie jak otoczenie zewnętrzne, które ma wpływ na relacje partnerów, zaliczamy do nich hałas i wszelkie czynniki wpływające na jednostki, na które one same nie mają wpływu.

4. Wnioski

Osoby z ograniczoną sprawnością wielokrotnie borykają się z komplikacjami w jednej z najważniejszych dziedzin życia, a mianowicie komunikacji. Komplikacje te wynikają z ograniczeń, jakie powstają w powiązaniu ze stanem zdrowia. Schorzenia ograniczają w mniejszym lub większym stopniu budowanie relacji międzyludzkich. Ograniczenia mogą być przyczyną powstawania frustracji wynikającej z niesatysfakcjonującej komunikacji. Główną istotą jest, aby umożliwić osobom ze schorzeniami wzroku, słuchu oraz innymi dysfunkcjami swobodne uczestniczenie w procesie komunikacji. Priorytetem jest w ów przypadku nawiązywanie relacji oraz zachęcanie do uczestniczenia w każdej sferze życia publicznego. Każda jednostka zasługuje na możliwość pełnego korzystania z tego, co powszechnie jest oferowane również porozumiewanie się powinno odbywać się bezproblemowo. Skutecznym rozwiązaniem okazuje się systematyczna praca osób o ograniczonej sprawności w dziedzinie komunikacji. Pozwala to na osiągnięcie zamierzonych celów przykładem może tu być praca z dziećmi autystycznymi w odnalezieniu sposobu komunikowania się z ich najbliższym otoczeniem rodzicami lub opiekunami. Opanowanie sztuki posługiwania się alternatywną komunikacją sprawia, iż wiele osób osiąga wyższy poziom samodzielności. Istotnym elementem jest umiejętność posługiwania się i zrozumienia systemu Makaton, poznanie pisma Brajla oraz języka migowego. Kroki podejmowane w ów kierunku pozwolą na osiągnięcie większej swobody w komunikowaniu się osób z ograniczoną sprawnością tak by mogły czerpać jak największą radość z życia.

References

1. Benisz M., Komunikacja poprzez dotyk – niewidomi, w: J.J. Błeszyńskiego (red.), Alternatywne i Wspomagające metody komunikacji, Kraków 2006.
2. Biedroń M., Bariery skutecznej komunikacji między małżonkami, w: M. Baryluk, M. Wawrzak – Chodaczek, Adam Marszałek (red.), Komunikacja Społeczna W Świecie Realnym, PCC Toruń 2008.
3. Błeszyński J.J., Znaki graficzne – Piktogramy, w: J.J. Błeszyńskiego (red.), Alternatywne i Wspomagające metody komunikacji, Kraków 2006.
4. Golka M., Bariery w komunikowaniu i społeczeństwo (dez) informacyjne, PWN Warszawa 2008.
5. Jagoszewska I., Bariery komunikacyjne pomiędzy niesłyszącymi a słyszącymi, w: M. Baryluk, M. Wawrzak – Chodaczek, Adam Marszałek (red.), Komunikacja Społeczna W Świecie Realnym, Toruń 2008.
6. Kwiatkowska A., Wyzwania komunikacji społecznej w świecie globalnym, Toruń 2008.
7. Loebel W., Szkic rozwoju wspomagającej i alternatywnej komunikacji w Polsce, w: J.J. Błeszyńskiego (red.), Alternatywne i Wspomagające metody komunikacji, Gdańsk 1996.
8. Morreale S. P., B.H. Spitzberg, J.K. Barge Komunikacja między ludźmi. Motywacja, wiedza i umiejętności, PWN Warszawa 2008.
9. Nęcki Z., Komunikacja międzyludzka. Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 1996.
10. Trzciniński Ł., Mit wolności w cyberkulturze, Kraków 2013.
11. Komunikacja Alternatywna i Wspomagająca AAC (na podstawie BlissPolska), dostępne: <https://sites.google.com/site/blisspolska012/przykladowe-systemy-aac/system-blissa/przykladowe-znaki> (dostęp 22.09.2016).
12. Alfabet języka migowego (na podstawie interdyscyplinarnego poradnika logopedycznego), dostępne: <http://poradnik-logopedyczny.pl/komunikacja-alternatywna/komunikacja-alternatywna/247/jezyk-migowy.html> (dostęp 22.09.2016).

Łąkowska Agnieszka, Jaworek Marcin, masters of Silesian University of Technology
(Zabrze, Polska)

KOMUNIKACJA U OSÓB Z OGRANICZONĄ SPRAWNOŚCIĄ ORAZ OGRANICZENIA W NIEJ POWSTAJĄCE

The communication process is one of the most important areas of human existence, however, is exposed to a number of complications, which must oppose people to get a satisfactory result. The person with disabilities are exposed on communication barriers to a greater extent than other people. Transformation of the messages or their wrong perception can lead to a number of misconceptions. With the constantly evolving technology, a progress is made in the field of

communication as well. These changes contribute to a comfortable communication and along with it to the growth of the quality of life. The same huge importance lays in alternative ways of communication assisted with gesture, touch and graphics. The satisfactory solution for people with disabilities has proved to be the introduction of Makaton programme, which expanded communication capabilities. Alternative means of communication play an important role for parents of children who are struggling with many diseases hindering them connection with others. The introduction of Braille was a big progress that allowed visually impaired people to receive information from the world surrounding them. Among other things, the improvement allowed the education of people visually impaired whose state was incurable. The subject of work also focuses on the handicaps faced by people with reduced mobility in a wide spectrum. The aim of the study is to analyze the possibility of eliminating limits of communication between people and to emphasize the value of people who cannot fully enjoy the freedom of communication. It should also encourage the community to analyze, as well as reflect on the struggles in the communication process and on finding effective solutions.

The aim of the study is to analyze the possibility of eliminating restrictions barriers in communication between people.

Key words: communication, complications, people with disabilities, interference, interactions.

Ланковска Агнешка, Яворек Марцин, магистры Силезского технологического университета
(г. Забже, Польша)

КОММУНИКАЦИЯ ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ И ПРЕГРАДЫ В НЕЙ

Процесс коммуникации является одним из наиболее важных областей человеческого существования, однако подвергается воздействию целого ряда осложнений, против которых должны выступать люди, чтобы получить удовлетворительный результат. Осложнения встречаются в значительной степени люди с ограниченными возможностями. Преобразование сообщений или неправильное их восприятие может привести к ряду ошибочных действий. С постоянно развивающимися технологиями, в том числе и в области коммуникации, можно увидеть прогресс. Такие изменения способствуют улучшению коммуникации и вместе с этим - росту качества жизни. Удовлетворительным решением для людей с ограничениями оказалось введение Макатон, который расширил возможности коммуникации.

Цель исследования состоит в том, чтобы проанализировать возможность отмены ограничений в общении между людьми.

Ключевые слова: коммуникация; осложнения; люди с ограниченными возможностями; интерференция; взаимодействия.

УДК 007 : 304 : 001 + 009.4

DIFFERENT DIMENSION OF CULTURAL TOURISM: COMMUNISM HERITAGE AND COMMUNIST RELICS AS A TOURIST ATTRACTION

Synowiec Aleksandra

(Gliwice, Poland)

Objectives: The purpose of presented study is to discuss the phenomenon of communist heritage tourism as a type of cultural tourism. Cultural tourism, is defined as a set of behaviors of tourists associated with their genuine interest in cultural heritage (monuments, folklore, and places associated with important events, etc.), as well as their participation in the wider contemporary cultural life. The phenomenon of communist heritage tourism is discussed as a tourism trend: the author recapitulates types of relics of communism and the importance and uses of the communist heritage as a tourist attraction in the countries of Central and Eastern Europe. . Redefinition of the notion of tourist attractions and the expectation of encountering signs from a different repertoire than the one available in the catalogs of travel agencies approaches the communist heritage tourism to the category of post-tourism.

Methodology: This paper is theoretical. The study provides an overview of the literature and the current state of research on the phenomenon of communist heritage tourism.

Results and conclusions: The subject of presented issue involves analyzing of ambivalent relationship between communist heritage tourism and the construction of post-communist identity, paying attention to the opportunities and threats posed by this phenomenon. Communist heritage tourism is an interesting subject of discussion both because of the redefinition of the concept of a tourist attraction, and ambivalent relation to the legacy of the communist and post-communist identity

Keywords: tourism, cultural tourism, post-tourism, communist heritage tourism, signs collecting

1. Introduction: social contexts of tourism and modification of the “tourist gaze”

Tourism and travelling have recently become objects of research in many scientific disciplines – such as economy, management, anthropology, sociology, culture studies, social communication and others. It is worth mentioning, that tourism phenomenon is also analyzed as a kind of cultural practice – consumption forms, leisure activities, lifestyles, use of media are nowadays relevant indicators, enabling the analysis and description of social divisions.

Socio-cultural contexts of the analysis of tourism let us look at this phenomenon in a broader perspective. Different ways of spending free time – just as different ways of obtaining income – are an important criterion for the location of the individual in the social structure. Traveling, according to John Urry, it is the standard of modern times, a compulsory component of the culture of resting [1, 17]. Tourism enables to collect signs – claims John Urry. Due to the sign collecting function, tourism and travelling can be also analyzed on the ground of social communication. The aim of this paper is to discuss the phenomenon of the communist heritage tourism as a manifestation of cultural tourism.

The importance given to the forms of recreation in the contemporary culture has a cause in inventing new, attractive leisure activities. Travel and tourism, are highly valued in the hierarchy of possible ways of rest because - as it was mentioned above - they allow collecting signs. Collected signs make travel or tour valid. However, what is worth to be collectible has been constantly being redefined. Rules of collecting reflect systems of values of different social groups, social classes or even societies. “Tourist gaze” characterized by John Urry,

lingered only on the signs, which has been given in the tourist brochures and guides: “Indeed, tourism is largely a search for photogenic objects, travel - a strategy of acquiring images, thus materializing and privatization of memories (...)” [1, 206]. For the modern choosy tourists objects labeled “must-see” have lost its charm long ago - the value decreases in inverse proportion to the number of visitors. Currently, “tourist gaze” is looking for radically different signs, signs which may prove visiting alternative destinations.

The category “travel and tourism” has become more capacious: mass tourism, alternative tourism, sustainable tourism or post-tourism these are phenomena analyzed from the perspective of social sciences. An important criterion for classifying tourist experiences is the demand for authenticity. Tourism as a social practice inevitably associated with stimulation of consumer needs and satisfaction is significant for the end of the twentieth century grandeur hunger of sensations [2, 40]. One of the directions, providing uncommon experience, as well as allowing tourists to collect non-standard signs, is communist heritage tourism¹. Communist heritage tourism can be defined as a specific form of cultural tourism, which is “a set of behaviors of tourists associated with their genuine interest in cultural heritage (monuments, folklore, and places associated with important events, etc.), as well as their participation in the wider contemporary cultural life” [3, 162]. Andrzej Kowlaczyk draws attention to the broad spectrum of cultural tourism – tourists are interested in various kinds of culture heritage, not only monuments or architecture, but also cuisine and literature [2, 164]. In this case, destinations of touristic trips are connected with the remains and the “setting” of a bygone era, which can be easily found in current landscape of many cities in Central and Eastern Europe. This phenomenon is an interesting subject of discussion both because of the redefinition of the concept of a tourist attraction, and ambivalent relation to the legacy of the communist and post-communist identity. The paradox of this form of tourism is based on the awareness of the facts concerning the struggle of countries of Central and Eastern Europe with their communist past, while the use of unwanted inheritance is used as a product for promotion purposes. Analyzing the issue of communist heritage tourism, it is worth paying attention to three issues. The first one refers to the need collecting signs and redefining what is significant; the second concerns creation of a communist heritage as one of the manifestations of national heritage, while the third is connected with authenticity and theatricality of the experience offered to tourists within the communist heritage tourism.

2. *Landscape with Lenin: towards post-tourism.*

The countries of Central and Eastern Europe are an important target of travels on the map of world tourism: in 2005, the number of foreign tourists visiting the region was estimated at 93.3 million, while in 2015 amounted to 78 million, equivalent to 20% of the total number of foreign tourist trips in Europe [4, 23]. In 2010, the highest incomes from international tourism recorded Poland, Russia, Croatia, Czech Republic and Hungary. Between 2005 and 2010 in all countries of the region, there was an increase in the number of visitors - the highest in Albania, Bulgaria, Czech Republic, Poland and Russia [4, 23]. The tourist potential of the countries of Central and Eastern Europe illustrates the number of sites inscribed on the UNESCO World Heritage List, the number of national parks and developing tourist infrastructure. Central and Eastern Europe attracts tourists with landscape as well as with rich cultural and historical heritage. Cultural heritage tourism is developing more and more dynamically, and Krakow, Prague and Budapest are the leaders of the most popular among foreign touristic weekend destinations. According to the Malopolska Tourist Organization in 2015 the capital of Malopolska (Cracow) was visited by 2.5 million foreign tourists².

Communist heritage tourism - as a kind of heritage tourism - is a relatively new phenomenon, and therefore literature is also not extensive. Neither there also exist statistical data to illustrate the potential of the communist heritage tourism in comparison to other types of tourism. One of the first authors who examined this issue was Duncan Light - his research is devoted to the use of so-called *unwanted past*, mainly in Romania, but also in Germany and Hungary [5]. Opportunities associated with the development of the communist heritage tourism in Bulgaria was discussed by Stanislav Ivanov [5], it is also worth quoting the comment of Zoltan Dujisina concerning the heritage of the communist Albania as a tourist destination [6]. In Poland Lukasz Matoga was analyzing the potential of Cracow’s communist district Nowa Huta as a touristic product [7].

Communist heritage tourism is an interesting reinterpretation of the basic paradigm of tourism, based on a desire to visit beautiful places, famous for its magnificent monuments and natural beauty [8, 62]. Redefinition of the notion of tourist attractions and the expectation of encountering signs from a different repertoire than the one available in the catalogs of travel agencies approaches the communist heritage tourism to the category of post-tourism. Visiting spaces marked by the stigma of the *ancien regime*, the territories affected by stigma, require

¹ Communism heritage tourism is not equal with so-called *red tourism*. *Red tourism* is a type of tourism popular in China and oriented on visiting places related to the China Communist Party and revolution. See more: Schulz M.: Mao’s Disneyland: ‘Red Tourism’ is Golden for Chinese Economy, “Der Spiegel”, 28.03.2013. Communism heritage tourism is understood as use of communism heritage in Central and Eastern European countries as a touristic product. Nevertheless Sanislav Ivanov uses these definitions equally – see: Ivanov S.: Opportunities for developing communist heritage tourism in Bulgaria. [w:] Tourism Review, Vol. 57, N°2/ 2009/177-192.

² See report of Malopolska Touristic Organization: http://www.mot.krakow.pl/media/badanie-ruchu-turystycznego/badania_ruch_tur_2015.pdf, dostęp z 15.05.2016.

from a tourist more reflectivity than the classic recreation trips. The criterion of authenticity and accessibility, differentiating tourist experience in terms of prestige, let you turn communist heritage tourism in the satisfaction-oriented and individualistic expectations of the middle classes. Cultural changes taking place in Western societies and the growing role of leisure time as an indicator of the place of the individual in the social structure create an interesting reference point for tourism examining. The nature and direction of these changes very accurately described in the definition of *post-tourist* proposed by John Urry. Post-tourist is characterized by the awareness of participation in the spectacle. Unlike ordinary tourist “post-tourist is not looking for authenticity, he knows that the entire tourism is a game of guise. He is prepared for not authentic spectacles and multiple interpretations. Post-tourists have an ironic attitude towards touristic experience”. [2, 61]. Post-tourist reject mass tourism experiences, defines himself more as a traveler, and maybe even explorer. From this perspective, broadly understood East or areas affected by *signum* of communism, which have been orientalized (in E. Said’s sense) in the Western discourse, may become a natural space for post-touristic explorations. “Wild” East, notes Božidar Jezernik - Slovenian essayist, discussing the image of Balkans functioning in the literature of travel - in contrast to the Western territories, was offering to the travelers so desirable experience of diversity and civilization clash [9, 18-19].

The concept of “East” is multidimensional – it functions as a word-key that activates the imagination and a set of associations, evokes the accumulated images and ideas. Anna Horolets underlines, that the countries of the former Eastern bloc, both in the non-fiction literature as well as in travel literature and travel have become a subject of orientalization. Central and Eastern Europe is depicted as exotic land: signs of decay, chaos, disorder or transiency commonly shown to illustrate the region. Tourists who visit the countries of the former Eastern bloc collect signs designating dullness, a kind of liminal phase – country suspended between the old and the new. In their collections, tourists carefully document bas-reliefs with sickle and hammer symbol, statues of Lenin, Charles Marx streets, memorial complexes and other signs of the affiliation of the territory to non-Western circle. Gloomy traces of the communist heritage are read again and can be a magnet for tourists – “dark side” of post-socialist countries is gaining thus a certain quaint charm. Demand for visiting places associated with the former regime is noticeable in many countries of the former Eastern bloc. What is interesting, very often communist heritage trips are organized as complete package tours, a product targeted at the specific tastes and needs.

3. Communism de luxe - a legacy of the communist heritage and the theatricality of the tourist experience.

Processes of transformation in the countries of Central and Eastern Europe included the establishing of ways of sorting out the communist past and condemn communism as a criminal system. The scope of the struggle of the former Eastern bloc with communist heritage is reflected, among others, in implementing solutions of decommunization. The order of the symbolic sphere - in terms of naming the streets, places of memory, cultivation of certain events and characters, etc. – has been implemented in the region at different speeds and with varying intensity. While noting the commercial dimension of the post-communists relics decrease unambiguous moral evaluation of a bygone era. Ivanov, who examined the possibility of use the legacy of communist Bulgaria as a tourist attraction, pays attention to the political context of communist heritage tourism. Political engagement of communist heritage tourism is based firstly on the creation of opportunities to promote or neglect communism by political parties, and secondly - on the ambivalent attitude to the communist monuments, architecture and art as a part of the national heritage [5]. In the political and legal dimensions Central and Eastern European countries are set against communist past, questioning the legitimacy of turning communist heritage to their cultural resources. The paradox of communism heritage tourism occurs in moving from the category of communist ideology sphere to the sphere of consumption.

Despite decommunization processes that occurred in Central and Eastern Europe, not all of the relics of an earlier era were destroyed. Symbolic order had been established in each country in a different way. This is of course due to the politics of memory formulated by the state, and it includes contestation or acceptance of the communist period in history. While in the Baltic States attitude towards the monuments of gratitude to the Red Army is unambiguously negative, whereas in Czech Republic and Slovakia memorial complexes and other forms of commemoration of Soviet troops arouse positive feelings. Apart, however, from the specific contexts for specific countries, most traces of the communist past were erased. Relics of communism, evidence of the communist episode of the history of Bulgaria, were divided by Stanislav Ivanov into six major categories. Typology of communist heritage resources proposed by Ivanov can be applied to other countries in the region. The scope of the relics of communism are: 1) the birthplace of communist leaders, 2) places commemorating partisans and communist leaders, 3) sculptures, busts, reliefs of communist leaders and partisans (outside the place of their birth), 4) monuments to commemorate special events in the communist history, 5) monuments of gratitude to the Red Army, monuments of the Unknown Soldier, monuments of friendship of fraternal republics, 6) architecture of socialist realism [5]. As heritage of communism Ivanov also classified coins, leaflets, posters, photographs, medals and resources of art and audiovisual culture: movies, songs, poems, paintings, etc. The use of the above categories within the heritage tourism communist looks different and depends on the country.

While the “communist tour” in Poland is focused on architecture and urban development solutions, in Croatia very popular is “Tito trail”, in Romania however the tourist attractions are places related to Nicolae Ceausescu, including the museum created at the site of his execution. The phenomenon of communist heritage tourism forces us to think about the logic of the tourism industry in general. Communist heritage tourism can be seen as a good illustration of the law of supply and demand: if tourists want to visit places connected with the communist past, why not go for their needs? Another nuance is the commercialization of the resources of the legacy of the communist - from bars and pubs style referring to an earlier era, the production of cups and other gadgets with images of for example Enver Hoxha, through a visit to the arranged “in a communist-style” apartment in a typical neighborhood, to the opportunity to visit the place where dictator of Romania was shot.

Use of the communist heritage as a tourist product takes place in Bulgaria, Romania, Croatia, Albania, the Czech Republic, and Poland. Particularly interesting is the tendency to organize package tours, which are targeted to raise awareness about *esprit d'epoque*. The idea of “communism tours” is based on collecting the maximum number of signs in order to provide the most attractive tourist compendium about communism. For example, the agency Nvision Travel from Sofia (Bulgaria), specializing in communism heritage tourism, proposes trips one or multi-day, allowing a taste of the atmosphere, of “those days” - not without significance is the ritual of giving tourists a red tie of pioneers and provide with accommodation and meals in the facilities of “that” era³. On the other hand, during a day trip in Prague tourists can see places connected with the so-called. Prague Spring, the Soviet invasion in 1968, the Velvet Revolution and visit a real bomb shelter in the city center⁴. Albania has also discovered the communist legacy for tourists - one can visit a birthplace of Enver Hoxha, visit Tirana and Durres, see the bunkers and naval base⁵.

A step further in the process of commercialization of the communist memory Romania went, providing tourists a place where the “Carpathians Genius” and his wife have spent the last moments before their execution. Visitors can also see the wall at which the sentence was made⁶. In Poland, however eccentric trips by trabant cars are organized to Nowa Huta district by one of Cracow’s event agencies. The activities of the event agency Crazy Guides was widely described not only by the Polish media⁷. Cracow’s “crazy guides” offer visitors several options of experiencing communism, including arranging a visit to the apartment that is furnished according to communist standards (apartment with an equally adequate stylized tenant). The legacy of communist - as shown on these examples - may be a product such as other forms of cultural heritage.

4. Conclusions

Communism tours available in many countries of the region offer what Umberto Eco calls “a journey into hyper reality”. Italian semiologist writes: “(...) Disneyland is a place of total passivity. The audience must agree that their behavior will not differ from the behavior of machines (...); staff, regulating dreams by wearing appropriate for individual scenes, uniforms, not only introduces the audience, but control every move (now, please wait, now please come in, sit down, please do not get up right away, he says into the microphone with polite, but impersonal tone (...))” [10, 62].

Soft version of communism presented accompanied by relevant attributes (such as the relevant era transport, decorations and rituals) is attractive primarily for tourists, who, because of their origin, have not experienced communism as a political system. Tours mentioned above reminiscent a d popular in thirties of XXth century: fashion for travel to the Soviets. Journey to the Soviet Union: *the country most different from the rest of the world unknown for us, to the promised land, the homeland of all working people* [11, 5]. Travel to Soviets - the mysterious country - was alluring in the number of impressions, despite the fact that essentially it all was directed by the Soviet authorities. Communism heritage tourism, developing today in many countries of Central and Eastern European reflects the need to touch the forbidden, to experience of “another world”, which for the majority of foreign tourists was previously unavailable. The phenomenon of communist heritage tourism was briefly caught by Zoltan Dujisin: “Forget about communism ... or sell it” [6]. On the other hand, Zoltan Dujisin draws attention to the conflict between the attempt of establishing new post-transition identity of the former Eastern bloc countries and the growing interest on communist past among Western tourists. Redefinition of the notion of tourist attractions and commercialization of communism leads to creating a positive connotation of communism as a political system. Communism heritage tourism does not go hand in hand with the processes of memory recovery by societies, which were in the sphere of influence of the Soviet Union after 1945. The use of communism as a brand is controversial – nevertheless, this trend is present in the world tourism and examples of Belarus, gaining popularity among tourists from China, or Romania and Bulgaria, where communist resources/relics are not excluded from the national heritage show that communism heritage tourism communist is not only an ephemeral trend.

³ See: <http://bulgaria-communisttours.com/communism-tour-sofia-area-4-days/>, dostę z 15.05.2016.

⁴ See: <http://www.prague-communism-tour.com/>, dostę z 15.05.2016.

⁵ See <http://www.albania2go.com/index.php/en/tours/communism-tour>, dostę z 15.05.2016.

⁶ See: Zob.: <http://touristinromania.net/2014/03/15/nicolae-ceausescu-elena-place-execution/>, dostę z 15.05.2016.

⁷ See: http://www.crazyguides.com/pl/media_o_nas/, dostę z 15.05.2016.

References

- Urry J.: Spojrzenie turysty. Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007.
- Horolets A.: Konformizm, bunt, nostalgia. Turystyka niszowa z Polski do krajów byłego ZSRR. Wydawnictwo Universitas, Kraków 2013.
- Kowalczyk A. (red): Turystyka zrównoważona, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Wyrzykowski J., Widawski K. (red.): Geography of tourism of Central and Eastern Europe countries. Institute of Geography and Regional Development, Wrocław 2012.
- Ivanov S.: Opportunities for developing communist heritage tourism in Bulgaria. [w:] Tourism Review, Vol. 57, No2/ 2009/177-192, source: file:///C:/Users/sony/Downloads/177_192_Paper04_Pages_from_109_216_Tourism_2009_0e.pdf.
- Dujisin Z.: Forget communism ... or sell it. "Global Perspectives", August-September 2007, s.19, source: http://www.globalperspectives.info/download/2007/pdf/ausgabe_08-09_07.pdf
- Matoga Ł.: Exploring the history and heritage of communism in NowaHuta District in Krakow, Poland: Potential or a problem in managing tourism in a city? Academic Journals Vol. 6(7), pp. 90-103, September, 2015, source: <http://www.academicjournals.org/journal/JHMT/article-full-text-pdf/DB60FBB55039>.
- MacCannel D.: Turysta: nowa teoria klasy próżniaczej. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2002.
- Jezernik B.: Dzika Europa. Bałkany w oczach zachodnich podróżników. Wydawnictwo Universitas, Kraków 2007.
- Eco U.: Semiotologia życia codziennego, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1999.
- Słonimski A.: Moja podróż do Rosji, Literackie Tow. Wyd., Warszawa 1997.

Internet resources on communism heritage trips

1. Croatia: <http://www.likecroatia.com/news-tips/chinese-invest-tito-tourism/>.
2. Albania2go <http://www.albania2go.com/index.php/en/tours/communism-tour>,
3. Nvision travel <http://bulgaria-communismtours.com/communism-tour-sofia-area-4-days/>.
4. Prague special tours <http://www.prague-communism-tour.com/>, dostęp z 15.05.2016.
5. Tourist in Romania <http://touristinromania.net/2014/03/15/nicolae-ceausescu-elena-place-execution/>.
6. Poland: Crazy Guides <http://www.crazyguides.com/pl/>.

Синовец Олександра

ОСОБЛИВИЙ ТИП КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ: КОМУНІСТИЧНА СПАДЩИНА ЯК ТУРИСТИЧНА ПАМ'ЯТКА

Мета – обговорення феномена туризму комуністичної спадщини як типу культурного туризму. Феномен туризму комуністичної спадщини розглядається як туристичний тренд: автор резюмує типи реліктів комунізму, їх значення, а також використання комуністичної спадщини як туристичного тяжіння в країнах Центральної та Східної Європи.

Методологія. У дослідженні міститься огляд літератури й сучасний стан досліджень явища туризму комуністичної спадщини.

Результати та висновки. Представлена стаття містить аналіз амбівалентних відносин між туризмом комуністичної спадщини й створення посткомуністичних ідентичностей, звертаючи увагу на можливості й загрози, які виходять від цього явища.

Ключові слова: туризм, культурний туризм, пост-туризм, туризм комуністичної спадщини, культурні знаки.

Сыновец Александра

ОСОБЕННЫЙ ТИП КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА: КОММУНИСТИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ТУРИСТИЧЕСКАЯ ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЬ

Целью представленного исследования является обсуждение феномена туризма коммунистического наследия как типа культурного туризма. Феномен туризма коммунистического наследия рассматривается как туристический тренд: автор резюмирует типы реликтов коммунизма, их значение, а также использование коммунистического наследия в качестве туристического притяжения в странах Центральной и Восточной Европы.

Методология. В исследовании представлен обзор литературы и современное состояние изучения явления туризма коммунистического наследия.

Результаты и выводы. Представленная статья включает анализ амбивалентных отношений между туризмом коммунистического наследия и создания посткоммунистических идентичностей, обращает внимание на возможности и угрозы, исходящие от этого явления.

Ключевые слова: туризм, культурный туризм, пост-туризм, туризм коммунистического наследия, культурные знаки.

УДК 007 : 304 : 070

МЕДІАДИСКУРС ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ КУЛЬТУРФІЛЬМІВ У “КІНО-ГАЗЕТИ” (1928 – 1932 рр.)

Холод Г.Я.

(м. Київ, Україна)

Мета статті – з'ясувати специфіку медіадискурсу висвітлення теми культурфільмів у “Кіно-газеті” (1928 – 1932 рр.). Для її досягнення використано описовий, порівняльний методи, аналіз журналістського тексту.

У результаті дослідження було зроблено висновок про те, що в “Кіно-газеті” за 1928 рік тема культурфільмів була репрезентована невеликими за обсягом інформаційними матеріалами, які переважно оформлені в рубрики й виконують функцію фіксації результатів кіновиробничого процесу щодо вищезазначеної медіапродукції. В інформаційних матеріалах за 1929 рік, жанровий діапазон яких розширився, уперше порушено проблему теоретичних аспектів такого кінематографічного явища, як культурфільм, а також окреслено проблеми, пов'язані зі створенням та просуванням культурфільмів, і запропоновано варіанти їх розв'язання. Інформаційним матеріалам, присвяченим культурфільмам (“Кіно-газета” за 1930 рік), притаманна поява тенденції негативного критичного висвітлення проблеми промоції вищезгаданого медіапродукції. У “Кіно-газеті” за 1931 рік домінують тема навчально-інструктивних фільмів. В інформаційному матеріалі, присвяченому культурфільму (“Кіно-газета” за 1932 рік), увагу приділено специфіці методичного розроблення демонстрації культурфільмів.

Ключові слова: культурфільм, “Кіно-газета”, фрази-орієнтири.

1. Вступ

Актуальність теми зумовлена відсутністю спеціального дослідження, присвяченого специфіці медіадискурсу висвітлення теми культурфільмів у “Кіно-газеті” (1928–1932 рр.), і необхідністю заповнення цієї прогалини для повноцінного відтворення процесу розвитку вищезгаданого кінематографічного жанру в зазначений період. Відзначимо, що дотичними до заявленої нами теми є дослідження таких науковців: О. Венгринович ““Наукове кіно” як особлива галузь екранного мистецтва”, К. Шершньової “Жанрова специфіка українського документального кіно”, Т. Самойленко “Особливості становлення та розвитку українського радянського кінематографу (1920–1930-ті рр.)” тощо.

Мета статті – з'ясувати специфіку медіадискурсу висвітлення теми культурфільмів у “Кіно-газеті” (1928–1932 рр.).

Для досягнення поставленої мети треба виконати такі завдання:

1. Ознайомитися з інформацією, надрукованою на сторінках “Кіно-газети” (1928–1932 рр.).
2. Проаналізувати журналістські тексти, у яких висвітлюється тема культурфільмів.
3. З'ясувати специфіку медіадискурсу висвітлення теми культурфільмів у “Кіно-газеті” (1928–1932 рр.).

2. Методи дослідження – описовий, порівняльний методи, аналіз журналістського тексту.

Завдяки описовому методу створено загальну картину висвітлення теми культурфільмів. Порівняльний метод дозволив виявити специфіку висвітлення теми культурфільмів у інформаційних матеріалах за 1928, 1929, 1930, 1931, 1932 роки. Аналіз журналістських текстів дав можливість репрезентувати змістово-формальні особливості інформаційних матеріалів.

3. Результати й обговорення

Необхідно зазначити, що в “Кіно-газеті” тема культурфільмів висвітлювалася впродовж усього існування видання й для випусків 1928, 1929, 1930, 1931, 1932 років притаманні особливості подання вищезазначеної інформації.

У “Кіно-газеті” за 1928 рік у рубриках “Хроніка” [1], “Наші культурфільми” [2] переважно розміщено невеликі за обсягом інформаційні матеріали, у яких є відомості про культурфільми “Дніпро”, “Механізм нормальних пологів”, “Культура цукрового буряка”, “Конча-Заспа”, “Кам’яниччина”, “У.Ч.Х.” (про Український Червоний Хрест). Зокрема, ідеться про прізвиська наукових консультантів, операторів, режисерів, специфіку зйомок, глядацьку аудиторію, на яку розраховано медіапродукт.

У рубриці “По той бік кордону” [3] зібрано інформаційні матеріали “Культур-фільм в Америці” [4], “Балкани на екрані” [5], “359 культурфільмів за півроку” [6] про зйомки культурфільмів за кордоном і зростання ступеня їх популярності. У “Культур-фільми в Америці” [4], особливістю якого є виділення всього тексту жирним накресленням, автор наголошує на необхідності запозичити позитивну закордонну практику, специфіка якої полягає у створенні для кожного міністерства культурфільму (“фільми військового та морського міністерств показують маневри, вправи війська та флоти, подорожі, то-що” [4, с. 1], “міністерство сільського господарства теж має велике число фільмів, що показують вигоди індустріалізованого сільського господарства” [4, с. 1]), що репрезентував би вищезгадану установу. Необхідно відзначити, що, висвітлюючи розвиток кіногалузі за кордоном, автори не використовують ідеологічно заангажовану лексику (наприклад, буржуазія, капіталізм) і намагаються висвітлювати інформацію об’єктивно.

Увагу приділено розвитку культурфільмів у Німеччині (“Успіхи культурфільмів в Німеччині” [7]), зокрема їх популяризації завдяки експорту та проведенню тижня культурфільму. За твердженням автора інформаційного матеріалу “Успіхи культурфільмів в Німеччині” [7], вищезгаданий промоційний захід, організований у Мюнхені за інформаційної підтримки кіно-преси та “загальної преси” [7, с. 1], забезпечив регулярну демонстрацію культурфільмів на договірній основі.

У “Кіно-газеті” за 1928 рік надруковано орієнтовний тематичний план культурфільмів ВУФКУ, де вказано види й підвиди фільмів (виробничо-промислові, сільсько-господарські, загально-господарчі; краєзнавчі; соціально-культурні; агітаційно-освітні; навчальні – для профшкіл, технікумів, ВИШ’ів; для трудшкіл) і теми до них. Під планом розташовано примітку “Від редакції” зі зверненням до читачів, сількорів, дописувачів, політосвітників узяти участь в його обговоренні на сторінках газети.

Автор Нон в інформаційному матеріалі “Наукове кіно в Києві” констатує популярність наукового кіно (“Це кіно притягло до себе чимало глядачів. Досить сказати, що іноді на сеансах було коло 700 глядачів, тоді як художні фільми, такі як “Поет і цар” збирали 300 глядачів, а деякі навіть менше” [9, с. 2]) і важливість його подальшого розвитку, створення наукових фільмів для ліквідації їх дефіциту.

У “Кіно-газеті” за 1929 рік особливу увагу приділено ознайомленню читачів зі специфікою тематичного плану культурфільму і його обговоренню.

У першому номері 1929 року в інформаційному матеріалі “До нової роботи” [10] автор констатував реальність виконання тематичного плану культурфільму й організації підготовки до його реалізації. Зокрема, ідеться про складання знімальних планів, залучення наукових консультантів, формування кадрів кіноробітників, створення культурфільмів, зазначених у переліку.

У другому номері “Кіно-газети” за 1929 рік в інформаційному матеріалі “Виробничий план культур фільмів ВУФКУ” автор наголосив на активізації діяльності ВУФКУ щодо виконання замовлення державних і громадських установ України на культурфільми, повідомивши про стан його виконання, а також залучення експертів для виготовлення якісних культурфільмів.

У чотирнадцятому й п’ятнадцятому випусках “Кіно-газети” надруковано проект тематичного плану культурфільмів, у якому до кожної теми (індустріальні, сільсько-господарські, загально-господарчі, краєзнавчі, санітарно-освітні, політосвітні, наукові та науково-популярні, теми шкільних фільмів, експедиції) зазначено примітки.

Прикметним є те, що в “Кіно-газеті” за 1929 рік уперше порушується проблема дефініції поняття “культурфільм” і жанрової класифікації вищезгаданого медіапродукту. Гліб Затворницький у статті “Факт-фільм”, зазначаючи етимологію назви “культурфільм” (“цей термін запозичено нами із німецького кіно – технічного словника” [13, с. 3]), на підставі аналізу їх змістового наповнення констатує антигетичні підходи радянських і буржуазних кінематографістів до тлумачення цього терміна. Вважаючи дидактизм основною ознакою культурфільму, Гліб Затворницький стверджує те, що фільм “Чанг” є бойовиком, який “фальшиво, перекручено розкриває тему: “Боротьба людини з природою”...”. Особливу увагу автор приділив класифікації культурфільмів (“наукові, шкільні, науково-популярні” [13, с. 3]), аргументуючи недоречність виокремлення наукових фільмів відсутністю розв’язання в них наукової проблеми й демонстрацією теорії. Автор пропонує розв’язати цю проблему, класифікувавши робочі жанри, узявши за основу документальну тематику, а також створити прості схеми кінематографічної обро-

бки фактичного матеріалу. Під статтею розташовано примітку від редакції: “Даючи місце для статті Т. Затворницького, просимо кінотовиробників, що мають досвід у галузі культурфільмів, висловитися на сторінках “Кіно-газети” з приводу питань, що їх висуває стаття: “Факт-фільм”” [13, с. 3].

С. Драгоманов (“Поширити культур-фільмову роботу” [14, с. 1]) наголосив на важливості розрізняти такі види культурфільмів, як науково-популярний і шкільний навчальний фільм.

У виділеній жирним накресленням статті “Реабілітуємо культур фільм” автор також констатує незгодженість щодо використання термінів “культурфільм, фактфільм, хроніка, науковий, неігровий, документальний, політосвітній фільм” [15, с. 1] і наголошує на неоднозначності в тлумаченні “природи та соціальної функції культурфільмів” [15, с. 1].

Крім наукового кіно, про яке йдеться лише в статті “Наукове кіно” [16], де міститься інформація про створення матеріально-технічної бази (експериментальний зал (музей) з експонатами, моделями, діаграмами) “Наукового Кіно Учкпрофспілки залізничників П. – 3.” [16, с. 2], організацію лекційного супроводу й періодичність демонстрації наукових фільмів, у “Кіно-газеті” за 1929 рік приділено увагу кінохроніці. У статті “Про кіно – хроніку” [17] Nala зазначає хиби документальної хроніки, наголосивши на відсутності оригінального підходу, нових технічних прийомів зйомок, монтажу й рекомендує поліпшити ситуацію підвищенням кваліфікації, мистецької та політичної культури операторів, використанням мультиплікації, кінофейлетонів.

В інформаційних матеріалах, розміщених у “Кіно-газеті” за 1929 рік, особливу увагу приділено окресленню проблем, пов’язаних зі створенням і просуванням культурфільмів. Зокрема, автори зазначають відсутність професіоналізму, потрібного для виготовлення якісного інформаційного продукту й підготовки молодих кадрів, необхідність підвищення культурного рівня режисерів і операторів [18], здобуття ними спеціалізованих знань [19], дефіцит консультантів-політосвітників, обізнаних із “методологією, з практикою робітничих клубів і селянських будинків” [15, с. 1], методику лекційного забезпечення культурфільму [21], існування стереотипу про культурфільм як другосортний медіапродукт, “переходовий етап до вищого щабля, складнішої форми виробництва – ігрового художнього фільму” [22, с. 2], відсутність системного розсилання копій, організації громадської думки навколо справи “споживання культур-фільмів” [14, с.1], дефіцит культурфільмів на селі, ситуативність їх постачання [23, с. 4].

Окреслюючи проблеми, автори інформаційних матеріалів “Кіно-газети” за 1929 рік пропонують рекомендації щодо їх розв’язання:

1. Для покращення промоції культурфільмів активізувати роботу “керівників клубів, робітників культвідділів профспілок, політосвітробітників, лекторів тощо” [14, с.1], провести їх належну професійну підготовку, організувати громадські перегляди культурфільмів.

2. Активно й раціонально використовувати фільмотеку культурфільмів, удосконаливши систему прокату, організувавши належним чином лекторську роботу під час сеансів, а також вивчення кіноглядача [15].

3. Для ефективного цілісного сприйняття інформації й уникнення розбалансування уваги глядачів проводити лекції перед демонстрацією фільму, акцентуючи увагу на важливих моментах культурфільму [21].

4. Знищити стереотип другосортності культурфільму, кінематографістам приділити належну увагу здобуттю спеціалізованих знань [22].

5. Для уникнення дефіциту культурфільмів на селі надсилати культурфільми в плановому порядку, забезпечити їх демонстрацію лекторським супроводом [23].

6. Демонструвати культурфільми разом з ігровими [24].

7. Підтримувати контакт із різними установами (НКЗС, НКОЗ, ВРНГ, Кооперація НК Праці), плідно співпрацювати з науковими консультантами [25].

8. “Налагодити лекторську роботу, музикальну ілюстрацію, рекламу” [26, с. 4], відповідним чином облаштувати фойє, відкрити читальню з бібліотекою, кінновиставкою, культурними іграми, проводити нову цінову політику (знижити ціни на квитки), організувати колективне відвідування театрів, популяризувати культурфільми завдяки диспутам, виступам перед робітничою глядацькою аудиторією [26].

Необхідно зазначити, що порівняно з минулорічними випусками в “Кіно-газеті” за 1929 рік у висвітленні теми культурфільмів є деякі відмінності. Зокрема, йдеться про групування інформаційних матеріалів на вищезгадану тему в тематичний блок, обсяг якого становить одну сторінку, використання фраз-орієнтирів відповідного тематичного спрямування (“Культурфільм – активний чинник в епоху культурної революції” [27], “Навчимося демонструвати культурфільми!” [28], “Наука й техніка в маси через кіно!” [29], виділення жирним накресленням деяких статей [20], [23], розміщення поряд з інформаційними матеріалами вищезгаданого тематичного спрямування фотографій кадрів із культурфільмів (“Механізм нормальних пологів” (режисер – Волотов, оператор – Хімченко); “Сплав лісу” (режисер – Каплер, оператор – Голдобенко); “Глодівниця” (режисер – Вінницький, оператор – Ізерський); “Конча Заспа” (науковий редактор – професор Шарлеман, режисер – Заноза, оператор – Хімченко, макрозйомка – Макаров); “Двохтижневик фізкультури” тощо).

У чотирнадцятому та п'ятнадцятому номерах на четвертій сторінці розміщено колективне інтерв'ю, заголовок якого є, на нашу думку, трансформованим запитанням “Що нам сказали про культурфільм”. Під прізвищами інтерв'ююваних і зазначеними посадами (Радченко – директор Київської кіно – фабрики, Матвієвський – “голова ради роб. кіна ОРПС” [30], Розенталь – “зав. Експлуатаційного Відділу КОФКУ” [30], Тагер – “зав. 3 – го Держкіна” [30]) розташовано розгорнуті відповіді. У них окреслено перспективи виготовлення культурфільмів, зокрема створення кінопідручників для шкіл, медіапродукції промислово-господарчої тематики (український експорт, сільськогосподарське машинобудівництво, вугільна промисловість Донбасу, підвищення кваліфікації), задекларовано необхідність проведення правильної кадрової політики (Радченко); констатовано важливість лекційного супроводу культурфільмів (Матвієвський), їх демонстрацію разом з ігровими фільмами (Розенталь); зазначено необхідність підвищення конкурентоспроможності культурфільмів завдяки вдосконаленню їх змісту: “треба зробити культурфільм цікавим і захоплюючим для того, щоб він нарівні з художніми картинами міг користуватися широким успіхом у глядача” [30, с. 4] (Тагер).

У “Кіно-газеті” за 1929 рік є рубрика “На виробництві культурфільмів” [31], що містить підрубрики “Україна”, “С.Р.С.Р.”, “Закордоном”. Перша підрубрика об'єднує лаконічні інформаційні матеріали, у яких зазначено етап зйомки, анонси культурфільмів, тему, прізвища режисерів й операторів, назви фільмів. Завдяки виділенню жирним накресленням двох останніх вищезгаданих позицій і рубрикації тексту інформація сприймається легко. Подібне оформлення притаманне й підрубриці “С.Р.С.Р.”, в інформаційних матеріалах якої жирним накресленням виділено назви фільмів і виробників (“Міжробдопфільм”, “Кіно-Сибір”) і зазначено тему й етап зйомки. Більші за обсягом тексти розміщено в рубриці “Закордоном”. У першому тексті С.М., насиченому статистичними даними, ідеться про організоване “Центральним Інститутом Виховання та Навчання, що об'єднує роботу Міністерств Народної освіти всіх країн та держав Німецької республіки” спеціальне Бюро, завданням якого є контроль та оцінка культурфільмів, дозвіл на їх демонстрацію. У другому лаконічному тексті йдеться про організований у Римі Міжнародний Інститут Виховної кінематографії, що мав свій місячник “Міжнародний огляд виховного кіна”. У третьому – ідеться про професора Моголі-Нагі, який збирається знімати перший експериментальний фільм, а також про створення “Студію 1929”, що зніматиме акторів – аматорів, а не професіоналів.

Рубрика “Культурфільм на екрані” об'єднує чотири інформаційні матеріали: “Не забувають і нас” (Тимофій Тращенко), “Рік праці з культурфільмом” (Подольський), “Культурфільм у клубі” (Я. Кобилянський), “Селяни про “Басарабську комуну””. У них ідеться про реакцію селян на фільм “Басарабська коммуна” та особливості його демонстрації (Тимофій Тращенко “Не забувають і нас”), зміну кінорепертуару, зокрема активізацію промоції культурфільмів, організацію їх колективних відвідувань (Подольський “Рік праці”), рекомендації щодо вдосконалення демонстрації культурфільмів (Я. Кобилянський “Культурфільм у клубі”), загальне позитивне враження про культурфільм “Басарабська коммуна” та його недоліки (“Селяни про “Басарабську комуну”” [36, с. 4]).

У рубриці “У ВУФКУ” [40] є інформаційний матеріал “Постава нових культур фільмів ВУФКУ” [41], у якому йдеться про планування й специфіку зйомок фільмів “Надморські заповідники”, “Спадковість, її закони та значення в господарському житті людини”, їхні композиційні особливості, змістове наповнення.

У “Кіно-газеті” за 1930 рік з огляду на активізацію боротьби з ідеологічно шкідливими фільмами дещо змінено ракурс висвітлення теми культурфільмів і розширено її жанровий діапазон (ідеться про карикатуру, сатиричний вірш) із метою привернення уваги читача. Необхідно зазначити, що інформаційним матеріалам про культурфільми, розміщеним у “Кіно-газеті” за 1930 рік, притаманний більш високий рівень негативної критичної тональності, що спричинено появою тенденції гальмування промоції вищезазначеного медіапродукту, а також викристалізуванню в медіадискурсі 1930 року антонімічних пар “радянський культурфільм – неякісний ігровий фільм вітчизняного виробництва”, “радянський культурфільм – ігровий фільм закордонного виробництва”. Свідченням цього є заголовки статей (“Про “пасербів” кінематографії” [43], “Гальмують просування культурфільмів” [44]), фраза-орієнтир “Доцільніше використовуйте неігрові фільми в системі засобів культурної революції!” [45], оформлене у фігурній рамці висловлювання “Кіновиробничники, прокатники, клубні й сільські політосвітробітники, використовуючи кіноекрани як засіб культроботи, ще й досі захоплюються ігровими фільмами, недооцінюючи такий важливий чинник, як культурфільм” [46], візуальним утіленням якого є карикатура. На ній завдяки іконічній частині, зокрема персоніфікованим образам (комерційний відділ – жінка, яка везе в колясці усміхнену дитину (художній фільм) і не зупиняється, щоб заспокоїти заплакану дитину (культурфільм) у латаних штанях, яка хоче привернути до себе увагу), а також вербальному супроводу (“Хто візочком, а хто пішечки” [47, с. 3]) продемонстровано антитетичне ставлення до ігрового та культурного фільму.

Проблему популяризації культурфільмів увиразнено й у сатиричному вірші Уласа Урсула “Чуже

смачніше...” [48] й епіграфі (“Екрани робселькіно знов породжують закордонний кіномотлох (Із нарікань культурробітників)” [48, с. 4]) до нього. Супроводжуючи перелік закордонних фільмів негативними коментарями, що корелюють із вищезгаданою в епіграфі оцінкою “закордонний кіномотлох” [48, с. 4], автор у кінці твору завдяки антитезі (демонстрація неякісного іноземного медіапродукту – непопулярність якісних культурфільмів) підкреслив кризу промоції культурфільмів. Для розв’язання цієї проблеми під час кінонаради було визначено чітку періодичність показу культурфільмів і введено підконтрольну Культвідділу Окрпрофради дозвільну систему на позапланову демонстрацію фільмів, що унеможливить перетворення кіно на джерело прибутку для інших організацій (“Звернули увагу (На засіданні кіно-ради ОРПС) (Київ)” [42]).

Розенбаум, автор статті “Не забудьте” [49], проінформував громадськість про постанову РНК СРСР щодо поширення виробництва й демонстрації політико-освітніх кінофільмів, закликав ВУФКУ, кінотеатри, клубні та сільські установи, ТДРФК різноманітними засобами популяризувати цю постанову.

Крім вищезазначеної проблеми популяризації культурфільмів, у “Кіно-газеті” за 1930 рік у статтях О.М. “Про “пасербів” кінематографії” [43], “Звернули увагу (На засіданні кіно-ради ОРПС) (Київ)” [42], С. “Гальмують просування культурфільмів” [44], “Лібрета до культурфільмів” [50] окреслено проблему методичного (брак лекторів, які б могли забезпечити якісний вербальний супровід зорового ряду кінокартини, відсутність спеціальних виставок) забезпечення демонстрації культурфільмів (О.М. “Про “пасербів” кінематографії” [43] С. “Гальмують просування культурфільмів” [44]), наявності невеликого відсотка (на відміну від закордонних) їх перегляду (“Звернули увагу (На засіданні кіно-ради ОРПС) (Київ)” [42]).

За твердженням автора статті “Лібрета до культурфільмів” [50], компенсація (“Особливо ж значіння ці лібрета мають під час демонстрування їх на периферії, по клубах і сельбудинках, де лекторів-фахівців майже немає й де іноді, після демонстрування культурфільмів почувається деяка неясність, неповне засвоєння теми, нові запитання тощо” [50, с. 5]) дефіциту вищезгаданих організаційних форм політосвітньої роботи частково відбувається завдяки розповсюдженню лібрето до культурфільмів.

У статті “Організуйте виробництво неігрових фільмів” автор, наголошуючи на важливості виробництва неігрових фільмів, створення яких вимагає специфічного підходу, знайомить читачів із процесом виготовлення неігрових фільмів, зокрема детально розповідає про ідею створення “Екрвиду” [51] (екранне видавництво) – фабрики, або видавничої бази, неігрового фільму. Автор, продумавши всі деталі вищезгаданого видавничого механізму, його структуру, кадровий склад, запропонував громадськості проект, реалізація якого дозволила б розв’язати проблему якісного виготовлення культурфільмів.

Поява у двадцять третьому номері статті “Радянські культурфільми за кордоном” [52], де зазначено, що у французькому журналі “Ебдо фільм” було вміщено статтю Жака Фора, який високо оцінив етнографічні, наукові, соціально-економічні культурфільми радянського виробництва, що виконують навчально-виховну функцію, і закликав французьке керівництво розвивати кінематограф у такому ж напрямку, свідчить про позитивні зміни в розвитку кіноіндустрії культурфільмів.

У “Кіно-газеті” за 1931 рік особливу увагу приділено навчально-інструктивним фільмам, інформацію про які зосереджено на третій сторінці двадцять другого й двадцять третього номерів вищезгаданого видання під фразою-орієнтиром “Навчально-інструктивні фільми найважливіша ділянка пролетарського кіно фронту. Мобілізуймо громадську думку навколо утворення екранних провідників науки і техніки” (слова Матвієвського) [53, с. 3]. Прикметним є те, що її оформлено різним шрифтом і накресленням таким чином, що частини речення, виділені жирним накресленням, утворюють нове речення (“Навчально-інструктивні фільми...мобілізуймо громадську думку навколо утворення” [53, с. 3]). Необхідно зазначити, що, крім вищезгаданої фрази-орієнтира, увагу читача на третій сторінці привертає фразо-гасло (у робочому порядку) “Кіно на службі у техніці – велика річ” (Ленін) [54, с. 3] і розташовані по обидві боки від неї фотографії лабораторії й монтажного цеху Київської кінофабрики. Ще одним нюансом художнього оформлення, який привертає увагу читачів до інформаційних матеріалів, розташованих на третій сторінці, є виділення жирним накресленням першого або першого й третього рядків заголовків, фрази-гасла, фрази-орієнтиру.

На третій сторінці розміщено інформаційні матеріали “Недооцінювання ролі Інструктивно-навчального фільму нема місця на радянському кіно-виробництві” [55], “На порядку денному – утворення методології побудови навчально-інструктивного фільму” [56], “Оточити виробництво науково-дослідницьких фільмів діловою допомогою науково-дослідницьких закладів” [57], “Тематичний плян Інструк.-навч. фільмів – плян розвитку народного господарства” [58], “Від нольової групи трудшколи до академії всі за опанування техніки” [59], “Перетворити кіно на більшовицького агітпропа” [60]. У них порушуються проблеми необхідності розробки методології створення навчально-інструктивного фільму [56], підготовки для його виготовлення спеціалістів із кінематографічною, педагогічною, фаховою кваліфікацією (“Недооцінювання ролі Інструктивно-навчального фільму нема місця на радянському кіно-

виробництві” [55]), підвищення професійної підготовки робітників-емігрантів, які приїжджають у СРСР, необхідності підвищення кваліфікації кадрів у зв’язку з активною технізацією процесу (“Від нольової групи трудшколи до академії всі за опанування техніки” [59]), популяризації вищезгаданого медіапродукту (“Недооцінювання ролі Інструктивно-навчального фільму нема місця на радянському кіно-виробництві” [55]). Крім окреслення вищезазначених проблем, в інформаційних матеріалах автори пропонують рекомендації щодо їх розв’язання. Зокрема, ідеться про необхідність активізації діяльності педагогічних організацій щодо методів роботи з дорослими глядачами, специфіки сприйняття ними навчально-інструктивних фільмів, розробки форм і методів роботи з ними в аудиторії [57], про створення “окремої фабрики” [60] виготовлення технічних підручників, культурфільмів, інструктивних фільмів [60], про важливість орієнтуватися на “п’ятилітній народно-господарчий плян у частині його, що стосується підготовки кадрів для промисловості та сільського господарства” [58, с. 3].

На сторінках “Кіно-газети” за 1931 рік було висвітлено тенденцію відмови від “культурфільму” [56] як від “безформеної щодо змісту і щодо методології безпринципної, в більшості аполітичної різновидної кіно-продукції” [56] і появи нової класифікації фільмів: агітпрофільм, наукові, навчально-інструктивні, дитячо-шкільні фільми.

У двадцять восьмому-двадцять дев’ятому випуску “Кіно-газети” за 1931 рік на першій сторінці розміщено декілька невеликих за обсягом інформаційних матеріалів “Утворено трест “Техфільм”” [62, с. 1], “Конференція з питань наукового та учбового фільму” [63, с. 1], у яких відповідно повідомляється про створення вищезгаданої організації, якій передаватимуться зі складу виробничого сектора Союзкіна навчальні й технічні фільми, і призначення директора (Лівшиць) і заступника (Вайнберг) й обговорюються питання методики побудови фільму.

Також приділено увагу в “Кіно-газеті” за 1931 рік і кінохроніці (“Кіно-хроніка веде перед” [64]) Відділ кіно-хроніки Українфільму випустив на екрани два кіножурнали, “присвячені героїчній боротьбі щодо ліквідації прориву на вугільному фронті” [64, с. 1]. Виїзна редакція “Кіно-хроніки” “періодично випускає місцевий кіно хронікальний журнал” [64, с. 4], у якому розробляється тематика Донбасу.

Необхідно зазначити, що в статтях “За більшовицьку партійність в науковому та технічному фільмі” [65], “Л. Лі [...] “Роботу з політ-освітніми і науковими фільмами на вищій ступінь” [66] автори декларують необхідність виконання завдань, поставлених комсомолом. Зокрема, ідеться про створення й популяризацію фільмів, пов’язаних із реалізацією проекту загального технічного навчання. У статті “За більшовицьку партійність в науковому та технічному фільмі” [65] автор констатує необхідність забезпечення науковими фільмами технічних гуртків, курсів, політехнічної школи, вишів і технікумів і тематичний діапазон медіатекстів (... нам потрібні фільми по всіх виробничих процесах добування вугілля, металу, торфу, коксу, машинобудівництва, транспорту, паравозобудівництва, комбайнобудівництва, кораблебудівництва, цукру, хліба, риби, тваринництва тощо” [65, с. 2]; “а зараз ми замовляємо кіну негайно дати фільм про багатомільйоновий комсомол та методику ліквідації неписьменности” [65, с. 2]).

У статті Л. Лі [...] “Роботу з політ-освітніми і науковими фільмами на вищій ступінь” [66] констатує першорядність політосвітнього, інструктивного й наукового фільмів у зв’язку з необхідністю виконання таких завдань: опанування техніки, політехнізація школи, повна ліквідація неписьменности, підвищення культурно-політичного рівня робітників. Автор відзначає збільшення кількості запланованих Союзкіно фільмів у 1932 році порівняно з попередніми роками й необхідність перетворення “так званих науково-культурних” [66, с. 2] кінотеатрів (Харків, Київ) на методичні центри й центри вивчення глядача з метою прищеплення йому... Із цією метою автор дає декілька рекомендацій щодо роботи вищезгаданих кінотеатрів: створення для них спеціальних положень, у яких було б зафіксовано критерії відбору фільмів для демонстрації; плановість у роботі; музичний супровід до медіапродукції повинен бути узгоджений із фахівцями; ідеологічна фільтрація фільмів представниками наукової секції, забезпечити “політ-оточення” кожного фільму за допомогою активізації форм масової роботи. Зокрема, ідеться про “вступне слово перед сеансом, виставку, або куток у фойє з поясненнями лектора, спеціальні розмови у читальні, політльотереї і вікторини, художнє читання на тему фільма, гасла й плакати, обговорення фільма, список рекомендованої літератури і виконання оркестрою музичних речей, відповідна реклама” [66, с. 2]. Наголошує на важливості колективного запланованого відвідування спеціалізованих кінотеатрів. Автор щодо вищезгаданих кінотеатрів вважає доцільним закріпити за Наркомос ідеологічне керівництво ними, а за Українфільмом – фінансово-господарське.

Зауважимо, що під статтею є примітка від редакції, у якій зазначено, що редакція не підтримує пропозицію автора статті щодо розподілу функцій, залишаючи за Українфільмом право на “ідейне, політичне керівництво науково-культурним кіно” [66, с. 2].

Для реалізації вищезгаданих завдань на нарадах було прийнято рішення щодо виготовлення 1932 року серії навчальних фільмів “Економічні райони України” (“Гірничо-металургійний район (Донбас та Криворіжжя)”; “Дніпрокомбінат” (з Дніпром); “Харківський Машино-будівельний район”; “Райони легкої промисловості та буряко-цукровий”; “Полісся”; “Зерново-степовий район”; “Чорноморськоазів-

ське узбережжя”) і створення комітету в складі представників ВРНГ, Наркоматів, науково-дослідних інститутів, основною функцією яких є сприяння випуску цієї серії.

У “Кіно-газеті” за 1932 рік темі культурфільмів присвячено лише одну статтю “Методрозробленням – більшовицьку якість” [67, с. 2], автором якої є Юрій Кобелецький. У ній автор чітко формулює вимоги до методрозроблення. Зокрема, у ньому повинна бути чітка політична оцінка фільмові, дидактичний матеріал (“чи то географічну мапу, чи то схему машини й окремих деталей її, чи то діаграми, вказати як проробити той чи інший дослід” [67, с. 2]), рекомендації щодо оформлення фойє, зміст фільму, політичні запитання, список основної та додаткової літератури з коментарями та вказівками щодо її використання. Серед вимог акцент зроблено на мовному оформленні, зокрема на зрозумілості й доступності викладу матеріалу, його політичної коректності. Аналізуючи методрозроблення, автор серед недоліків зазначає схематизм, узагальнення, відсутність методичних порад і політичних настанов щодо використання фільмів, а також “знеосібку”, тобто відсутність прізвища автора методрозроблення. Для підвищення якості методрозроблень рекомендовано доручати підготовку методрозробку фахівцям, зазначати їх прізвища на виготовленому ними інформаційному продукті, удосконалити технічне й художнє оформлення. Автор інформує про підготовку Українфільмом фільмотеки технічних культурних фільмів, де буде зазначено зміст фільмів і аудиторію, якій його можна демонструвати, і зазначає випадки ігнорування методрозроблень, що, на його думку, є неприпустимим опортуністичним явищем, із яким треба боротися.

4. Висновки

Під час дослідження журналістських матеріалів було зроблено висновки:

1. У “Кіно-газеті” за 1928 рік тема культурфільмів була репрезентована невеликими за обсягом інформаційними матеріалами, які переважно оформлені в рубрики й виконують функцію фіксації результатів кіновиробничого процесу щодо вищезазначеної медіапродукції.

2. В інформаційних матеріалах за 1929 рік, жанровий діапазон яких розширився, уперше порушено проблему теоретичних аспектів такого кінематографічного явища, як культурфільм, а також окреслено проблеми, пов’язані зі створенням та просуванням культурфільмів, і запропоновано варіанти їх розв’язання.

3. Композиційному та художньому оформленню вищезгаданих інформаційних матеріалів притаманні такі особливості: наявність тематичних сторінок, фраз-орієнтирів відповідного спрямування, фотосупровід, акцентуація деяких статей жирним накресленням.

4. Інформаційним матеріалам, присвяченим культурфільмам (“Кіно-газета” 1930 рік), притаманна поява тенденції негативного критичного висвітлення проблеми промоції вищезгаданого медіапродукції, що й зумовило розширення жанрового діапазону карикатурою й сатиричним віршем, а також появу антонімічних пар “радянський культурфільм – неякісний ігровий фільм вітчизняного виробництва”, “радянський культурфільм – ігровий фільм закордонного виробництва”.

5. У “Кіно-газеті” за 1931 рік домінантною стає тема навчально-інструктивних фільмів, якій присвячено тематичну сторінку й увага до якої привертається специфічним художнім оформленням: зокрема, ідеться про виділення жирним накресленням у фразі-гаслі, фразі-орієнтирі, заголовках першого або першого й третього рядків.

6. В інформаційному матеріалі, присвяченому культурфільму (“Кіно-газета” 1932 рік), увагу приділено специфіці методичного розроблення демонстрації культурфільмів.

Список літератури

1. Хроніка (рубрика) // Кіно-газета. – 1928. – №1. – С. 4.
2. Наші культурфільми (рубрика) // Кіно-газета. – 1928. – №2. – С. 1.
3. По той бік кордону (рубрика) // Кіно-газета. – 1928. – №2. – С. 1.
4. С. Др. Культур-фільм в Америці / С. Др. // Кіно-газета. – 1928. – №2. – С. 1.
5. Балкани на екрані // Кіно-газета. – 1928. – №2. – С. 1.
6. 359 культурфільмів за півроку // Кіно-газета. – 1928. – №2. – С. 1.
7. Успіхи культурфільму в Німеччині // Кіно-газета. – 1928. – №3. – С. 1.
8. Орієнтований тематичний план культурфільмів ВУФКУ // Кіно-газета. – 1928. – №3. – С. 4.
9. Нон Наукове кіно в Києві // Кіно-газета. – 1928. – №2. – С. 2.
10. До нової роботи // Кіно-газета. – 1929. – №1 (7). – С. 2.
11. Виробничий план культур фільмів ВУФКУ” // Кіно-газета. – 1929. – №2 (8). – С. 1.
12. Проект тематичного плану культурфільмів // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 2.
13. Затворницький Гліб Факт-фільм / Гліб Затворницький // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 3.
14. Драгоманив С. Поширити культур-фільмову роботу / С. Драгоманив // Кіно-газета. – 1929. – С. 1.

15. Реабілітуймо культур фільм // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21) С. 1.
16. Наукове кіно // Кіно-газета. – 1929. – №2 (8). – С. 2.
17. Nala Про кіно-хроніку / Nala // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 5.
18. Френкель Л. За культуру культур-фільм // Л. Френкель // Кіно-газета. – 1929. – №3 (9). – С. 3.
19. Основні засади пляну культур фільмів на 1929 – 30р. // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 2.
20. Реабілітуймо культур фільм // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 5.
21. Коре...М.М. За здорову кіно лекцію / М.М. Коре... // Кіно-газета. – 1929. – №3 (9). – С. 2.
22. Бор –ський Ол. Українські культурфільми / Ол. Бор –ський// Кіно-газета. – 1929. – №5 (11). – С. 2.
23. Сол–р Ц. Дамо селові культур фільм / Ц. Сол. – р //Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 4.
24. Що нам сказали про культур фільм // Кіно-газета. – 1929. №14 (20) – 15 (21). – С. 4.
25. Основні засади пляну культур фільмів на 1929 – 30р. // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 2.
26. Новий театр культур фільмів // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 4.
27. “Культурфільм – активний чинник в епоху культурної революції” (фраза-орієнтир) // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 3.
28. “Навчимося демонструвати культурфільми!” (фраза-орієнтир) // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 4.
29. “Наука й техніка в маси через кіно!” (фраза-орієнтир) // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 5.
30. Що нам сказали про культурфільм // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). С. 4.
31. На виробництві культур-фільмів (рубрика) // Кіно-газета. – 1929. – №14 (20) – 15 (21). – С. 5.
32. Культурфільм на екрані // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
33. Тращенко Тимофій Не забувають і нас / Тимофій Тращенко // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
34. Подольський Рік праці з культур фільмом / Подольський // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
35. Кобилянський Я. Культурфільм у клубі / Я. Кобилянський // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
36. “Селяни про “Басарабську комуну”” // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
37. Подольський Рік праці з культур фільмом / Подольський // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
38. Кобилянський Я. Культурфільм у клубі / Я. Кобилянський // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
39. “Селяни про “Басарабську комуну”” // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – С. 4.
40. У ВУФКУ (рубрика) // Кіно-газета. – 1929. – №6 (12). – С. 1.
41. Постава нових культур фільмів ВУФКУ// Кіно-газета. – 1929. – №6 (12). – С. 1.
42. Звернули увагу (На засіданні кіно-ради ОРПС) (Київ) // Кіно-газета. – 1930. – №7 (37). – С. 3.
43. О.М. Про “пасербів” кінематографії / О.М. // Кіно-газета. – 1930. – № 5 (35). – С. 2.
44. С. Гальмують просування культурфільмів / С. // Кіно-газета. – 1930. – №16 (46). – С. 5.
45. Доцільніше використовуйте неігрові фільми в системі засобів культурної революції! (фраза-орієнтир) // Кіно-газета. – 1930. – №12 (42). – С. 3.
46. Кіновиробничники, прокатники, клубні й сільські політосвіт робітники, використовуючи кіноекрани як засіб культурботи, ще й досі захоплюються ігровими фільмами, недооцінюючи такий важливий чинник, як культур фільм (висловлювання) // Кіно-газета. – 1930. – №12 (42). – С. 3.
47. Карикатура // Кіно-газета. – 1930. – №12 (42). – С. 3.
48. Улас Урсула Чуже смачніше... / Улас Урсула // Кіно-газета. – 1930. – №12 (42). – С. 4.
49. Розенбаум Не забудьте / Розенбаум // Кіно-газета. – 1930. – №12 (42). – С. 4.
50. Лібрега до культур фільмів // Кіно-газета. – 1930. – №16 (46). – С. 5.
51. Організуйте виробництво неігрових фільмів (На обговорення) // Кіно-газета. – 1930. – №12 (42). – С. 3.
52. Радянські культурфільми за кордоном // Кіно-газета. – 1930. – №23 (53). – С. 4.
53. Навчально-інструктивні фільми найважливіша ділянка пролетарського кіно фронту. Мобілізуймо громадську думку навколо утворення екранних провідників науки і техніки” (слова Матвієвського) (фраза-орієнтир) // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
54. Кіно на службі у техніці – велика річ (фраза-гасло) // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
55. Недооцінювання ролі Інструктивно-навчального фільму нема місця на радянському кіно-виробництві (фраза-гасло) // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
56. На порядку денному – утворення методології побудови навчально-інструктивного фільму(фраза-гасло) // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
57. Оточити виробництво науково-дослідницьких фільмів діловою допомогою науково-дослідницьких закладів // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
58. Тематичний плян Инструк.-навч. фільмів – плян розвитку народнього господарства // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
59. Від нольової групи трудшколи до академії всі за опанування техніки // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
60. Перетворити кіно на більшовицького агітпропа // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
61. На порядку денному – утворення методології побудови навчально-інструктивного фільму // Кіно-газета. – 1931. – № 22 – 23. – С. 3.
62. Утворено трест “Техфільм” // Кіно-газета. – 1931. – №28 – 29. – С. 1.
63. Конференція з питань наукового та учбового фільму // Кіно-газета. – 1931. – №28 – 29. – С. 1.
64. Кіно-хроніка веде перед // Кіно-газета. – 1931. – №9. – Перша декада квітня. – С. 1.
65. За більшовицьку партійність в науковому та технічному фільмі // Кіно-газета. – 1931. – №26 – 27. – С. 2.
66. Лі [...] Л. Роботу з політ-освітніми і науковими фільмами на вищій ступінь / Л. Лі [...] // Кіно-газета. – 1931. – №30 – 31 – 32. – С. 2.

67. Кобелецький Ю. Методрозробленням – більшовицьку якість / Ю. Кобелецький // Кіно-газета. – 1932. – №3 (105). – С. 2.

References

1. Кіно-газета (1928), “Khronika (rubrika)”, №1, S. 4.
2. Кіно-газета (1928), Nashi kul'turfil'mi (rubrika), №2, S. 1.
3. Кіно-газета (1928), “Po toy bik kordonu (rubrika)”, №2, S. 1.
4. S. Dr. (1928) “Kul'tur – fil'm v Ameritsi”, Кіно-газета, №2, S. 1.
5. Кіно-газета (1928), “Balkani na yekrani”, №2, S. 1.
6. Кіно-газета (1928), “359 kul'turfil'miv za pivroku”, №2, S. 1.
7. Кіно-газета (1928), “Uspikhi kul'turfil'mu v Nimechchini”, №3, S. 1.
8. Кіно-газета (1928), “Oriéntovaniy tematicniy plan kul'turfil'miv VUFKU”, №3, S. 4.
9. Non (1928), “Naukove kіno v Kiivі”, Кіно-газета, №2, S. 2.
10. Кіно-газета (1929), “Do novoi roboti”, №1 (7), S. 2.
11. Кіно-газета (1929), “Virobnichiy plan kul'tur fil'miv VUFKU”, №2 (8), S. 1.
12. Кіно-газета (1929), “Proekt tematicnogo plyanu kul'turfil'miv”, № 14 (20)– 15 (21), S. 2.
13. Zatvornits'kiy Glib (1929), “Fakt – fil'm”, Кіно-газета, №14 (20) – 15 (21), S. 3.
14. Dragomaniv S. (1929), “Poshiriti kul'tur – fil'movu robotu”, Кіно-газета 1929. – S. 1.
15. Кіно-газета (1929), “Reabilituyemo kul'tur fil'm”, № 14 (20) – 15 (21), S. 1.
16. Кіно – газета (1929), “Naukove kіno”, №2 (8), S. 2.
17. Nala (1929), “Pro kіno – khroniku”, Кіно-газета, № 14 (20) – 15 (21), S. 5.
18. Frenkel' L. (1929), “Za kul'turu kul'tur – fil'm”, Кіно-газета, №3 (9), S. 3.
19. Кіно-газета (1929), Osnovni zasady plyanu kul'tur fil'miv na 1929 – 30r., №14 (20) – 15 (21), S. 2.
20. Кіно-газета (1929), “Reabilituyemo kul'tur fil'm”, № 14 (20) – 15 (21), S. 5.
21. Kore ... M.M. (1929), “Za zdorovu kіno lektsiyu”, Кіно-газета, №3 (9), S. 2.
22. Bor – s'kiy Ol. (1929) “Ukrains'ki kul'turfil'mi”, Кіно-газета, №5 (11), S. 2.
23. Sol – r TS. (1929) “Damo selovi kul'turfil'm”, Кіно-газета, №14 (20) – 15 (21), S. 4.
24. Кіно-газета (1929), Shcho nam skazali pro kul'tur fil'm , №14 (20) – 15 (21), S. 4.
25. Кіно-газета (1929), “Osnovni zasady plyanu kul'tur fil'miv na 1929 – 30r., №14 (20) – 15 (21), S. 2.
26. Кіно-газета (1929), Noviy teatr kul'tur fil'miv, №14 (20) – 15 (21), S. 4.
27. Кіно-газета (1929), “Kul'turfil'm – aktivniy chinnik v yepokhu kul'turnoi revolyutsii” (frazha – oriéntir), №14 (20) – 15 (21), S. 3.
28. Кіно-газета (1929), ““Navchimos' demonstruvati kul'turfil'mi!» (Frazha – oriéntir)”, №14 (20) – 15 (21), S. 4.
29. Кіно-газета (1929), “Nauka y tekhnika v masi cherez kіno! (Frazha – oriéntir)”, №14 (20) – 15 (21), S. 5.
30. Кіно-газета (1929), “Shcho nam skazali pro kul'tur fil'm”, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
31. Кіно-газета (1929), “Na virobnitstvi kul'tur – fil'miv (rubrika)”, №14 (20) – 15 (21), S. 5.
32. Кіно-газета (1929), “Kul'turfil'm na yekrani”, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
33. Trashchenko Timofiy (1929), “Ne zabuvayut' i nas”, Кіно-газета, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
34. Podol'skiy (1929), “Rik pratsi z kul'tur fil'mom”, Кіно-газета, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
35. Kobilyans'kiy YA. (1929) “Kul'turfil'm u klyubi”, Кіно-газета, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
36. “Selyani pro” Basarabs'ku komunu” // Кіно-газета. – 1929. – № 14 (20) – 15 (21). – S. 4.
37. Podol'skiy (1929) “Rik pratsi z kul'tur fil'mom”, Кіно-газета, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
38. Kobilyans'kiy YA. (1929) “Kul'turfil'm u klyubi”, Кіно-газета, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
39. Кіно-газета (1929), “Selyani pro” Basarabs'ku komunu”, № 14 (20) – 15 (21), S. 4.
40. Кіно-газета (1929) “U VUFKU (rubrika)”, №6 (12), S. 1.
41. Кіно-газета (1929), “Postava novikh kul'tur fil'miv VUFKU”// Кіно-газета, №6 (12). S. 1.
42. Кіно-газета (1930), “Zvernuli uvagu” (Na zasidanni kіno – radi ORPS) (Kiiv), №7 (37), S. 3.
43. O.M. (1930), “Pro ”paserbiv” kinematografii”, Кіно-газета, № 5 (35), S. 2.
44. S. (1930), “Gal'muyut' prosuvannya kul'turfil'miv”, Кіно-газета, №16 (46), S. 5.
45. Кіно-газета (1930), “Dotsil'nishe vikoristovuyte neigrovi fil'mi v sistemі zasobiv kul'turnoi revolyutsii! (Oriéntir – fraza)”, №12 (42), S. 3.
46. Кіно-газета (1930), “Kіnovirobnichniki, prokatniki, klyubni y sil'ski politosvit robotniki, vikoristovuyuchi kіnoyekrani yak zasib kul'troboti, shche y dosi zakhoplyuyut'sya igrovimi fil'mami, nedootsinyuyuchi takiy vazhliivy chinnik, yak kul'tur fil'm (vislovyuvannya)”, №12 (42), S. 3.
47. Кіно-газета (1930), “Karikatura”, №12 (42), S. 3.
48. Ulas Ursula (1930), “Chuzhe smachnishe ...”, Кіно-газета, №12 (42), S. 4.
49. Rozenbaum (1930), “Ne забуд'te”, Кіно-газета, №12 (42), S. 4.
50. Кіно-газета (1930), “Libreta do kul'tur fil'miv”, №16 (46), S. 5.
51. Кіно-газета (1930), “Organizuyte virobnitstvo neigrovikh fil'miv (Na obgovorenniya)”, №12 (42), S. 3.
52. Кіно-газета (1930), “Radyans'ki kul'turfil'mi za kordonom”, №23 (53), S. 4.

53. Kíno-gazeta (1931), "Navchal'no – ínstruktivní fil'mi nayvazhlivísha dílyanka proletars'kogo kíno frontu. Mobilízuymo gromads'ku dumku navkolo utvorennaya yekrannikh provídníkh nauki í tekhníki "(slova Matvíévs'kogo) (oríéntir – fraza)", № 22 – 23, S. 3.
54. Kíno-gazeta (1931), "Kíno na sluzhbí u tekhnísi – velika rích (gaslo – fraza)", № 22 – 23, S. 3.
55. Kíno-gazeta (1931), "Nedootsinyuvannaya rolí Ínstruktivno – navchal'nogo fil'mu nema místsa na radyans'komu kíno – virobnitství (gaslo – fraza)", № 22 – 23, S. 3.
56. Kíno-gazeta (1931), "Na poryadku dennomu – utvorennaya metodologíi pobudovi navchal'no – ínstruktivnogo fil'mu (gaslo – fraza)", № 22 – 23, S. 3.
57. Kíno-gazeta (1931), "Otochiti virobnitstvo naukovo – doslídnts'kikh fil'mív dílovoyu dopomogoyu naukovo – doslídnts'kikh zakladív", № 22 – 23, S. 3.
58. Kíno-gazeta (1931), "Tematichniy plyan Ínstruk. – navch. fil'mív – plyan rozvitku narod'nogo gospodarstva", № 22 – 23, S. 3.
59. Kíno-gazeta (1931), "Víd nol'ovoi grúpi trudshkoli do akademíi vsí za opanuvannaya tekhníki", № 22 – 23, S. 3.
60. Kíno-gazeta (1931), "Peretvoriti kíno na bíl'shovits'kogo agitpropa", № 22 – 23, S. 3.
61. Kíno-gazeta (1931), "Na dennomu – poryadku utvorennaya metodologíi pobudovi navchal'no – ínstruktivnogo fil'mu", № 22 – 23, S. 3.
62. Kíno-gazeta (1931), "Utvoreno Trest "Tekhfil'm"", №28 – 29, S. 1.
63. Kíno-gazeta (1931), "Konferentsiya z pitan' naukovogo ta uchbovogo fil'mu", №28 – 29, S. 1.
64. Kíno-gazeta (1931), "Kíno – khroníka vede pered", №9., Persha dekada kvítnya., S. 1.
65. Kíno-gazeta (1931), "Za bíl'shovits'ku partíyníst' v naukovomu ta tekhníchnomu fil'mí ", №26 – 27, S. 2.
66. Lí [...] L. (1931), "Robotu z polít – osvítíni í naukovimi fil'mami na vishchiy stupín", Kíno-gazeta, №30 – 31 – 32, S. 2.
67. Kobelets'kiy YU. (1932), "Metodrozoblenniyam – bíl'shovits'ku yakíst", Kíno-gazeta, №3 (105), S. 2.

Холод Анна Ярославовна, кандидат филологических наук

МЕДИАДИСКУРС ОСВЕЩЕНИЯ ТЕМЫ КУЛЬТУРФИЛЬМОВ В “КИНО-ГАЗЕТЕ” (1928–1932 гг.)

Цель статьи – выяснить специфику медиадискурса освещения темы культурфильмов в “Кино-газете” (1928–1932 гг.).

Для её достижения использован описательный, сравнительный *методы*, анализ журналистского текста.

В результате исследования был сделан вывод о том, что в “Кино-газете” за 1928 год тема культурфильмов была репрезентирована небольшими по объёму информационными материалами, которые в основном оформлены в рубрики и выполняют функцию фиксации результатов кинопроизводственного процесса по отношению к вышеупомянутой медиапродукции. В информационных материалах за 1929 год, жанровый диапазон которых расширился, впервые затронута проблема теоретических аспектов такого кинематографического явления, как культурфильм, а также очерчены проблемы, связанные с созданием и продвижением культурфильмов, и предложены варианты их решения. Информационным материалам, посвященным культурфильмам (“Кино-газета” за 1930 год), характерна тенденции негативного критического освещения проблемы промоции вышеупомянутой медиапродукции. В “Кино-газете” за 1931 год доминантной является тема учебно-инструктивных фильмов. В информационном материале, посвященном культурфильму (“Кино-газета” за 1932 год), внимание уделено специфике методической разработке демонстрации культурфильмов.

Ключевые слова: культурфильм, “Кино-газета”, фразы-ориентиры.

Kholod Anna Yaroslavovna, Doctor of Philosophy (PhD), Docent

MEDIA DISCOURSE COVERAGE KULTUREFILM IN «CINEMA-NEWSPAPER» (1928–1932)

The article aims – to find out the specifics of mediadiscourse coverage of the topic of culturefilms (1928–1932).

To achieve it used descriptive, comparative *methods* of journalistic text analysis.

The study conclusion was made that «Cinema-newspaper» for the 1928 theme of the culturefilms was to represent small for the volume of information materials, which are mainly decorated with columns and carry the movie results fixation feature of the production process in relation to the above – mentioned media production. The information materials for the year 1929, which expanded the range of genres, the first affected by the problem of the theoretical aspects of the cinematic phenomenon of culturefilms, as well as outlined the problems associated with the creation and promotion of culturefilms, and variants of their solutions. Information materials on culturefilms («Cinema-newspaper» of 1930), is characterized by a negative trend of critical coverage of the above – mentioned problems of promotion of mediaproducts. The «Cinema-newspaper» for 1931 is a dominant theme of educational instructional films. The information material on the culturefilms («Cinema-newspaper» for 1932), attention is paid to the specifics of the development of methodological demonstration of culturefilms.

Key words: culturefilm, «Cinema-newspaper», phrase-landmarks.

УДК 007 : 304 : 001

ТРАНСФОРМАЦИЯ «ИДЕОЛОГИИ» УКРАИНСКОЙ СЕМЬИ ПОД ВЛИЯНИЕМ МЕДИЙНОГО ОСВЕЩЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ КАТАКЛИЗМОВ 2013–2015 ГОДОВ В УКРАИНЕ

Холод А.М.

(г. Киев, Украина)

Цель исследования – установить уровень трансформации «идеологии» украинской семьи под влиянием медийного освещения социальных катаклизмов последних двух лет (2013–2015) в Украине. Методы исследования. Архивный метод (поможет установить отношение членов украинских семей к социальным катаклизмам в Украине за период 2013–2015 годы); контент-анализ (единицы анализа – тема, образ; по диалогическим записям в социальных сетях позволит установить идеологическую составляющую членов украинской семьи); метод опроса в форме стандартизованного анкетирования 250 респондентов, проживающих в семьях в 10-ти городах Украины; количественно-качественный анализ, с помощью которого появится возможность установить точное соотношение тех членов семьи, которые поддерживали социальные изменения, и тех, которые выступали против таких изменений в украинском обществе.

Результаты исследования. Фиксация разных уровней трансформации «идеологии» украинской семьи под влиянием медийного освещения социальных катаклизмов последних двух лет (2013–2015) в Украине.

Ключевые слова: «идеология» украинской семьи, масс-медиа, трансформация, социальные катаклизмы, трагические события в Украине 2013–2015 годов.

1. Введение

Актуальность исследования

На сегодняшний день в научных кругах есть небольшое количество публикаций, посвящённых изучению трансформации «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрение) украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Украине. Под социальными катаклизмами упомянутых трёх лет мы имеем в виду следующие трагические события:

- 1) силовой разгон мирных демонстрантов-студентов на площади Независимости 29 ноября 2013 года в г. Киеве [1];
- 2) силовое противостояние демонстрантов и милиции возле здания Администрации Президента Украины на ул. Банковой, 11 в г. Киеве [1];
- 3) расстрел мирных демонстрантов 18–20 февраля 2014 года на ул. Грушевского в г. Киеве [2];
- 4) начало оккупации Автономной Республики Крым 20 февраля 2014 года [3];
- 5) начало антитеррористической операции (АТО) в Харьковской (8 апреля 2014 года), начало АТО на территории Востока Украины 13 апреля 2014 года [4];
- 6) бой под Волновахой, где украинские военные потеряли 18 солдат (22 мая 2014 года) [5];
- 7) бои в Донецком аэропорту (с 25 на 26 мая 2014 года – первый этап; 28 сентября 2014 года – 21 января 2015 года – второй этап: согласно данным украинской стороны погибших насчитывается 178 человек и 564 раненых, согласно данным ДНР – убитых 100 человек, раненых – 162 человека; обе стороны официально занизили показатели [6];
- 8) отдельные бои, авианалёты, обстрелы и теракты в районе Донецка (конец весны 2014 – август 2014 года);

9) бои за Славянск (12 апреля – 5 июля 2014 года) (по сообщениям Министерства обороны Украины и повстанцев: погибших с обеих сторон – 84 человека, раненых – 380 человек; по заявлениям информационных служб враждующих сторон: убитых с обеих сторон – 1170 человек, раненых – 1500 человек [7];

10) вооруженное противостояние в Мариуполе (7 мая – 13 июня 2014 года);

11) захват Донецкого аэропорта (с 25 на 26 мая 2014 года);

12) отдельные бои в г. Донецк (с мая по август 2014 года; осень и начало зимы 2014 года);

13) обстрел автобусной остановки «Донецкгормаш» в г. Донецке, повлекший за собой гибель от 8 до 15 мирных жителей и 20 раненых (22.01.2015 года) [8];

Изучение изменений, которые фиксируются в украинских семьях, в трагические два–три года (2013–2015) позволяет констатировать актуальность нашего исследования. Также следует заметить, что динамика декларации в масс-медиа «идеологии» семьей, проживающих в Украине в последние 3 года (2013–2015), достаточно стремительно меняется в связи с событиями политического и социального характера. Актуальным мы считаем планируемое исследование, поскольку его результаты ориентированы на детальное прогнозирование настроений в обществе, которое перманентно переживает кризисы и социальные потрясения. Отсутствие результатов подобных исследований может привести к негативной динамике в проведении Украиной предстоящих основательных реформ, связанных с движением в Европейский Союз.

Гипотеза нашего исследования состояла в предположении того, что трансформация «идеологии» украинской семьи произошла под влиянием отраженных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших в Киеве, в Крыму на Востоке Украины (на территориях части Донецкой и части Луганской областей).

Объектом изучения мы избрали трансформацию «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрение) украинской семьи, *предметом* – трансформацию «идеологии» украинской семьи под влиянием освещенных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Украине.

Цель исследования мы определили следующим образом: выявить и описать трансформацию «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрения) украинской семьи под влиянием освещенных в масс-медиа социальных катаклизмов с 29 ноября 2013 года по 31 декабря 2015 года в Украине (в Киеве, Крыму и части Луганской и Донецкой областей).

2. Методы исследования

Методы, к которым мы обратились, составили две группы: первая группа включила общие и общенаучные методы, вторая группа состояла из методов теоретического и эмпирического исследования.

К *общим методам* мы отнесли диалектический метод, который предполагает следование трём основным принципам: 1) монизма, 2) единства диалектики бытия и диалектики мышления, 3) общей связи и общего развития явлений в мире.

Следование названным трём принципам диалектики позволило нам рассматривать процессы трансформации «идеологии» украинской семьи в качестве таких, которые существуют лишь в нашем мире и не предполагают анализа их существования ни в каком другом физическом измерении (мире). Следуя принципам диалектики, мы рассматриваем «идеологию» семьи как такую систему взглядов и идей, которая образует единство социальных практик членов семьи и формирования их представлений о мире. Согласно с декларацией третьего принципа диалектики, мы признаём связь между развитием разных систем в мире, в нашем случае мы учитываем в дальнейшем исследовании зависимость формирующихся в семье взглядов и позиций от внешних обстоятельств и внутренних условий сосуществования членов семьи.

К *общенаучным методам*, к которым мы обратились в своём исследовании, следует отнести такие:

– *анализ* как расчленение целого предмета изучения (семьи) на составляющие (члены семьи, их взгляды и воззрения, установки и идеи, которыми они «заражены» под влиянием масс-медиа);

– *синтез* как объединение ранее выделенных нами частей (картины мира членов семьи, взгляды на «войну»¹ (АТО), политику, экономику, культуру, образование, спорт, охрану здоровья и под.) предмета в единое целое (мировоззрение семьи);

– *абстрагирование* как отвлечение от ряда свойств и отношений (например, рождение членов семьи в США или Казахстане) исследуемого явления и сосредоточение на свойствах и отношениях, которые интересуют нас в русле цели нашего исследования (системы взглядов членов семьи, которая меняется под влиянием масс-медиа в ходе освещения трагических событий на Майдане, в Крыму, на Востоке Украины в период с 30 ноября 2013 по декабрь 2015 года);

¹ «Войной» мы не можем называть те действия, которые юридически не имеют такого статуса; в Украине ведение действий, направленное на уничтожение живой и технической мощи врага в период с февраля 2014 года по декабрь 2015 года, называют антитеррористической операцией (сокращенно – АТО).

– *аналогия* как формулирование выводов о схожести и различиях в ответах респондентов, принявших участие в стандартизованном анкетировании, посвященном трансформации «идеологии» семьи, на основании схожести и различий одних признаков предметов изучения (мировоззрение опрашиваемых), перенося такие признаки на общее представление на предмет изучения (идеологию украинской семьи);

– *классификация* как распределение объектов изучения (ответов на вопросы анкеты) в группы в зависимости от их признаков и фиксации закономерных связей между группами в системе социологии и социальных коммуникаций как отраслей научных знаний.

Ко второй группе методов мы отнесли теоретические и эмпирические методы.

Список *теоретических методов* состоял из следующих:

– *аксиоматический метод*, предполагающий выдвижение положений, которые не требуют доказательств (к таким относим положение о том, что АТО по факту являлось войной России против Украины), и выведение на их основе тезисов, которые создают аксиоматическую теорию (например, теория негативного влияния противостояния боевиков ДНР (так называемой «Донецкой народной республики») и ЛНР (так называемой «Луганской народной республики»), а также сил МВД Украины (Министерства внутренних дел Украины) и ВСУ (Вооруженных сил Украины), обеспечивающих АТО (антитеррористическую операцию) в восточной Украине, на трансформацию системы взглядов и ценностей украинской семьи в период 2013–2015 годов);

– *статистические методы* (метод статистического наблюдения в форме специального организованного наблюдения – стандартизованного несплошного разового анкетирования в разных регионах Украины (Киев, Запорожье, Львов, Винница, Тернополь) и стандартизованного сплошного анкетирования в электронной системе «Gugle Формы»; метод сведения данных; метод группировки; текстовый и табличный методы, метод статистических графиков/диаграмм), с помощью которых мы определили средние значения в ответах респондентов, характеризующие всю совокупность исследуемых явлений (в нашем случае – трансформацию «идеологии» украинской семьи под влиянием социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Украине, отраженных в масс-медиа);

– *гипотетико-дедуктивный метод*, который был необходим нам для выдвижения гипотезы о том, что трансформация «идеологии» украинской семьи произошла под влиянием социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших на Востоке Украины и отраженных в масс-медиа, и доказательства истинности/неистинности выдвинутой гипотезы с помощью метода дедукции/индукции.

Среди *эмпирических методов* мы избрали такие:

– *наблюдение*, которые помогли нам целенаправленно и организовано воспринять процессы трансформации «идеологии» украинской семьи, произошедшие в ходе освещенных в масс-медиа социальных катаклизмов в упомянутые три года в Киеве, Крыму, Донецкой и Луганской областях Украины;

– *описание* как фиксацию результатов наблюдения;

– *измерение*, при проведении которого мы сравнивали полученные в анкетировании показатели с теми, которые были получены исследователями в ходе опросов, близких к нашему по содержанию и проведенных до социальных катаклизмов 2013–2015 годов в Киеве, Крыму и на Востоке Украины.

История проблемы

Рассмотрение результатов, полученных социологами за последние пять лет, позволит нам в доказательной форме декларировать практическое отсутствие (на момент написания текста) публикаций, в которых отражены результаты исследования процессов трансформации «идеологии» украинской семьи под влиянием освещенных в масс-медиа социальных катаклизмов, произошедших в период с 2013 года по 2015 год в Киеве, Крыму и на Востоке Украины. Однако отдельные вопросы в тех опросах, которые проводили наши коллеги-социологи, мы обнаружили и ниже предлагаем их аннотированный обзор.

По результатам социологического опроса, проведенного фондом «Демократические инициативы имени Илька Кучерива» и Киевским международным институтом социологии накануне парламентских выборов 2014 года, 31 % украинцев считают, что события на Евромайдане в 2014 году были государственным переворотом. Интересно заметить, что 16% опрошенных считают, что переворот был подготовлен политической оппозицией, 15% респондентов уверены в том, что переворот был поддержан западными странами. Достаточно разное отношение к событиям на Евромайдане зафиксировано в семьях респондентов, проживающих на Юге Украины: 20% уверены в том, что протест восставших был осознанным, 22% опрошенных думают, что протест был стихийным. Как сообщается в пресс-релизе фонда «Демократические инициативы имени Илька Кучерива» и Киевского международного института социологии, жители Востока Украины в 20% считают, что протест на Евромайдане был осознанным, 24% – стихийным. Зато в Донецкой области 72% респондентов уверяют, что Евромайдан был государственным переворотом, в том числе 51% опрошенных считают, что переворот был совершён при поддержке Запада, а 21% – при поддержке оппозиции. Лишь 11% опрошенных ответили, что считают Евромайдан борьбой граждан за свои права [9].

Среди мнений, бытовавших в обществе в период 2014–2015 годов и в том числе составляющие

идеологию украинских семей, отмечаются запросы на приход к власти радикальных политических сил, настроенных на милитаризм. О таком факте сообщает основатель R&B Group Евгений Копатько в комментарии для украинского издания ForUm: «Украинцы готовы активнее голосовать за радикальные партии..., в риторике которых присутствуют милитаристские призывы». В то же время в Украине обсуждаемого периода фиксируются «массовые бунты против очередной мобилизации и войны на Донбассе». Ко всему, «те, кто уже вкусил горький хлеб войны, воевать больше не хотят». Социолог Е. Копатько упоминает в своём комментарии о том, что милитаристские настроения в Украине поддерживаются в масс-медиа олигархами С. Лёвочкиным и Д. Фирташем (которые были связаны напрямую с так называемой «командой Януковича» – *примечание наше – А. Х.*) [10].

Опираясь на данные социологических опросов и на отдельное мнение социолога Е. Копатько, мы делаем вывод о том, что «идеология» украинской семьи имела в период от ноября 2013 года до декабря 2015 года достаточно разную направленность, иногда противоположную одна другой. Последняя дифференциация мотивировалась как географическим положением проживания украинских семей, так и политической ориентацией их членов.

По данным Киевского международного института социологии (см. далее рис. 1), среди 1539 опрошенных украинцев (до начала трагических событий в Киеве, Крыму и Восточной Украине в период с ноября 2013 года по декабрь 2015 года) 61% на первое место в своей жизни «ставили» семью, 23% – работу и лишь 7% отдавали первое место отдыху. Следовательно, в идеологии семей в Украине до упомянутых трагических событий работа стояла на втором месте. Каждый четвертый-пятый из опрошенных включал в систему ценностей работу. Семья же была хотя и на первом месте, но показатель ответов свидетельствовал о том, что лишь для немного больше половины опрошенных она (семья) входила в ценности, которые и составляют ее идеологию.

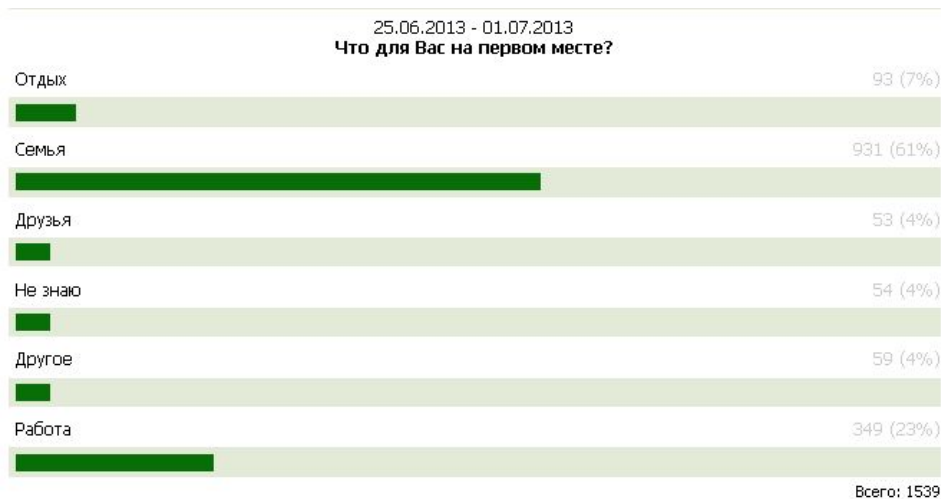

Рис. 1 Данные опроса Киевского международного института социологии, проведенного в период с 25.06.2013 по 1.07.2013 года (выборка – 1539 респондентов по всей Украине)

В некотором плане подтверждением результатов и тенденций, зафиксированных социологами в предыдущие годы, является и наше исследование, описанное далее.

3. Результаты и обсуждение

Методика исследования

Для выявления и описания трансформации «идеологии» (системы взглядов и идей, мировоззрения) украинской семьи под влиянием освещённых в масс-медиа социальных катаклизмов с 30 ноября 2013 года по 31 декабря 2015 года в Украине (в Киеве, Крыму и части Луганской и Донецкой областей) мы организовали и провели стандартизованное несплошное разовое анкетирование в разных регионах Украины (Киев, Запорожье, Львов, Винница (Донецк), Тернополь), стандартизованное несплошное анкетирование (238 респондентов) и стандартизованное сплошное анкетирование в электронной системе «Google Формы» (выборка – 79 респондентов). Всего было опрошено 317 респондентов (при $P = 0,954$ погрешность составила 5,1). Таким образом, судя по географическим показателям, мы охватили Восток (Донецк), Юго-Восток (Запорожье), Запад (Львов, Тернополь), Север (Киев) и Центр (Винница) Украины, что позволяет констатировать репрезентативность нашего опроса.

Респондентам была предложена стандартизованная анкета, состоящая из 12 вопросов-

утверждений. Для каждого вопроса-утверждения предлагалось по 3–6 вариантов ответа. Опрашиваемых просили отметить тот вариант ответа, который ему близок. Анкета была составлена на украинском языке. Результаты опроса, проводимого в период от 4 ноября до 16 ноября 2015 года (Киев, Запорожье, Львов, Тернополь) и от 13 по 22 ноября 2015 года (Винница (Донецк), вся Украина), занесены нами в таблицы.

Нами было установлено, что в целом по Украине 71,1% респондентов смотрят, слушают и читают средства массовой информации (масс-медиа: газеты, журналы, телевидение, радио, интернет-сайты), причём 25,6% делают это иногда, а 2,9% не слушают и не смотрят СМИ. Интересными, на наш взгляд, оказались показатели количества тех респондентов, которые не смотрят, не слушают и не читают масс-медиа (12,5% – преподаватели и служащие Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, 4,9% – студенты Винницкого государственного педагогического университета; 4,3% – студенты Львовского национального университета имени Ивана Франко). Поскольку возраст студентов, принявших участие в опросе, составил диапазон от 17 до 19 лет, можно интерпретировать такие показатели как демонстрацию отсутствия в общежитиях или у студентов, проживающих на квартирах, телевизора (радио) и средств для покупки газет или для оплаты интернета.

На вопрос о том, правду или неправду подают масс-медиа, респонденты по всей Украине в 94,4% указали, что масс-медиа подают «иногда правду, а иногда неправду». При этом 9,8% студентов Винницкого государственного педагогического университета (далее – ВГПУ) «не могут определиться» с тем, правду или неправду подают масс-медиа. Ответы студентов других вузов Украины (из числа опрошенных) позволили также зафиксировать недоверие к масс-медиа в диапазоне показателей от 2% до 5,3%. Достаточно показательным мы считаем уровень недоверия преподавателей Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (100%). Интересно отметить также, что в 5,3% респондентов Украинского католического университета в г. Львов (далее – УКУ) считают информацию в масс-медиа «сплошной неправдой». Из 79 (100%) респондентов, представлявших всю Украину в он-лайн опросе в системе «Google Формы», 2,5% опрошенных в возрасте от 17 до 62 лет считают, что масс-медиа подают «сплошную правду». Таким образом, можем констатировать, что большинство (94,4%) респондентов не доверяют в полной мере масс-медиа и считают, что они (масс-медиа) «иногда подают правду, а иногда – неправду».

Ту информацию, которую подавали в масс-медиа в период с ноября 2013 года до декабря 2015 года, в семьях респондентов оценивают по-разному, что связано, на наш взгляд, со степенью соучастия, эмпатии по отношению к тем, о ком шла речь в масс-медиа. 67,1% опрошенных сообщили о том, что они иногда обсуждают в семье то, что предлагают масс-медиа. Всего 2,4% не обсуждают продукцию масс-медиа, 20,5% опрошенных горячо обсуждают её, что в 8% случаев «иногда приводит к ссоре» в семье. Таким образом, трансформация идеологии семьи произошла на уровне перераспределения степени и качества реагирования на информацию, которую подают масс-медиа (если до трагических событий 2013–2015 годов в Украине не было категории «горячо обсуждается то, что предлагают масс-медиа», то в обозначенный период обсуждаемая категория ответов появилась, при этом её показатель равен 20,5%, что говорит о том, что в каждой пятой семье обсуждение тем, освещаемых в масс-медиа, не было спокойным). Нами зафиксирована определенная корреляция между, с одной стороны, фактором «географическое положение и политическая ориентация» респондентов и, с другой стороны, фактором «горячо обсуждается то, что предлагают масс-медиа»: самые высокие показатели предпочтения варианта ответа «горячо обсуждается» имеют респонденты-студенты из Львова, которые учатся в Украинском католическом университете (36,8%), и респонденты-студенты, обучающиеся в Винницком государственном педагогическом университете (26,8%). Достаточно высокие показатели предпочтения ответа «горячо обсуждается то, что предлагают масс-медиа» имеют респонденты-студенты из Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (20,5%) и респонденты-студенты Запорожского национального технического университета (19,6%).

Информация, которую предлагали масс-медиа в период с ноября 2013 года по ноябрь 2015 года, воспринималась по-разному в украинских семьях. В рамках всей Украины 44,3% опрошенных отметили, что их семья до указанного периода «никогда не ссорилась по поводу новостей», 35,1% респондентов указали на то, что их семьи до означенных событий, отраженных в медиа, «жили спокойно». Однако в 8,1% случаев участники опроса ответили, что до освещения в масс-медиа трагических событий в Украине упомянутого периода их «отец (или муж) был спокойнее», подтвердили такую информацию по отношению к маме (или жене) 7,2% респондентов. Интересно отметить, что наивысший показатель изменений в поведении папы в семье зафиксирован у респондентов-студентов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (25,6%), что обозначает: в каждой четвертой семье отец (или муж) до освещения в медиа трагических событий в Украине был спокойнее. Тревожным фактом мы считаем тенденцию, зафиксированную в ответах респондентов-студентов Киевского национального университета культуры и искусств: студенты упомянутого университета в 20% случаев указали, что их мамы (же-

ны) спокойнее воспринимали информацию, представленную в масс-медиа до периода 2013–2015 годов. Для сравнения: в Запорожье 5,9% пап (мужей) респондентов были спокойными до упомянутого периода, в Тернополе – 9,7%, в Виннице – 9,8%. Таким образом, мы можем констатировать, что освещение в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов повлияли на «идеологию» (систему взглядов и идей, мировоззрение) украинской семьи.

Во время освещения в масс-медиа событий 2013–2015 годов трансформации в идеологии украинских семей имели различные результаты: от ещё большего сплочения во мнениях до большего разобщения. Данные, полученные нами в опросе, свидетельствуют о том, что по всей Украине 42,2% семей были сплочены, 29,8% сплотились под влиянием трагической информации от масс-медиа и в 19,4% случаях респонденты не смогли определиться с ответом. Следует отметить, что информация, предлагаемая масс-медиа в обсуждаемый период, серьёзно, по мнению респондентов, повлияла на степень сплоченности украинских семей, о чём свидетельствуют показатели: 47,4% – Львов (опрошенные – студенты Украинского католического университета), 39% – Винница, 38,7% – Тернополь, 33,3% – Киев (опрошенные – студенты Киевского национального университета имени Тараса Шевченко). Следовательно, у нас есть право утверждать, что освещенные в масс-медиа трагические события в период от ноября 2013 года до ноября 2015 года оказали ощутимое влияние на степень сплоченности украинских семей.

Известно, что трагические события в Украине обсуждаемого периода в некоторой степени в начале были спровоцированы при помощи консультаций, которые получал из России бывший Президент Украины В. Янукович (ноябрь 2013 года – февраль 2014 года). Позднее, в период с 20 февраля 2014 года и по ноябрь 2015 года, участие военных сил соседнего государства России стало с каждым днём ощутимее. Со временем и само руководство России признало факт присутствия на Востоке Украине российских вооруженных сил [11]. В Украине давно стало известно, что против неё воюют не только представители оппозиционных сил, но и российские военные. По этой причине отношение украинцев к братскому русскому народу со временем менялось. Для того, чтобы установить степень изменения отношения украинских семей к России, мы предложили респондентам утверждение в следующей форме: «Когда в масс-медиа освещались события 2013–2015 годов, взгляды на Россию в моей семье...» и предложили четыре варианта ответа: 1) изменились в худшую сторону; 2) изменились в лучшую сторону; 3) не изменились; 4) не могу ответить. Анализ предпочтений опрошенных украинцев позволил нам зафиксировать такие тенденции:

- 1) 59,5% респондентов отметили, что их отношение к России изменилось;
- 2) 22,4% опрошенных уверены в том, что их отношение к России не изменилось под влиянием масс-медиа в обсуждаемый период;
- 3) в лучшую сторону отношение к России изменилось у 0,96% участников опроса;
- 4) в 14,4% случаев респонденты не смогли определиться с ответами.

Таким образом, мы можем констатировать, что большинство опрошенных нами намного ухудшили своё отношение к России, при этом у каждого четвертого-пятого респондента отношение к соседнему государству-агрессору осталось неизменным. Достаточно тенденциозным следует считать то, что практически каждый шестой из участников анкетирования не смог определиться со своим отношением к стране, из-за которой гибнут украинцы.

Для того чтобы определить степень влияния на членов семьи информации о трагических событиях, подаваемых в масс-медиа в период с ноября 2013 года по ноябрь 2015 года, мы проанализировали ответы респондентов. Нами было установлено, что большинство (61%) опрошенных спокойно воспринимали информацию в новостях. В каждой десятой семье (9%) не обращали внимания на новости. Достаточно высокий (15,5%), на наш взгляд, показатель был зафиксирован в ответе «ссорились из-за содержания новостей», что свидетельствует о прямом влиянии масс-медиа на идеологию (систему взглядов) украинской семьи, проживающей в разных регионах Украины. Интересная, по нашему мнению, тенденция отмечена нами при анализе показателей винницких и тернопольских участников анкетирования: показатель первых равен 25,8%, вторых – 26,8% (для сравнения: у респондентов Киевского национального университета культуры и искусств аналогичный показатель равен 20%, у респондентов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко – 7,8%; у опрошенных студентов Запорожского национального технического университета – 17,6%; львовских студентов Украинского католического университета – 10,5%; студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко – 17,4%). Сравнение показателей свидетельствует о том, что респонденты двух регионов Украины (Винница и Тернополь) ощутили более интенсивное влияние со стороны масс-медиа, в которых освещались трагические события 2013–2015 годов. Исходя из упомянутого замечания, мы делаем вывод о том, что идеология тернопольских и винницких семей несколько отличается от системы взглядов, бытующих в киевских, запорожских, львовских семьях.

Вместе с указанным следует, на наш взгляд, обратить внимание и на тот факт, что в тех же винницких семьях нами зафиксирован показатель 24,4% как количество ответов, свидетельствующих о том,

что члены семей не обращали внимания на новости. В ответах преподавателей и служащих Киевского национального университета имени Тараса Шевченко аналогичный вариант ответов на предложенное нами в анкете аналогичное утверждение также отмечен на уровне 25%. Мы объясняем такие высокие (24,4% и 25%), на наш взгляд, показатели высокой степенью поляризации мнений в рамках одной семьи в оценках трагических событий, освещаемых в масс-медиа в период 2013–2015 годов.

Ответы респондентов на предыдущее утверждение анкеты частично подтвердились в выборе варианта ответа на утверждение о наличии/отсутствии конфликтов в семье после подачи в масс-медиа информации о трагических событиях обсуждаемого периода. По всей Украине 76,3% респондентов считают, что их семьи остались неконфликтными под влиянием масс-медиа, в 11,6% случаев отмечается усиление конфликтов в семьях. Близкий (11,5%) к упомянутому (11,6%) показатель зафиксирован в выборе варианта «тяжело ответить», что может свидетельствовать о неготовности опрашиваемых оценивать ситуацию в семье.

Весьма интересными, на наш взгляд, следует считать две тенденции в корреляции показателей результатов выбора ответа на два утверждения о том, как «до» и «после» начала трансляции информации о трагических событиях происходили ссоры (конфликты) в семьях респондентов из Киева, Запорожья, Винницы и Тернополя. Для наглядности дифференциации выбора ответов на два утверждения мы свели данные в отдельную таблицу 1 (см. далее).

Таблица 1

Сравнительная таблица показателей выбора респондентами вариантов ответов в анкете на вопросы 7 и 8

До того, як мас-медіа почали інтенсивно подавати інформацію про події на Євромайдані, захоплення Криму, загиблих на Сході України, у нашій родині:	Київ – КНУКІЙ	Київ – преподаватели КНУ им. Т. Шевченко	Київ – студенти КНУ им. Т. Шевченко	Запорожье	Тернополь	Львов – Украинский католический университет	Львов – Львовский национальный университет имени И. Франко	Винница	Украина – интернет-опрос	УКРАИНА (средние показатели)
1		3							0	1
1) сварилися через зміст новин.	0	0	,8	7,6	5,8	0,5	7,4	6,8	3,9	5,5
Кратность		1 2,5	,9	,1	,6		7,4	,8	,1	,03
Після того, як мас-медіа почали подавати інформацію про події на Євромайдані, Крим, АТО на Сході України, моя родина:		↑	↑	↑						
1) частіше конфліктує.	0	2,5	1 5,4	9,6	,7	0,5		4,6	2,7	1,6

Нами установлено, что из 8 колонок (2–9) в 4-х (50%), а именно во 2-й (Киев – КНУКиИ), 6-й (Тернополь), 8-й (Львов – ЛНУ им. Ивана Франко) и 9-й (Винница), фиксируется чёткая тенденция на уменьшение количества ссор в семьях из-за просмотра новостей после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов по сравнению с теми показателями, которые фиксируют наличие ссор в семьях до освещения трагических событий в Украине в указанный период. Например, при сравнении кратности такого уменьшения (в колонке 2 кратность равна 2, в колонке 6 – 2,6, в колонке 9 – 1,8) в ответах студентов соответственно Киевского национального университета культуры и искусств, Тернопольского национального педагогического университета имени В. Гнатюка и Винницкого государственного педагогического университета фиксируется диапазон показателей кратности от 1,8 до 2,6, что подтверждает наше предположение о трансформации системы взглядов членов семей респондентов под влиянием информации о трагических событиях в Украине в период с 2013 года по 2015 год. Уменьшение ссор и конфликтов в семьях в обсуждаемый период мы объясняем следующими факторами:

- 1) увеличение недоверия к масс-медиа за два года необъявленной войны России против Украины;
- 2) привыкание к регулярным известиям о смертях, ранениях, взрывах, обстрелах, бомбёжках, предательствах, боях, расстрелах, убийствах, издевательствах, оскорблениях, разрушениях, голоде, холоде в домах, увечиях и ранениях людей;
- 3) эффектом «притирки» к противоположным позициям в системах взглядов как в своей семье, так и в семьях окружающих соотечественников.

Высокий показатель (17,4) кратности в уменьшении ссор и конфликтов после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине в семьях студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко мы трактуем как подсознательную демонстрацию жителями западных районов Украины недоверия к масс-медиа и «усталости» от смертей мужчин – кормильцев в семьях, жестоко уничтоженных на фронте в ходе шести волн мобилизации. Объяснением высокого показателя кратности уменьшения ссор и конфликтов до «0» в семьях студентов Львовского национального университета имени Ивана Франко после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов можно объяснить недоверием к действующей власти. В любом объяснении зафиксированной нами тенденции просматривается существенное влияние масс-медиа на трансформацию идеологии (системы взглядов) семьи в обсуждаемый период.

Не менее существенной, на наш взгляд, тенденцией следует считать и ту, которая зафиксирована нами при сравнении показателей колонок: 3 (ответы преподавателей и служащих Киевского национального университета имени Тараса Шевченко – кратность равна 12,5), 4 (ответы студентов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко) и 5 (ответы студентов Украинского католического университета во Львове). Во всех трёх случаях конфликтность в семьях респондентов, по их оценкам, повышалась после освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов. Причём самым высоким является показатель кратности 12,5 у преподавателей и служащих Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Можем лишь гипотетически объяснить упомянутый показатель тем, что преподаватели, достаточно терпеливо и с пониманием относящиеся с недоверием к масс-медиа до событий 2013–2015 годов в Украине, после освещения таковых стали более открытыми и нетерпимыми к ужасам, вызываемым трансляцией смертей и убийств людей молодого поколения (по сравнению с возрастом преподавателей).

Общая констатация факта изменений в идеологии (системе взглядов) семьи характерна для ответов респондентов всех регионов Украины. Наш вывод опирается на показатели 60,4% (вариант ответа «кое в чём изменились» взгляды моей семьи во время освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине) и 14,8% (вариант ответа «изменились» взгляды моей семьи в указанный период). Сумма (75,2%) показателей (60,4% + 14,8%) позволяет констатировать факт подтверждения нашей гипотезы о том, что трансформация «идеологии» украинской семьи произошла под влиянием отраженных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших в Киеве, в Крыму и на Востоке Украины (на территориях части Донецкой и части Луганской областей).

Однако корреляция описанных показателей имеет ещё одну тенденцию, зафиксированную нами при более внимательном их анализе. Выбор варианта ответа «Не изменилась система взглядов моей семьи во время освещения трагических событий 2013–2015 годов в Украине» позволил зафиксировать самый высокий (34,1%) показатель у студентов Винницкого государственного педагогического университета. Подобная тенденция отмечена при анализе показателей выбора ответа «не изменилась» студентами Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (17,9%) и Тернопольского национального университета имени В. Гнатюка (16,1%). Предполагаем, что высокий показатель отсутствия изменений в идеологии семей Винничины следует трактовать как декларацию достаточной терпимости к политике своего земляка – нынешнего Президента Украины П. Порошенко. Зная бывшего губернатора Винницкой области, её жители были готовы к невыполнению многих предвыборных обещаний будуще-

го президента и самого главного обещания – закончить войну с Россией через неделю после выборов. Однако наше объяснение не претендует на категоричность и подлежит дополнительной проверке.

Высокий (31,6%) показатель изменений в идеологии своих семей позволили зафиксировать студенты Украинского католического университета (г. Львов). Мы объясняем такой показатель, во-первых, наличием высоких моральных императивов (в трактовке И. Канта) у студентов упомянутого университета, во-вторых, географическим и политическим местом проживания респондентов в Западной Украине, где традиционно сильными были идеалы Церкви, национальных традиций и понимания образа жизни настоящего украинца, готового приспособляться к резко меняющимся социально-политическим ситуациям.

К утверждению «Моя семья считает, что масс-медиа в Украине играют роль: ...» вариант ответа «информационного вестника» выбрали 54,6% респондентов по всем регионам Украины. Настораживает, на первый взгляд, показатель выбора варианта ответа «Не могу определиться» (25,6%). Однако анализ показателя (12,3%) выбора варианта ответа «разрушителя покоя в семье» ставит всё на свои места. Таким образом, респонденты декларировали своими ответами факт того, что в Украине в период 2013–2015 годов освещение в масс-медиа трагических событий привело их в некоторое замешательство и не позволило каждому четвёртому из опрошенных чётко определить роль масс-медиа. О правильности нашего вывода свидетельствует и показатель выбора варианта ответа «роль развлекателя для всей семьи» (4%). Следовательно, масс-медиа лишь для половины опрошенных (54,6%) играло роль «информационного вестника», что ещё раз подтвердило наше предположение о влиянии масс-медиа на трансформацию идеологии украинской семьи в обсуждаемый период.

Нами было установлено, что под влиянием освещения в масс-медиа трагических событий в Украине в период с 2013 по 2015 год идеология (система взглядов) семьи претерпела определённые трансформации:

1) 50,3% респондентов считают, что вхождение в Европейский Союз сделает Украину развитой, хотя 20,6% уверены, что упомянутое событие не изменит страну, а 12,2% пессимистически настроены: они считают, что Украина станет беднее после вхождения в состав ЕС; следует отметить также, что 16,1% не посчитали нужным выбрать ответ из предложенных в анкете, но и свой вариант не предложили;

2) на фоне необъявленной войны России против Украины в обсуждаемый период 48,7% опрошенных отметили, что их семьи уверены в том, что Украина должна вступить в НАТО; лишь 16,5% семей не поддерживают такое мнение и считают, что Украине не нужно вступать в НАТО; примечательно, что 15,4% респондентов «всё равно» будет ли Украина в НАТО или не будет; следует учитывать, что 19,2% опрошенных отказались отвечать;

3) о том, что в СССР было плохо жить, уверены 38,4% опрошенных представителей украинских семей, 28,7% уверены в том, что при Советском Союзе «иногда было плохо» (таким образом, мы зафиксировали показатель 67,1% респондентов, представителей семей, в идеологии которых отражено негативное отношение к прошлой жизни в СССР); следует также отметить, что для 11,3% опрошенных представителей украинских семей жизнь в СССР была положительно оценена; 18,6% респондентов – членов украинских семей – отказались выбирать вариант ответа на наше утверждение о качестве жизни при Советском Союзе;

4) 78,5% респондентов, которые представляли идеологию современной украинской семьи в период освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов, сошлись во мнении о том, что в Украине сегодня (на период анкетирования с 4 по 22 ноября 2015 года) «беспорядок» (65,2%) или «иногда беспорядок» (13,2%); лишь 4,3% остались уверены в том, что в стране сегодня «порядок»; не выразили своего мнения по упомянутому утверждению 16% опрошенных;

5) в украинских семьях опрошенных респондентов в систему взглядов внесены и суждения о современных политиках: 67,9% опрошенных указали на то, что все политики нечестные; 20,6% считают, что политики «иногда нечестные», 14,7% отказались выбирать вариант ответа на предложенное нами утверждение о честности политиков;

6) 69,8% опрошенных представителей современных украинских семей считают, что Украине нужны реформы, «кое-что нужно реформировать» считают 13,6% респондентов; 0,9% высказались за то, что реформы в стране не нужны; отказались отвечать 15,3% опрошенных репрезентантов украинских современных семей;

7) в систему взглядов современных украинских семей входит утверждение о том, что семья становится крепкой, если в ней есть дети (77,5%), но 3,8% придерживаются противоположного мнения; 16,9% опрошенных отказались отвечать;

8) нашим респондентам было предложено выбрать из шести позиций (любовь, дети, здоровье, заработки, квартира, автомобиль) несколько важных для их семей; результаты анализа выбора показали, что для 26,8% важным оказалось здоровья, для 24,9% – любовь; для 16,2% – дети; заработки считаются

важными для 8,2% опрошенных, в 3,1% отмечается приоритет наличия квартиры в семье и в 2% – автомобиля; при перечисленных показателях 15,3% отказались выбрать вариант утверждения;

9) на момент опроса 63,1% представителей современных украинских семей считали свою семью дружной; 22,1% – такой семьей, которая изменилась и относится по-новому к миру после освещения трагических событий в Украине в период с 2013 по 2015 годы; к сожалению, в 1,7% случаев респонденты отметили, что в их семьях на момент опроса был разлад; 9,8% опрошенных представителей семей отказались отвечать.

4. Выводы

В начале исследования мы выдвинули гипотезу о том, что трансформация идеологии (системы взглядов) украинской семьи произошла под влиянием отраженных в масс-медиа социальных катаклизмов 2013–2015 годов, происходивших в Киеве, в Крыму на Востоке Украины (на территориях части Донецкой и части Луганской областей).

Наша гипотеза была подтверждена.

Целью нашего исследования стало выявление и описание трансформации идеологии (системы взглядов и идей, мировоззрения) украинской семьи под влиянием освещенных в масс-медиа социальных катаклизмов с 29 ноября 2013 года по 31 декабря 2015 года в Украине (в Киеве, Крыму и части Луганской и Донецкой областей).

Поставленная цель была достигнута полностью.

1. В частности, мы доказали, что трагические события в Украине, освещаемые в период с 2013 по 2015 годы в масс-медиа, оказали влияние на идеологию (систему взглядов) украинских семьи.

2. Упомянутое влияние зафиксировано по восьми таким критериям:

1) по критерию «Обсуждается/не обсуждается в семье то, что освещается в масс-медиа» установлено, что большинство семей обговаривают события, а в каждой пятой семье такое обсуждение «горячо» и в каждой 12-й семье такое обсуждение доходит до ссоры;

2) по критерию «Ссорились/не ссорились члены семьи до освещения в масс-медиа трагических событий 2013-2015 годов в Украине» было зафиксировано подавляющее большинство семей, которые жили спокойно и не ссорились по поводу новостей в масс-медиа;

3) по критерию «Сплоченная/несплоченная была семья во взглядах на Родину во время освещения в масс-медиа трагических событий обсуждаемого периода в Украине» мы получили данные, свидетельствующие о том, что треть современных украинских семей сплотилась, около половины опрошенных декларировали, что сплоченность в их семьях была и до трагических событий;

4) по критерию «Изменилось/не изменилось отношение семьи к России как к стране-агрессору» была зафиксирована большая часть таких семей, в которых изменения произошли в худшую сторону, а в каждой пятой семье отношение к России не изменилось в обсуждаемый период;

5) по критерию «Конфликтной/неконфликтной была семья до/после начала освещения в масс-медиа трагических событий 2013-2015 годов в Украине» нами было установлено, что освещение в масс-медиа обсуждаемых трагических событий в упомянутый период времени привело к увеличению количества семей, в которых их члены спокойно воспринимали информацию и не конфликтовали; что доказываются показателями уменьшения ссор и конфликтов в семьях;

6) по критерию «Изменилась/не изменилась идеология (система взглядов) семьи в ходе освещения в масс-медиа трагических событий упомянутого периода в Украине» было установлено, что в 3/4 случаев современные украинские семьи «изменили» или «кое в чем изменили» свою идеологию;

7) по критерию «Роль масс-медиа в Украине» половина участников анкетирования показала, что масс-медиа выполняют роль «информационного вестника», а каждая восьмая современная украинская семья считает масс-медиа «разрушителем покоя в семье»; при этом практически каждая четвертая семья «не может определить» роль масс-медиа в указанный период освещения трагических событий в Украине;

8) по критерию «Идеология (как система взглядов) современной украинской семьи изменилась/не изменилась под влиянием освещения в масс-медиа трагических событий 2013–2015 годов в Украине» ответы респондентов были сведены к таким группам доминирования, свидетельствующим о трансформации системы взглядов семей:

а) половина респондентов считают, что вхождение в Европейский Союз Украину «сделает развитой» страной;

б) меньше половины (48%) украинских семей считают, что Украине следует вступить в НАТО;

в) больше двух третей (67%) украинских семей уверены в том, что при СССР было «плохо» или «иногда плохо» жить;

г) подавляющее большинство (88%) опрошенных считают политиков «нечестными» или «иногда нечестными»;

- д) 83% представителей современных украинских семей уверены в том, что реформы в Украине «необходимы» или «кое-что нужно реформировать»;
- е) большинство (77%) семей уверены в том, что семья крепка, когда в ней есть дети;
- ж) в современных украинских семьях главными считаются здоровье (26%), любовь (24%) и дети (16%).

3. Среди опрошенных дружных семей, по их собственным оценкам, 63%. Трансформация идеологии семей отразилась в выборе ответа «моя семья по-новому относится к миру» (22%).

Таким образом, нами было доказано, что украинские масс-медиа, освещая трагические события в Украине, произошедшие в период от 30 ноября 2013 года по 23 ноября 2015 года, трансформировали идеологию (систему взглядов) современной украинской семьи.

Перспективы исследования

В продолжение исследования мы планируем установить степень изменений в худшую сторону (инмутация) и в лучшую сторону (мутация) идеологии современной украинской семьи после окончания необъявленной войны России против Украины.

5. Благодарности

Исследование, результаты которого мы представили, не состоялось бы, если бы не активная практическая помощь моей супруги кандидата филологических наук, доцента **Анны Холод** из Киевского национального университета культуры и искусств (г. Киев).

Наше исследование стало возможным также при поддержке коллег: доктора социологических наук и доктора филологических наук, профессора **Елены Горошко** из Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (г. Харьков); кандидата социологических и доктора филологических наук, профессора **Юрия Финклера** из Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянчука (г. Ровно); доктора наук по социальным коммуникациям, профессора **Нины Зражевской** из Украинского католического университета (г. Львов); доктора наук по социальным коммуникациям, профессора **Леси Городенко** из Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (г. Киев).

Мы выражаем огромную благодарность своим коллегам по изучению социальных коммуникаций: кандидату филологических наук, доценту **Майе Нагорняк** из Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (г. Киев); кандидату наук по социальным коммуникациям, доценту **Наталье Фурманкевич** из Тернопольского национального педагогического университета имени В. Гнатюка (г. Тернополь); кандидату филологических наук, доценту **Виталию Гандзюку** из Винницкого государственного педагогического университета (г. Винница); кандидату наук по социальным коммуникациям **Наталье Островской** из Запорожского национального технического университета (г. Запорожье).

Список литературы

1. Хроника Евромайдана. 30 ноября – 5 декабря [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lb.ua/news/2013/11/30/243433_razgon_evromaydana_hronika.html (дата обращения: 19.12.2015).
2. Кто стрелял на Майдане? Откровения снайпера и тайна винтовки с оптическим прицелом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ukraina.ru/whitebook_evidence/20150218/1012132067.html (дата обращения: 21.10.2016).
3. Очевидное, грубое и неисправленное нарушение хельсинкских принципов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Російська_інтервенція_до_Криму_2014 (дата обращения: 21.10.2016).
4. Війна на Сході України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України (дата обращения: 26.10.2016).
5. Минобороны сообщило подробности столкновений возле Волновахи и Рубежного [Электронный ресурс] // Корреспондент.net, 22 мая 2014, 11:31. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3366863-tyunoborony-soobshchylo-podrobnosty-stolknovenyi-vozle-volnovakhy-y-rubezhnoho> (дата обращения: 21.10.2016).
6. Запад опасается поражения ополченцев на юго-востоке Украины [Электронный ресурс] // Независимая газета. – 5 августа 2014. – Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2014-08-05/100_obzor050814.html (дата обращения: 26.10.2016).
7. Противостояние в Славянске [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Противостояние_в_Славянске (дата обращения: 19.12.2015). – Название с экрана.
8. Коц А., Стешин Д. Артобстрел остановки транспорта «Донецгормаш» в Донецке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Артобстрел_остановки_транспорта_«Донецгормаш»_в_Донецке (дата обращения: 21.10.2016).
9. Третью украинцев считают майдан «государственным переворотом» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukraina.ru/news/20141120/1011219031-print.html> (дата обращения: 19.12.2015). – Название с экрана.
10. Украинские социологи игнорируют мнение солдатских матерей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukraina.ru/news/20140804/1010061561-print.html> (дата обращения: 19.12.2015).

11. Порошенко: Путин публично признал присутствие войск РФ в Донбассе [Электронный ресурс] // Лига. Новости. – 17 декабря – 16.52. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/politics/7877115-poroshenko_putin_publichno_priznal_prisutstvie_voysk_rf_v_donbasse.htm (дата обращения: 19.12.2015). – Название с экрана.

References

1. Lb.ua/news (2015), «Khronika Yevromaydana. 30 noyabrya – 5 dekabrya», available at: http://lb.ua/news/2013/11/30/243433_razgon_evromaydana_hronika.html (accessed 22 October 2016).
2. Ukraina.ru (2016), «Kto strelyal na Maydane? Otkroveniye snaypera i tayna vintovki s opticheskim pritselom», available at: http://ukraina.ru/whitebook_evidence/20150218/1012132_067.html / (accessed 21 October 2016).
3. Uk.wikipedia.org (2016), «Ochevidnoye, gruboye i neispravlennoye narusheniye khel'sinskikh printsipov», available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Російська_інтервенція_до_Криму_2014 (accessed 26 October 2016).
4. Uk.wikipedia.org (2016), «Viyna na Skhodi Ukrayiny», available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України (accessed 26 October 2016).
5. Korrespondent.net (2014), «Minoborony soobshchilo podrobnosti stolknoveniy vozle Volnovakhi i Rubezhnogo», available at: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3366863-mynoborony-soobshchylo-podrobnosti-stolknoveniy-vozle-volnovakhy-y-rubezhnoho> (accessed 26 October 2016).
6. Nezavisimaya gazeta (2014), «Zapad opasayetsya porazheniya opolchentsev na yugo-vostoke Ukrainy», available at: http://www.ng.ru/cis/2014-08-05/100_obzor050814.html (accessed 26 October 2016).
7. Ru.wikipedia.org (2015), «Protivostoyaniye v Slavyanske», available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Противостояние_в_Славянске (accessed 26 October 2016).
8. Kots I., Steshin D. (2016), «Ukrainskaya artilleriya spetsial'no obstreljala lyudey, vyyezzhayushchikh na rabotu», available at: <http://m.kp.ru/daily/26329.4/3215157/> (accessed 21 October 2016).
9. Ukraina.ru (2015), «Tret' ukraintsev schitayut maydan «gosudarstvennym perevorotom»», available at: <http://ukraina.ru/news/20141120/1011219031-print.html> (accessed 26 October 2016).
10. Ukraina.ru/news (2015), «Ukrainskiye sotsiologi ignoriruyut mneniye soldatskikh materey», available at: <http://ukraina.ru/news/20140804/1010061561-print.html> (accessed 22 October 2016).
11. Liga. Novosti (2015), «Poroshenko: Putin publichno priznal prisutstviye voysk RF v Donbasse», available at: http://news.liga.net/news/politics/7877115-poroshenko_putin_publichno_priznal_prisutstvie_voysk_rf_v_donbasse.htm (accessed 26 October 2016).

Холод Олександр Михайлович, доктор філологічних наук, професор

ТРАНСФОРМАЦІЯ «ІДЕОЛОГІЇ» УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї ПІД ВПЛИВОМ МЕДІЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КАТАКЛІЗМІВ 2013-2015 РОКІВ В УКРАЇНІ

Мета дослідження – установити рівень трансформації «ідеології» української родини під впливом медійного висвітлення соціальних катаклізмів останніх двох років (2013–2015) в Україні.

Методи дослідження. Архівний метод (допоможе встановити ставлення членів українських сімей до соціальних катаклізмів в Україні за період 2013–2015 роки); контент-аналіз (одиноці аналізу – тема, образ; за діалогічними записами в соціальних мережах дозволить установити ідеологічну складову членів української родини); метод опитування у формі стандартизованого анкетування 250 респондентів, які проживають у сім'ях в 10-ти містах України; кількісно-якісний аналіз, за допомогою якого з'явиться можливість установити точне співвідношення тих членів сім'ї, які підтримували соціальні зміни, і тих, які виступали проти таких змін в українському суспільстві.

Результати дослідження: було зафіксовано різні рівні трансформації «ідеології» української родини під впливом медійного висвітлення соціальних катаклізмів останніх двох років (2013–2015) в Україні.

Ключові слова: «ідеологія» української сім'ї, мас-медіа, трансформація, соціальні катаклізми, трагічні події в Україні 2013–2015 років.

Kholod Alexander, Doctor of philological sciences, professor

TRANSFORMATION OF "IDEOLOGY" OF UKRAINIAN FAMILY UNDER THE INFLUENCE OF MEDIA COVERAGE OF SOCIAL CATAclysms 2013-2015 IN UKRAINE

A research problem consists of that today sociologists spare insufficient attention to the study of processes of transformation of social institute of Ukrainian family, what be going on in the last three years in Ukraine under the influence of media coverage of social cataclysms (revolution on Maidan, shooting of protesting on February, 18–20, 2014 in Kyiv; undeclared Russian-Ukrainian war on East of Ukraine, begun with February, 28, 2014 and incessant until now).

As transformation changes of institute of family have influence on a structure and quality of social actions, co-operations and relations, it is necessary deeper and more detailed to study him with the purpose of prevention of negative processes expecting Ukrainian society in the future.

Research aim: to set the level of transformation of "ideology" of Ukrainian family under influence of social cataclysms of the last years (2013–2015) in Ukraine.

Methods: Archival method (will help to establish the ratio of canoes Ukrainian families to social upheavals in Ukraine for the period 2013–2015); content analysis (the unit of analysis - the theme, image, on dialogic accounts in social networks allow you to set the ideological component of the Ukrainian family members); survey method in the form of a standardized questionnaire of 250 respondents living in households in the 10 cities of Ukraine; quantitative and qualitative analysis, through which it will be possible to establish the exact relationship of the family members who support social change and those who opposed such changes in Ukrainian society.

Results of research: fixing of different levels of transformation of "ideology" of Ukrainian family under the influence of media coverage of social cataclysms of the last years (2013–2015) in Ukraine.

Keywords: "ideology" Ukrainian family, media, transformation, social cataclysms, the tragic events in Ukraine 2013–2015's.

КНИГОЗНАВСТВО, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

BOUNDARY CROSSING IN CURRENT LIBRARY WORK An activity-theoretical analysis of trans-disciplinary collaboration

Elbeshausen H.

(Copenhagen, Denmark)

Many theoretical and practical studies in organizational theory have considered boundary crossing to be both a disruptive process and a productive activity through which knowledge and practices from different social contexts are being combined. To change existing knowledge and on-going practices supposes that knowledge boundaries are enduring as well as permeable. The article starts discussing the nature of boundaries.

Two development projects are analyzed to show how trans-disciplinary cooperation has been organized and expanded. Both projects shared the common objective of enhancing the social and cultural capital of marginalized groups in the Danish society. The analytical focus is on how new forms of interaction, practices and self-images may emerge in intensified collaboration. Boundary crossing is analyzed by using cultural-historical activity theory.

A case study design has been chosen as method. Two cases show how public libraries, schools and child-care centers have adjusted their portfolio of tasks and self-conception in dynamic and open cooperation with other institutions. It is concluded that boundary crossing, because of the paradoxical character of boundaries, to succeed must be combined with expansive learning. Otherwise, boundary crossing and boundary objects will be reduced to a mere coordination mechanism without a deeper understanding of the semantic and pragmatic differences between different social domains.

Keywords: *boundary crossing, library development, Denmark, marginalized user-groups*

1. Introduction

This article outlines how trans-disciplinary collaboration between various knowledge organizations contributes to the expansion of institutional knowledge boundaries and how trans-disciplinary cooperation is supported by situation-related conceptual tools. The starting point is the paradox that ever-accelerating processes of self-transformation are constantly increasing the social complexity in late-modern societies - a process that leads to a sharp division of knowledge and to a growing steering skepticism. In contrast, there is an increasing need for epistemological tools, which on the one hand reduce complexity and simplify an unstable reality and, on the other hand are able to depict transitional aspects of the phenomenon studied. Trans-disciplinary collaboration and process-sensitive organization will therefore be followed up by iterative and agent-oriented development tools. A case-study shows how knowledge organizations such as public libraries through cooperation with educational and art institutions have developed their portfolio of tasks and adjusted

their self-conception. Boundary objects, boundary crossing and boundary brokers are some of the analytical key-concepts; the theoretical framework is the cultural-historical activity theory (CHAT).

Collaborations across knowledge boundaries

The accelerating self-transformation in late-modern society is conceived and drafted differently in the social sciences. *Neue Unübersichtlichkeit* (Habermas), *Runaway World* (Giddens) or *Risikogesellschaft* (Beck): such metaphors show that social change is neither perceived as a clear and linear process nor can be controlled by powerful political or economic players.

Luhmann (1984; 1997) is probably the sociologist who most emphatically expressed that social systems are too complex to be controlled effectively by other social or political institutions. His steering pessimism is based on the assumption that social systems are self-referential and decoupled from the surrounding world. Furthermore, their internal complexity will never match the complexity of the outer world. Communication and interaction will therefore primarily be internal processes organized and structured by the system's core code. Borders, closeness, autopoiesis, and self-referentiality - not transparency, multidisciplinary and hybridity are, according to Luhmann, the main characteristics that define social systems in functionally differentiated societies. Consequently, only expert knowledge is considered as socially relevant knowledge.

Luhmann's functionalism has been criticized because of its instrumental rationality, which fails to explain why and how symbols are capable of initiating innovative processes in existing institutions (Castoriadis 1984). Another critical remark was that socially relevant knowledge is generated within the context of application. (Nowotny et al. 2001).

In the concept of autopoietic social systems it is understood that a sharp division between systems is a necessary condition for the production of knowledge. Other theoretical approaches consider knowledge boundaries as major obstacles to optimize organizational processes. Although complexity theory emphasizes self-organizing as a general characteristic of complex systems it is assumed that complex systems have permeable boundaries (Gilpin & Murphy 2008, p. 31). Accordingly, they are defined as open systems that constantly interact with their environment. In terms of knowledge, their openness is primarily based on a) processes of ongoing sensemaking and reflexivity, b) the insight that all knowledge is locally situated and c) the understanding that no agent has a complete knowledge of the whole system.

In addition, organizational theory emphasizes among others that knowledge must be configured in dialogical processes across systemic boundaries if unique and innovative products are to be developed (Engeström 2004 a). The socio-cultural learning theory too points out that knowledge and skills are contextual. Knowledge-transfer from one context to another is a complex matter, which requires that learners are aware of the boundaries within which actions and knowledge are meaningful (Säljö 2003).

To acquire knowledge available in other domains may create new knowledge. However, new knowledge is, as the following quote shows, always tied to the knowledge already known.

The characteristics of knowledge that drive innovative problem solving within a function actually hinder problem solving and knowledge creation across functions. It is at these "knowledge boundaries" that we find the deep problems that specialized knowledge poses to organizations. The irony is that these knowledge boundaries are not only a critical challenge, but also a perpetual necessity because much of what organizations produce has a foundation in the specialization of different kind of knowledge (Carlile 2002, p. 442).

The paradox between close professional knowledge boundaries on the one hand and the transfer of knowledge across these borders on the other hand, has over the last 30 years given rise to many theoretical and practical studies (Akkerman & Bakker 2011). This article aims to describe how libraries try to produce new knowledge in cooperation with other knowledge institutions. The focus has been on knowledge boundaries, on tools that support cross-border knowledge practices, on professionals who act as mediators, and on hybrid knowledge spaces, which occur when different knowledge perspectives meet.

Analytical framework

To move beyond known boundaries in social worlds (Bowker & Star 1999) or activity systems (Engeström 2004 a) is an identity-changing and challenging process, which is linked to individual and organizational learning. In order to achieve organizational learning, Carlile (2002) stresses the importance of semantic and pragmatic aspects, especially when trying to overcome institutional and organizational knowledge boundaries. New languages and symbol-systems must be acquired, and a culture of reflexivity has to be created. Social identities are according to Gal et al. (2005) exposed to great pressure when actors from different knowledge domains meet. Status, roles, self-conceptions and routines represent common experiences that differ significantly from experiences gained in other social worlds. Learning is often associated with resistance. Organizational changes, the recognition of turning points in trans-disciplinary projects or the collaboration in horizontal and inter-organizational relationships represent situations, where it is not always explicit what has to be learned and how processes of trans-disciplinary cooperation have to be organized (Kerosuo & Engeström 2003).

It is commonly believed that symbolic systems are becoming more ambiguous, social identities more hybrid, and individual and collective experiences more temporary. Observations like these reflect not only that collaboration is a multifaceted process but also that organizations are volatile social units. Moreover, they stress

the need for tools that help develop cross-border expertise and transform self-protective behavior into expansive learning. Tools like these are known as boundary objects.

Boundary objects are physical and symbolic tools, which have “different meanings in different social worlds but their structure is common enough to more than one world to make them recognizable, a means of translation. The creation and management of boundary objects is a key process in developing and maintaining coherence across intersecting social worlds.” (Star & Griesemer 1989, p. 393). Translating between hitherto unknown practices, symbol-systems and experiences creates convergence in interacting communities and maintains frameworks of mutual understanding. By the means of translation thus far separated objects become related, social identities are re-defined, arenas for rhetorical debates are established and adequate action-strategies implemented (Callon 1986).

Star & Griesemer’s original concept has been expanded further and now includes processes of translation and transfer, which may take place between various communities of practice (Bowker & Star 1999, p. 287). The original concept explains mainly the technical side of these processes, but does not account for historical conflicts or current structural tensions in separate social worlds and in between these worlds. Knowledge, procedures, habits, and values appear therefore as neutral objects. Interests and motives behind the actors’ activities remain unexplained, although they play an important role in practical work. It is therefore appropriate to extend the original concept of boundary crossing with two fundamental thoughts from CHAT: social conflicts and practice-generated knowledge.

In CHAT conflicts are significant issues. “Contradictions within and between activity systems” (Engeström 2001b, p. 287) will retain historically accumulated structural tensions. Conflicts and tensions give rise to individual learning and create opportunities to disclose new social worlds. Boundary objects thus are symbolic and practical tools that mediate between “everyday actions of the individuals and the historically new forms of the societal activity.” (Engeström 2001a, P. 137; Langemeyer 2006)

According to Engeström (2007), knowledge can be classified as stabilization or possibility knowledge. Stabilization knowledge is used to freeze a bewildering and constantly changing reality in order to frame and analyze a given social phenomenon. Possibility knowledge by contrast destabilizes and decentralizes an existing reality. In this case knowledge serves as an intervening not as an analytical tool. Intervention into existing practices helps explore hidden possibilities and make visible various perspectives of social transformation. Boundary objects are the result of a transforming practice. They represent stabilization as well as possibility knowledge. They destabilize prevailing knowledge practices in one system, but also foster the use of new knowledge, which emerges when two or more activity systems meet. Promoting new knowledge will expand the horizon of possible action (Engeström et al. 2003).

While Star and Griesemer’s concept of boundary crossing is able to explain the technical side of trans-disciplinary collaboration in CHAT boundary crossing is conceived as expansive learning and as social transformation. New knowledge facilitates the disclosing of unknown social worlds.

2. Methodological considerations

A case-study design has been applied as a methodological framework.

Case-studies have been criticized for only providing reliable information about a single example of the phenomena studied and therefore considered to be less useful for studying a broader class of phenomena and/or verifying hypotheses in a systematic manner. It has been suggested that the strength of case-studies is not to test hypotheses, but to generate them. The assumption that context-independent knowledge is more valuable than practice-based knowledge can be found at the center of the criticism. I will not go into a detailed discussion of the pros and cons of a case-study methodology. This has been done convincingly by Flyvbjerg (2006).

Flyvbjerg’s main argument is that practiced-based and contextual knowledge is also embodied knowledge and can therefore be identified in any expert activity, including scientific activity (Flyvbjerg 2006, p. 5). Additionally, to study “real world phenomena” makes it sometimes necessary to settle with a case-study design. That is even more the case if there is no profound research at hand, or if an in-depth analysis is carried out in order to support decision-making in practice (Ramian 2012, p. 40). Case-studies go hand in hand with a culture of reflective practice, in which “practice-based research is an essential part of the reflective process” (Blumenfield & Epstein 2002, p. 10).

The article presents to different cases. The activities in both cases were composed as educational experiences for all involved stakeholders and turned out to be a permanent reflection where new questions, adjusted activities, and innovative solutions emerged as the work progressed.

The first case was about the cooperation between the children’s library on the one hand and primarily educational institutions for children of preschool age on the other hand. Initiating processes of inter-institutional cooperation and learning were undertaken in order to strengthen the children’s reading and communication skills. The second case dealt with findings that young people in Denmark know too little about democracy. The cooperation between three libraries and four schools, including a drama school, aimed to promote young people’s knowledge about and awareness of democratic debates and their participation in democracy.

The empirical basis for the study consists mainly of qualitative data. In both cases, data were compiled in

relation to group discussions, planning meetings, workshops, a final conference and events inside and outside the library. The methods used comprise interviews, document analysis, and participatory observation. In either case, the respondents have been asked to complete so-called practice-cards. As for the children's library, practice-cards were intended to support the joint reflection of different language stimulating activities inside and outside the children's library. In "Take a stand, now", practice-cards served as a tool that documented and developed the students' learning processes in different organizational settings.

Below I will examine the concept of boundary objects, boundary zones, and boundary crossing as a precondition for library development.

Presentation of the cases

Case 1

"With Bookstart to Languagestart" is a sub-project in a national campaign targeted vulnerable children and children in disadvantaged neighborhoods. The campaign aims to teach children's librarians how to improve young children's language acquisition and reading literacy more efficiently. Moreover, the librarians should explore the core of their skills and their social identity regarding collaboration with other professional groups on equal terms. Finally, new ways of communication, usable in outreach activities and targeting disadvantaged groups should be tested.

The project and the campaign have an educational policy background: namely to raise awareness among parents about the importance of language skills related to cognitive development in early childhood. In order to increase literacy and language skills it is intended to monitor language socialization at the earliest possible stage, to assess reading and communicative competencies continuously and to develop cognitive abilities and fine-motor skills systematically – long before the start of school.

Appropriate boundary crossing activities were examined and reviewed during an intensive training course. The librarians, who regularly work with language stimulation, dialogical reading, and other reading enhancing activities, saw with their own eyes how other professions practices in this area look like.

Boundary objects were

- practice cards; they served as a mapping of how librarians improve language and literacy skills in practice;
- interactive role play; the role play was designed as a tool to explore social identities and self-images of librarians in outreach activities and in communication processes within and outside the library;
- panel discussion between different approaches and methods how to stimulate, assess and diagnose age-appropriate language skills were discussed. The purpose was also to encourage working together across disciplines.

Case 2

"Take a stand, now!" is a local project between libraries and schools, which primarily focus on vulnerable young people. The aim is to strengthen the democratic knowledge and practices among the target audience. "Take a stand, now!" is a highly experimental project - among other things because public libraries in Denmark normally do not pursue educational purposes when offering their services to different audiences.

Since 2005 there has been increased attention to young people's participation in political life. Scientific studies point out a paradox: young people in Denmark are good at analyzing politics, but they often lack the confidence to speak in public or engage in politics. Therefore, it was deemed necessary to improve the insight into the political culture, to raise political awareness and to intensify participation in political life. This was especially relevant for young people at risk - a group, to whom the democratic debate usually is not a part of their social activities. It was also desirable to intensify the discourse of de-radicalization.

From the public library's perspective intensive cooperation with different types of schools is relatively new, the purpose of the project is somewhat unusual, and the target group is quite unknown. Several conceptual and material tools should support many boundary crossing activities. The success depended entirely upon whether it proved possible to create a framework for co-creation and mutual recognition. Accordingly, the project was organized as a laboratory and based on a consensus strategy (Mintzberg & Waters 1985). The consensus mainly derived from collective action not from collective intention. Learning from each other and from the environment has developed as an emergent process.

Two tools attracted particular attention and served as boundary objects:

1. The first tool is a typology of processes of co-creation. (Pedersen-Ulrich, 2016). This typology has made it possible for participants to assess their own professional standpoint in accordance with institutional expectations towards their role, knowledge and behavior.
2. The second tool is of a more practical nature and consists of a checklist. A checklist has been formulated from evaluations of past debate meetings with vulnerable young people. There are three points to highlight: 1) Always take young people's experiences and their knowledge background into account; 2) Be appreciative in your communication; 3) Do not plan for, but together with the target group.

Summing up, boundary crossing in the first case was more or less a practical exercise, in which hitherto unknown and unfamiliar concepts and practices were reviewed, discussed and adapted. In the second case,

librarians and teachers together created an experimental learning space and established a culture of reflective practice. In both cases was the intention to expand the librarian's professional boundaries by getting them acquainted with and making them reflect on how other professional groups support language and literacy skills or democratic awareness and participation.

3. Findings and discussion

The scientific literature distinguishes between two distinct approaches to boundary crossing and boundary objects. The original concept highlights the technical and instrumental aspects in linking together different social worlds or activity systems. Here the exchange of knowledge and processes of co-creation depend on having the right tools and competent boundary brokers at hand. However, the technical approach does not take into account that all tools have a mediating function and boundary brokers for their part are placed in specific cultural contexts. Furthermore power relations between different social worlds or knowledge domains are downplayed. Conflicts, structural tensions and power relations are at the core of the boundary crossing concept in CHAT .

The first case is probably the most obvious example of boundary crossing as technical modification, by which the library system became adapted to the educational system. While several activities under the umbrella of language stimulation and Bookstart hold trans-disciplinary quality, it turned out during the project that the librarians should amend their skills and expand their professionalism. Because the overall language policy in Denmark has been revised, the order of social and discursive practices regarding language learning has been fundamentally altered both at the local and at the national level. Systematic learning activities have high priority, while pleasure-centered learning is downplayed. This means that the librarians are prompted to make themselves familiar with the educational vocabulary. Self-directed and pleasure-centered learning, a hallmark of the libraries' self-understanding, is fading these years. Consequently, the debate about the librarian's role in language stimulation was highly controversial and annoyed. A course participant responded in regard to the librarians' view on different approaches to language stimulation:

The library offers language stimulation for all children and not just for children with language problems. Unlike, for example, speech therapists who will be called in only when language problems have been identified, we do not "smell" of administration, superintendence and monitoring. Something, which especially "weak" families greatly appreciate (Elbeshausen 2015, p. 46).

Also in the Bookstart case boundary crossing has proved to be a rather suspenseful affair. As the example shows, there is much at stake when disciplines and identities must be adapted and transferred to other social worlds. The fear of loss is great. In general, it can be stated: not even when the need and desire is present, it is easy to achieve collaboration and co-creation in between activity systems.

Similar activities are perceived and experienced differently even though the specific subject of the work was the same: language stimulation of vulnerable children. It might well be that any potential difference has been reflected, emphasized and amplified in the discursive practice. Organizational identities and professional skills are considered significantly different in the discourses on language stimulation in spite of the fact that the cooperation has worked smoothly in practice. A key question is therefore: How can knowledge and knowledge structures be transformed through learning activities even if discursive practices appear to be a barrier for sense-making? To Carlile it is crucial whether boundary crossing is studied and supported by a semantic or pragmatic approach. Are participants satisfied with explaining each other the assumptions, rules and concepts that underlie their work or are they ready to act upon each other's knowledge base and practice? This issue is important in order to determine how much a profession can be involved in the social worlds of other professions, and how much new knowledge that can be created through boundary crossing.

The cross-boundary challenge is not just that communication is hard, but that to resolve the negative consequences by the individuals from each function they have to be willing to alter their own knowledge, but also be capable of influencing or transforming the knowledge used by the other function. (Carlile 2002; p. 445)

The second case-study conceived boundary crossing as an emergent process, where boundary objects facilitate expansive and open processes of learning between different activity systems. The checklist is a good example of what Star & Griesemer understand by boundary objects. The list works as a tool of translation between different social worlds. The typology of co-creation represents a view on boundary objects and boundary crossing, which is more in line with a CHAT perspective.

CHAT does not consider boundary crossing a technical translation, but an important element in a process of expansive learning. Expansive learning is defined as an approach to and an analysis of those elements in social life, which are unstable or even unknown. New types of activity and knowledge are acquired while created (Engeström 2004 b, p. 15). On this basis, boundary crossing and boundary objects become part of disclosive activities in order to change common practices, put forth unknown knowledge and re-configure organizational structures and styles. Transformation and sense-making are open and iterative processes where joint intentions and mutual goals emerge in a culture of reflective practice. Expansive learning supported by artifacts and symbolic tools helps in making open processes concrete, intelligible and practical.

With respect to co-creation are libraries supportive and assisting, while it is the school's role to ensure the

educational responsibility and targeted learning. The different attitude to co-creation reflects historical tensions between public libraries and public schools in Denmark. A transcript of an interview with a library manager about the cooperation between the local college (Produktionshøjskole) and the public library may illustrate how boundary crossing and expansive learning evolves together.

Those from the local college must of course also help educate active citizens. We do it. We from the library want to set a joint focus and then commit ourselves. We will get their viewpoint how to assess the challenges in the project and they will get our views. Out of this may arise something third. During the planning sessions and by involving their students a joint concept grew (for a curriculum democracy and democratic opinion formation, HE) - not by chance, but without a fixed plan and without certain knowledge where we wanted to go, only guided by the expectation that the project would be about a collaboration and about teaching the students how to learn to take a stand.

To me, the main focus was to study methodically what will evolve when trust and productive relations have been created. It was important to find out whether there may arise something new out of these relationships - something that makes sense for each of us. (Elbeshausen 2016)

What is interesting in the interview is that it is the relations and the working together of the different parties, which create and underpin the meaning, the motives and aims with the course. There is no clear idea and complete concept ahead of the working together. Ends and means emerge during the process, which does not run randomly, but which is also far from being knowledge driven.

Gibbs (2001) makes us aware that our understanding of intentionality rests on the assumption that actions usually are controlled by plans and objectives pointing into the future. However, this may not always be the case. Intentions are often vague and not concrete until the activity is in full progress. However, this may require a strong reflexive approach to on-going processes. In order to understand the meaning of an on-going process, attention is necessarily directed backwards (Weick 1995). Intentions have to be shared or distributed among the participants, not least because all action is social interaction. Engeström therefore talks about distributed agency – a term, which also includes the participants' personal and organizational identity in socially situated processes.

Not only activities but also relations play an important role regarding how intentions, motives and aims will take shape. In the interview, it was particularly emphasized how crucial relationships and trust are for the project to be a success. Relationships and trust are prerequisites for mutual sense-making: *"We will get their viewpoint how to assess the challenges in the project and they will get our views"*. Or: *"There may arise something new out of these relationships - something that makes sense for each of us"*. As a result, besides distributed and joint intentions, trust-based relationship and the fundamental equality of all participants, another point is important: the need to align various horizons of understanding. Here one could use the term: sense-making via relational agency.

Relational agency is a capacity to align one's thought and actions with those of others in order to interpret problems of practice and to respond to those interpretations" (Edwards 2009 p. 203).

Boundary crossing in its wider sense means to move beyond the knowledge, self-conception and practices in one's own profession. Understood in this way, boundary objects actually support and encourage the crossing of professional boundaries if and when they help establish and structure reflective spaces. To talk about reflexive spaces is to talk about places and situations where sense-making takes place, where otherwise distributed intentions meet and opinions are formed, where new knowledge is generated and the confidence in each others' knowledge practices is consolidated. After establishing such a space for participation, it will also be possible to include more peripheral partners in dialogical learning.

In our case vulnerable young people were called upon to participate in the planning after the teachers and librarians had started to establish a reflective space. In doing so, the students could contribute to preparing a teaching concept, which better corresponded to their needs and learning abilities. The place for such meetings is not only a physical one, but also a space that is *"offering emergent structures of wanting for local interagency collaboration."* (Edwards 2009, p. 203).

One final note: If objectives are not very specific and well defined at the beginning it will be difficult to identify and determine in advance what means are effective to achieve these goals. Models that describe the relationship between means and ends in a one-dimensional way will only work to a limited extent in emergent processes. Following Gibbs, the significance of dynamic and iterative planning is to catch up with the pace of change in the external environment and to adapt social systems to complex external environments.

The intentions constructed through the interactions between individuals and through those between individuals and the environment are not always hierarchical means-end processes, as posited by the traditional view; at least sometimes, they are interactively emergent organizations of activity. ... The complex structure can emerge from the dynamic coupling between organisms and between organisms and their environment. (Gibbs 2001, p. 121).

Sarasvathy distinguishes between the logic of causation and logic of effectuation. To transform "current means into co-created goals with others who commit to building a possible future" is subject to a form of non-predictive control (Sarasvathy 2008, p. 58). Here the focus is on means, not on goals. The argument is rooted in

an assumption that it does not make much sense to define clear goals in an environment of rapid change. Participants may know the tools they have at hand. Nevertheless, goals will change because the future cannot be controlled. In an iterative process are tools and future goals created dialectically. The very function of boundary crossing and boundary objects thus is to be supportive to processes of co-creation between different social worlds. From an activity-theoretical perspective, co-creation means expansive learning, the use of possibility knowledge and the development of collaborative intentional capital.

4. Concluding remarks

The accelerating self-transformation in late-modern societies has the unintended consequence that the need for planning and steering will increase enormously. According to Luhmann, functional differentiation has led to the point where planning and steering of social systems seems to be almost impossible. In parallel with the widespread steering pessimism at the societal level, there has been great creativity at the organizational level. The literature on boundary crossing, boundary objects and boundary zones has grown considerably in the past 25 years.

The article illustrates and analyzes the processes of enhanced cooperation by means of two collaborative projects carried out between public libraries and educational institutions, such as schools, kindergartens or day care centers. Fundamental shifts in the libraries' surroundings have led to an expectation that the cooperation across institutions must be increased.

Each case shows that boundary crossing supports transformational change and expansive learning as soon as the participants let go of hierarchical models for planning and organizing. However, boundary crossing is also an ambivalent process. On the one hand, organizational identities, the stock of recognized knowledge and institutional legitimacy have been threatened. In the first case professional differences to language stimulation became apparent especially at the discursive level. The librarians' focus on their organizational and professional identity has concealed the progress made in the practical cooperation.

On the other hand, the gains are great when cooperation is based on curiosity and mutual respect. In the second case collaborative intentionality capital (Engeström) was established via sustainable relationships and with emphasis on organizational interaction. The lesson learned from the second case is that responsibility for the joint project and mutual respect for professional identity will support boundary crossing and organizational learning.

To sum up: boundary crossing in itself is no solution, on the contrary. It leads to the de-centering of organizational knowledge, to the weakening of professional identities and to the de-legitimization of the institution's mission. However, boundary crossing connected with expansive learning increases the organizational capacity and ability of responding to other knowledge domains' practices, problem-solving methodologies and self-perceptions in a more open and constructive way. Boundary objects appear as common motives that arise in emergent processes of co-creation.

References

1. Akkerman, S. F., & Bakker, A. (2011). Boundary crossing and boundary objects. *Review of educational research*, 81(2), 132-169.
2. Blumenfield, S., & Epstein, I. (2002). Introduction: Promoting and maintaining a reflective professional staff in a hospital-based social work department. *Social Work in Health Care*, 33(3-4), 1-13.
3. Bowker G. C., & Star, S. L. (1999). *Sorting things out: classification and its consequences*. Cambridge, MA: MIT Press
4. Callon, M. (1986). Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen. In: Law, J. (ed.) *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge*. London, Routledge & Kegan.
5. Carlile, P. R. (2002). A pragmatic view of knowledge and boundaries: Boundary objects in new product development. *Organization science*, 13(4), 442-455.
6. Castoriadis, C. (1984). *Gesellschaft als imaginäre Institution: Entwurf einer politischen Philosophie*. Frankfurt amMain:Suhrkamp.
7. Edwards, A. (2009). From the systemic to the relational: Relational agency and activity theory. Sannino, A., Daniels, H., & Gutiérrez, K. D. (ed.) *Learning and expanding with activity theory*, 197-211. Cambridge University Press.
8. Elbeshausen, H. (2015). *Med Bogstart til sprogstart. Evaluering*. København http://slks.dk/fileadmin/user_upload/Biblioteker/Bogstart/Evaluering_Med_bogstart_til_progstart_Hans_Elbeshausen.pdf
9. Elbeshausen, H. (2016). *Usædvanlige læreprocesser – Usædvanlige Samarbejder. Ta' nu stilling – Meningsdannelse på Bibliotekerne*. http://projekter.kulturstyrelsen.dk/sites/default/files/documents/Ta'NuStilling_Evaluering.pdf
10. Engeström, Y. (2001a). Expansive learning at work: Toward an activity theoretical reconceptualization. *Journal of education and work*, 14(1), 133-156.
11. Engeström, Y. (2001b). Making expansive decisions: An activity-theoretical study of practitioners building collaborative medical care for children. In *Decision making: Social and creative dimensions* (pp. 281-301). Springer Netherlands.
12. Engeström, Y. (2004 a). *Collaborative Intentionality Capital: Object-Oriented Interagency in Multiorganizational Fields*. University of California, San Diego.

13. Engeström, Y. (2004 b). New forms of learning in co-configuration work. *Journal of Workplace Learning*, 16(1/2), 11-21.
14. Engeström, Y. (2007). From stabilization knowledge to possibility knowledge in organizational learning. *Management learning*, 38(3), 271-275.
15. Engeström, Y., Puonti, A., & Seppänen, L. (2003). Spatial and temporal expansion of the object as a challenge for reorganizing work. *Knowing in organizations: A practice-based approach*, 151-186.
16. Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 219-245.
17. Gal, U., Yoo, Y., & Boland Jr, R. (2005). The Dynamics of Boundary Objects, Social Infrastructures and Social Identities. *ECIS 2005 Proceedings*, 57.
18. Gibbs, R. W. (2001). Intentions as emergent products of social interactions. In B. F. Malle, L. J. Moses & D. A. Baldwin (Eds.), *Intentions and intentionality: Foundations of social cognition*. Cambridge: The MIT Press.
19. Gilpin, D. R., & Murphy, P. J. (2008). *Crisis management in a complex world*. Oxford University Press.
20. Kerosuo, H., & Engeström, Y. (2003). Boundary crossing and learning in creation of new work practice. *Journal of Workplace Learning*, 15(7/8), 345-351.
21. Langemeyer, I. (2006). Contradictions in expansive learning: Towards a critical analysis of self-dependent forms of learning in relation to contemporary socio-technological change. In: *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* (Vol. 7, No. 1).
22. Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
23. Luhmann, N. (1997). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
24. Mintzberg, H., & Waters, J. A. (1985). Of strategies, deliberate and emergent. *Strategic management journal*, 6(3), 257-272.
25. Nowotny, H. P. Scott en M. Gibbons (2001) *Re-thinking science: knowledge and the public in an age of uncertainty*. Polity, Cambridge.
26. Pedersen-Ulrich, J. (2016). Samskabelse – en typologi. *CLOU Skriftsserie*, 2016, 1-15. [2016-001].
27. Ramian, K. (2012). *Casestudiet i praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.
28. Säljö, R. (2003). *Läring i praksis: et sociokulturelt perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
29. Sarasvathy, S. D. (2008). *Effectuation: Elements of entrepreneurial expertise*. Edward Elgar Publishing.
30. Star, S. L., & Griesemer, J. R. (1989). Institutional ecology, translations' and boundary objects: Amateurs and professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39. *Social studies of science*, 19(3), 387-420.
31. Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations* (Vol. 3). Sage.

Эльбесхаузен Ханс, доктор, доцент Копенгагенского университета, Дания

ПЕРЕСЕЧЕНИЕ ГРАНИЦЫ В РАБОТЕ БИБЛИОТЕКИ. Деятельностный анализ трансдисциплинарного сотрудничества

Парадокс между закрытыми границами профессиональных знаний и передачей знаний через эти границы породил много теоретических и практических исследований в организационной теории. В статье описывается необходимость инновационных моделей, которые помогают организовать и расширить трансдисциплинарное сотрудничество и пересечь границы. Два тематических исследования иллюстрируют, как организации знаний, такие как публичные библиотеки, скорректировали свои задачи и самопонимание с помощью динамичного и открытого сотрудничества с другими институтами знаний. Процессы пограничного перехода анализируются с использованием теории культурно-исторической деятельности.

Ключевые слова: пересечение границы, библиотека разработки, Дания, маргинальные группы пользователей.

Эльбесхаузен Ханс, доктор, доцент Копенгагенського університету, Данія

ПЕРЕТИН КОРДОНУ В РОБОТІ БІБЛІОТЕКИ. Діяльнісний аналіз трансдисциплінарної співпраці

Парадокс між закритими кордонами професійних знань і передачею знань через ці кордони породив багато теоретичних і практичних досліджень в організаційній теорії. У статті описується необхідність інноваційних моделей, які допомагають організувати й розширити трансдисциплінарну співпрацю й перетнути кордони. Два тематичні дослідження ілюструють, як організації знань, тобто публічні бібліотеки, скоригували свої завдання й саморозуміння за допомогою динамічної й відкритої співпраці з іншими інститутами знань. Процеси прикордонного переходу аналізуються з використанням теорії культурно-історичної діяльності.

Ключові слова: перетин кордону, бібліотека розробки, Данія, маргінальні групи користувачів.

ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ

УДК 655.254.22

КІЛЬКІСНИЙ ТА ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ПОМИЛОК У РУКОПИСАХ, ПОДАНИХ АВТОРАМИ В ЗМІ

Партико З.В.

(м. Львів, Україна)

Проаналізовано понад 11 тис. помилок, які допустили автори в 55 авторських оригіналах (понятійних [наукових і навчальних], художніх і публіцистичних) і які виправили редактори.

Метою дослідження було групування помилок, виявлених редакторами в авторських оригіналах, за відомими видами, виявлення частот цих видів помилок, їх ранжирування, а також визначення величини відхилень кількості цих помилок у різних порціях текстів від середніх значень.

Було застосовано такі прийоми та методи дослідження: аналіз (якісний і кількісний), класифікація, підрахунок (середніх величин та відхилень), порівняння (кількості помилок в оригіналах різних стилів).

Одержані результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних планів для спеціальності «Видавнича справа та редагування», під час конструювання систем редагування, для подальшого дослідження статистики помилок в авторських оригіналах, у практичній діяльності редактора.

Ключові слова: авторські оригінали, помилки, статистика.

1. Вступ

В едитології для досягнення цілої низки цілей потрібно мати дані, причому надійні, щодо кількості помилок в авторських оригіналах. Проте такі дані в літературі як вітчизняній, так і зарубіжній практично відсутні (для порівняння зазначимо, що статистика спотворень досліджена непорівняно краще). Виходячи зі сказаного, для нашого дослідження було обрано тему, яка полягає у виявленні кількості помилок в авторських оригіналах, що належать до різних видів літератури. Указані міркування й визначили актуальність нашого дослідження.

Відповідно до сказаного об'єктом дослідження були обрані понятійні (наукові та навчальні тексти з теорії редагування), художні та політематичні публіцистичні (газетні) авторські оригінали, які видавництва «Афіша», «Дике поле», «Світ», «Запорізька правда», «Запорізька січ», «Каховська зоря» та видавництво Класичного приватного університету готували для публікування (усього 55 оригіналів). У вказаних оригіналах було виявлено редакторами й опрацьовано в процесі дослідження понад 11 тис. помилок.

Такий різновид помилок, як спотворення, тобто відхилення в копії повідомлення від його оригіналу, у нашій статті розглядатися не буде (дослідження статистики спотворень відомі й вивчені як у нас, так і за кордоном непорівняно краще ніж статистика помилок; див., наприклад, список літератури в огляді [1]).

Предметом дослідження були кількісні (статистичні) характеристики високочастотних та якісні характеристики малочастотних видів помилок.

Метою дослідження було виявлення частот помилок різних видів, що дало б змогу використовувати ці дані під час створення систем редагування, удосконалення навчальних планів підготовки студентів, підвищення ефективності їх навчання та розв'язання інших проблем практичної діяльності редакторів (наприклад, виявлення певних закономірностей побудови текстів). Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

- 1) підготувати огляд літератури за темою дослідження (проаналізувати попередні дослідження, використані в них класифікації помилок, а також виявлені в них частоти помилок);
- 2) розробити методику й план проведення дослідження;
- 3) сформулювати генеральну сукупність масиву помилок для трьох основних видів текстів: понятійних, публіцистичних і художніх;
- 4) підрахувати кількість помилок різних видів (за прийнятою класифікацією) у відібраних оригіналах;
- 5) дослідити отримані кількісні характеристики високочастотних помилок різними методами статистичного аналізу, використавши для цього відповідні функції електронних таблиць;
- 6) провести якісний аналіз низькочастотних помилок;
- 7) зробити висновки щодо можливості використання отриманих результатів у різних ділянках видавничої справи.

Огляд літератури

Симптоматичним є те, що визначення помилки чи спотворення в галузевій енциклопедії [2] відсутні, хоча саме вони є основним об'єктом виправлень під час редагування та коректури.

Помилкою будемо вважати об'єктивне відхилення, яке є різницею між неправильним компонентом повідомлення та його нормативним (правильним) поданням [3, 93]. Кажучи іншими словами, помилка є доповненням правильного компонента (одиниці) повідомлення до неправильного (помилкового).

Об'єктивні відхилення виникають закономірно (наприклад, у 80–90% випадків) унаслідок існування між автором (з одного боку), редактором і реципієнтом (із другого боку) об'єктивних відмінностей у знанні норм і не залежать від місця, часу, ситуації та інших особливостей сприймання повідомлень. Суб'єктивні відхилення виникають у меншості (10–20% випадків) у редакторів і реципієнтів під впливом, як правило, випадкових, суб'єктивних чинників. Тому суб'єктивні відхилення до помилок не зараховують.

Помилками не можна вважати компоненти (одиниці) повідомлення, що суперечать нормам, проте зумовлюються специфічним контекстом, зокрема відображають індивідуальний смак автора, його індивідуальну словотворчість тощо (наприклад: *теророманія*, *поцілункоспроможність*, *нарко-хіт-парад*, *бомжарій*).

Види помилок досліджені в низці публікацій [4–18]. Так, у роботі [5] автор виокремлює такі види помилок, які пов'язані з породженням тексту. Проте ця класифікація є винятково лінгвістичною (вона стосується утворення автором тексту, а не його відтворення у виданні), а тому не може бути застосована в теорії редагування.

Інший дослідник [10] виокремлює такі види помилок:

- макроструктурні й мікроструктурні (правда, автор не вказує, між одиницями яких рівнів проходить границя між цими видами помилок);
- психологічні, логічні, змістово-структурні, жанрово-стильові, композиційні, фактичні, орфографічні, орфоспічні (зокрема акцентуаційні), пунктуаційні, причому в кожному виді — детально за конкретними нормами (такий поділ, хоча за своєю тематичною суттю є правильним, проте упускає низку видів помилок, наприклад, інформаційні, юридичні, видавничі, поліграфічні тощо).

У роботі [3] пропонуються кілька видів класифікацій помилок:

- помилки щодо постулатів редагування [новинні, модальні, темпоральні, локальні й ситуативні, семіотичні, сприйняттєві, атенційні, копіювальні (спотворення), а також помилки щодо банку інформації реципієнта];

- помилки щодо тематики норм редагування (інформаційні, юридичні, етичні, естетичні, політичні, релігійні, композиційні, жанрові, рубрикаційні, логічні, лінгвістичні, психолінгвістичні, видавничі, поліграфічні, інші¹);

- видавнича фасетна тримірна класифікація помилок (рис. 1), яка містить, зокрема класифікацію за компонентами видання, попередню тематичну класифікацію, а також за видами норм редагування.

¹ Маються на увазі специфічні помилки, наприклад, в електронних ЗМІ — радіо й телебаченні.

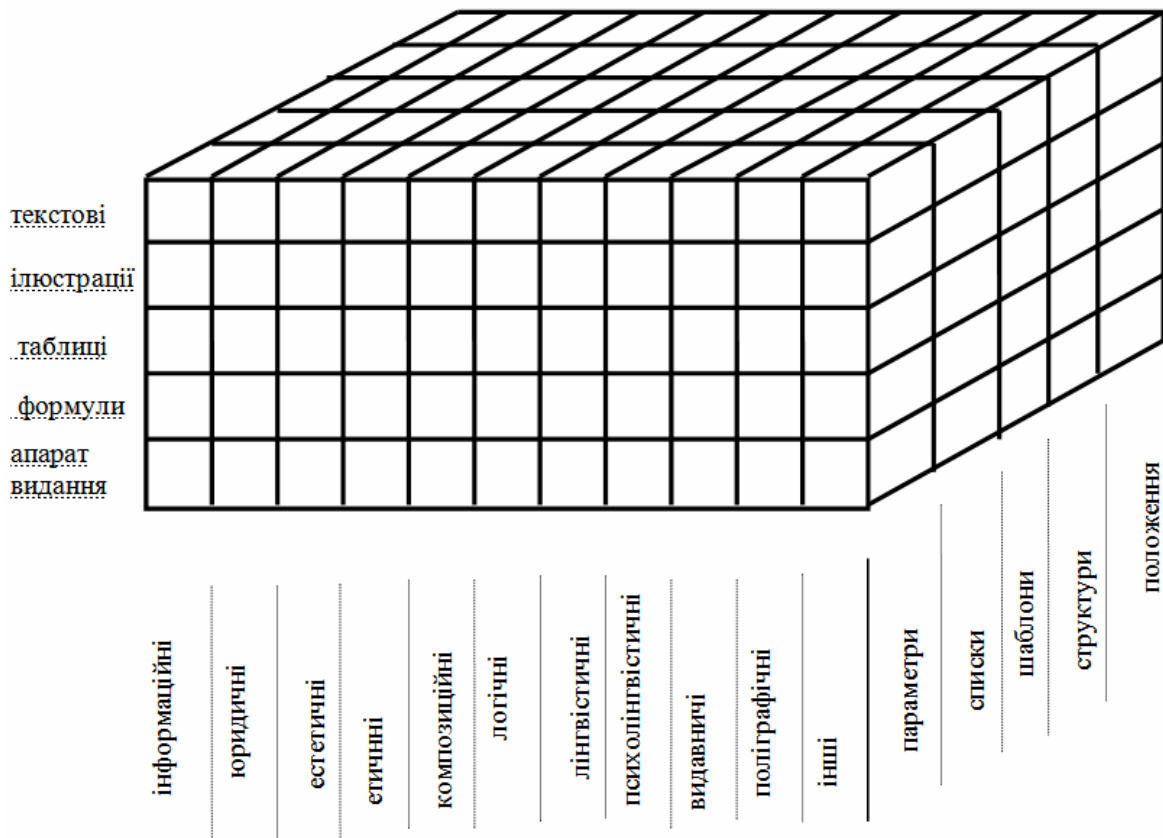

Рис. 1. Класифікація помилок

Виходячи з важливості тематичної класифікації як основна для проведення нашого дослідження буде обрана саме вона, причому в повному обсязі так, як вона запропонована в роботі [3]. Доповненням до неї служитиме класифікація лінгвістичних помилок на більш детальні їх види, зокрема на орфографічні, морфологічні, семантичні, синтаксичні, пунктуаційні та стилістичні [6].

Щодо статистики помилок, то, крім роботи [12], яку лише з певними обмовками можна віднести до нашої теми, інших публікацій на цю тему виявлено не було. Пошук було проведено по каталогах чотирьох бібліотек: Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Російської державної бібліотеки, Британської бібліотеки, Бібліотеки Конгресу США. Пошук проводився за таким пошуковим образом (подаємо лише його англійський варіант):

(mistakes OR errors) AND [(author's copy OR manuscript OR original) OR text] AND statistics

За таким самим пошуковим образом було проведено й пошук серед веб-сторінок інтернету за допомогою пошукової системи Google (було проглянуто перших 150 сторінок, що становить приблизно 1,5 тис. посилань). Проте й тут віднайти результати аналогічних досліджень не вдалося.

2. Методи дослідження

Під час виконання поставлених завдань планувалося використовувати такі прийоми та методи дослідження:

- 1) класифікація помилок в авторських оригіналах на види;
- 2) аналіз помилок (якісний та кількісний);
- 3) підрахунок кількості помилок за видами в трьох видах текстів — понятійних, публіцистичних та художніх (визначення середніх значень кількості помилок у вибірках, а також величин відхилень від середніх значень);
- 4) порівняння статистики помилок у трьох видах текстів — понятійних, публіцистичних та художніх;
- 5) кількісний та якісний аналіз отриманої статистики помилок в авторських оригіналах.

Опис вибірки

Генеральна сукупність складалася з текстів трьох основних стилів: понятійних, публіцистичних і художніх (відповідно, 14, 39 і 2, тобто в сумі 55 авторських оригіналів, або рукописів). Обсяг цієї сукупності становив 1545 с. (понятійні тексти — 1239, публіцистичні — 115 і художні — 191 с.). Загальна кількість помилок у масиві склала 11 266 (табл. 1)².

² Опрацювання емпіричного матеріалу виконано В. М. Андроніком.

Таблиця 1

Кількість помилок у рукописах за стилями

№ з/п	Види помилок	Художній стиль		Публіцистичний стиль		Понятійний стиль	
		абсол. к-ть	відн. к-ть, %	абсол. к-ть	відн. к-ть, %	абсол. к-ть	відн. к-ть, %
1	Інформаційні	0	0	5	0,86	108	1,18
2	Юридичні	0	0	0	0	0	0
3	Етичні й естетичні	0	0	0	0	0	0
4	Політичні та релігійні	0	0	0	0	0	0
5	Композиційно-жанрові	2	0,13	1	0,17	18	0,2
6	Рубрикаційні	0	0	0	0	1	0,01
7	Логічні	4	0,26	0	0	64	0,7
8	Лінгвістичні:	1505	98,88	577	98,96	8660	94,53
8.1	— орфографічні	63	4,14	16	2,74	246	2,69
8.2	— морфологічні	6	0,39	1	0,17	118	1,29
8.3	— лексичні	96	6,31	247	42,37	4081	44,55
8.4	— синтаксичні	24	1,58	3	0,51	496	5,41
8.5	— пунктуаційні	1245	81,8	192	32,93	1978	21,59
8.6	— стилістичні	71	4,66	118	20,24	1741	19,0
9	Психолінгвістичні	5	0,33	0	0	4	0,04
10	Видавничі	6	0,39	0	0	306	3,34
	Усього	1522	100	583	100	9161	100

Для визначення статистики помилок усі авторські оригінали були об'єднані в один масив, який було поділено на порції по 29-30 сторінок (частково з урахуванням границь рукописів); таких порцій виявилось 54.

3. Результати дослідження

Маючи показники кількості помилок у 54 порціях текстів, визначили середню кількість помилок у кожній із цих порцій (табл. 2).

Таблиця 2

Середня кількість помилок у порції тексту

№ з/п	Типи помилок	Абсолютна к-ть	Відносна к-ть, %
1	Інформаційні	2,3	1,11
2	Юридичні	0,0	0,00
3	Етичні й естетичні	0,0	0,00
4	Політичні та релігійні	0,0	0,00
5	Композиційно-жанрові	0,3	0,13
6	Рубрикаційні	0,0	0,01
7	Логічні	1,2	0,59
8	Лінгвістичні:	199,9	95,37
8.1	— орфографічні	5,4	2,56
8.2	— морфологічні	2,9	1,38
8.3	— лексичні	81,9	39,10
8.4	— синтаксичні	9,7	4,62
8.5	— стилістичні	35,7	17,06
8.6	— пунктуаційні	64,2	30,66
9	Психолінгвістичні	0,1	0,03
10	Видавничі	5,8	2,76
	Усього	209,6	100

Крім того, було визначено ступінь помилковості рукописів (він визначався як відношення кількості помилок до обсягу рукописів у авторських аркушах; один авторський аркуш містить 40 000 знаків із пробілами). Цей показник набув таких значень:

- для понятійного стилю: 9161 пом. / 37,54 авт. арк. = 243,3 пом./авт. арк.;
- для публіцистичного стилю: 583 пом. / 4,18 авт. арк. = 139,5 пом./авт. арк.;
- для художнього стилю: 1522 пом. / 11,83 авт. арк. = 128,7 пом./авт. арк.

Інтерпретація результатів досліджу

Кількісний аналіз помилок. Отримані дані (табл. 2) дають змогу побачити, що із середньої кількості помилок у рукописах усіх стилів найчастотнішими є лінгвістичні помилки, які становлять більше 95%, на другому місці — видавничі помилки (2,8%), на третьому — інформаційні (1,1%). Решта помилок становлять або менше одного відсотка, або ж у рукописах взагалі відсутні. Серед лінгвістичних помилок переважають пунктуаційні, лексичні та стилістичні; їх відносна кількість становить 30,7, 39,1 і 17,1% відповідно.

У рукописах художнього стилю (табл. 1) найчастотнішими є лінгвістичні помилки, які становлять більше ніж 98%, на другому місці — видавничі помилки (0,39%), а на третьому — психолінгвістичні (0,33%). Решта помилок у рукописах цього стилю або відсутні, або ж їх кількість незначна. Серед лінгвістичних помилок переважають пунктуаційні, лексичні й стилістичні; їх відносна кількість становить 81,80, 6,31 і 4,66% відповідно.

У рукописах публіцистичного стилю найчастотнішими так само є лінгвістичні помилки, які становлять більше 98%, на другому місці — інформаційні помилки (0,86%), а на третьому — композиційно-жанрові (0,17%). Помилки інших видів у рукописах цього стилю відсутні. Серед лінгвістичних помилок, на відміну від художнього стилю, переважають лексичні, пунктуаційні та стилістичні; їх відносна кількість становить 42,37, 32,93 і 20,24% відповідно.

У рукописах понятійного, як і в рукописах художнього й публіцистичного стилю, найчастотнішими є лінгвістичні помилки, які становлять більше 94%, на другому місці — видавничі помилки (3,34%), а на третьому — інформаційні (1,18%). Помилки інших видів або становлять менше одного відсотка, або ж взагалі відсутні. Серед лінгвістичних помилок, як і в публіцистичному стилі, переважають лексичні, пунктуаційні та стилістичні, їх відносна кількість становить 44,55, 21,59 і 19% відповідно.

Графічно відмінності в кількості помилок у вказаних трьох стилях показано на рис. 2.

Як видно з поданих графіків, статистика помилок у понятійному й публіцистичному стилі більш схожа між собою, ніж кожен із цих стилів поокремо схожий із художнім стилем.

Якісний аналіз помилок. Серед досліджених типів помилок є такі, що траплялися по одному разу, — це композиційно-жанрові та рубрикаційні помилки. Рідкість перших зумовлена тим, що вони за своєю суттю не можуть траплятися в рукописах часто: якщо автор допускає композиційно-жанрову помилку, то вона стосується всього тексту й часто веде до необхідності перероблення цілого рукопису.

Рубрикаційні помилки в досліджених рукописах також мали місце лише один раз (автор під рубрикою подав інформацію, яка не відповідає назві цієї рубрики).

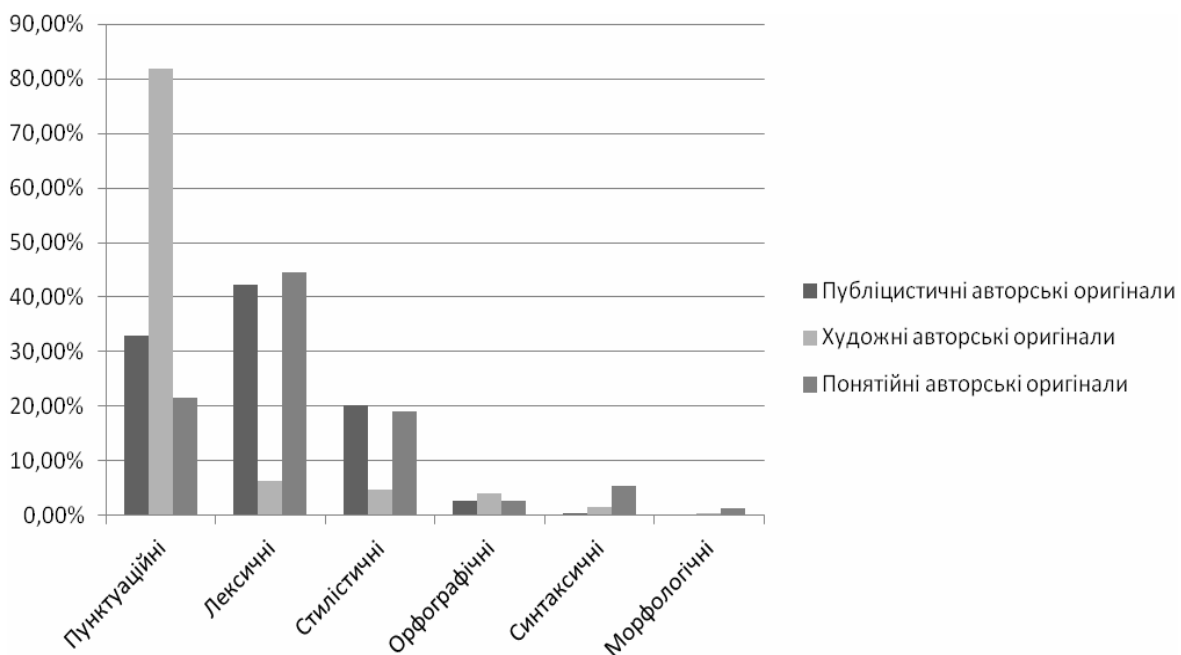

Рис. 2. Частота лінгвістичних помилок у рукописах різних стилів (за даними табл. 1)

Цікавим є те, що найвищий ступінь помилковості мають рукописи понятійного стилю, який майже в

два рази перевищує цей показник для рукописів публіцистичного та художнього стилю (указана різниця, імовірно, є статистично значущою). Різниця в ступені помилковості в рукописах художнього та публіцистичного стилів (відмінність лише в 11 пом./авт. арк.), припускаємо, є незначущою. Це, з одного боку, можна пояснити тим, що автори публіцистичних та художніх рукописів, щоденно маючи справу з мовою та правописом, більш досконало володіють словом, а з другого боку, редактори понятійних текстів з огляду на вимоги до цих текстів вичитують їх більш прискіпливо.

4. Висновки

1. В об'єднаній вибірці з текстів трьох стилів найчастотнішими є лінгвістичні помилки, які становлять більше ніж 95%, на другому місці — видавничі помилки (2,38%), на третьому — інформаційні (0,88%). Решта помилок або не досягають одного відсотка, або ж взагалі відсутні в рукописах. Схоже ранжирування видів помилок спостерігається і в окремих стилях.

2. Серед лінгвістичних помилок переважають лексичні, пунктуаційні та стилістичні. Кількість таких помилок та їх ранги залежать від стилю. Так, кількість пунктуаційних помилок коливається в межах від 81,80 до 21,59%, лексичних — від 44,55 до 6,31%, стилістичних — від 20,24 до 4,66%.

3. Варто відзначити, що в жодному рукописі не виявлено юридичних, етичних, естетичних, політичних та релігійних помилок. Це можна пояснити малим обсягом вибірки (вона апріорі не могла містити всі типи помилок), а також відсутністю серед масиву досліджуваних авторських оригіналів текстів відповідної тематики (юридичної, політичної, релігійної тощо). Це свідчить про необхідність подальших досліджень статистики помилок у виданнях конкретної тематики.

5. Подяки

Автор висловлює вдячність В. Андроніку (Класичний приватний університет, м. Запоріжжя), який виконував технічний підрахунок кількості помилок, а також професорові, доктору фізико-математичних наук В. Є. Бахрушину (Запорізький національний технічний університет), який брав участь у математичному опрацюванні даних дослідження.

Список літератури

1. Партыко З. В. Статистика ошибок при корректуре и редактировании текстов / З. В. Партыко // Издательское дело: обзорная информация. — 1989. — № 3. — 56 с.
2. Книговедение: энциклопедический словарь. — Москва : Советская энциклопедия, 1982. — 664 с.
3. Партыко З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посібник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Львів : ВФ "Афіша", 2011. — 640 с.
4. Pollock J. J., Zamorra A. Collection and characterization of spelling errors in scientific and scholarly text / Journal of the American Society for Information Science. — 1983. — V. 34, № 1. — P. 51-58.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології / Ф. С. Бацевич. — Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. — 236 с.
6. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня. к. філол. н. : 10.01.08 / Бондаренко Тетяна Григорівна ; КНУ імені Т. Шевченка. — К., 2003. — 20 с.
7. Брейтбург С. М. Фактические ошибки в художественной литературе и роль редактора в их устранении / С. М. Брейтбург // Книга: Исслед. и материалы. — Москва : Книга, 1976. — Сб. 14. — С. 27-50.
8. Доломан С. Є. Кілька зауважень на полях сучасних газет стосовно дотримання мовних норм / С. Є. Доломан // Стиль і текст : наук. зб. / Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики, 2000. — № 12. — С. 147.
9. Капелюшний А. О. Девіатологія мас-медіа. Практикум з «Редакторської майстерності» : збірник матеріалів / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2000. — 208 с.
10. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації : навч. посібник. — 2-ге вид., випр. і допов. — Львів : ПАІС, 2009. — 432 с.
11. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок / А. О. Капелюшний. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. — 68 с.
12. Красиков Ю. В. Теория речевых ошибок (на материале ошибок наборщика) / Ю. В. Красиков. — Москва : Наука, 1980. — 124 с.
13. Куляс П. П. Словник найпоширеніших помилок у засобах масової інформації з варіантами їх виправлення : посібник / П. П. Куляс. — Київ : Університет «Україна», 2006. — 192 с.
14. Куляс П. П. Теорія помилок і практика редагування / П. П. Куляс // Вища освіта України. — 2006. — № 1. — С. 80-88.
15. Курило І. В. Як правильно: помилки мовлення в наукових виданнях із технічних наук : навч.-практичний довідник / І. В. Курило. — Вид. 2-ге, випр. — Л. : Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2012. — 414 с.
16. Рисс О. В. Семь раз проверь... Опыт путевого редактора по опечаткам и ошибкам в тексте / О. В. Рисс. — Изд. 2-е, испр. — Москва : URSS, 2010. — 342 с.

17. Русецька О. Б. Типологія та особливості редагування помилок у сучасних книжкових виданнях / О. Б. Русецька // Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 2014. — Т. 55. — С. 146-150.
18. Яворський А. Ю. Мовні помилки в журналістських текстах (на матеріалі одного номера газети "День") [Електронний ресурс] // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки. Філологічні науки. Мовознавство. — 2011. — № 1. — С. 143-146. — Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/85/1/Yavorski.pdf> (25.01.15). — Назва з екрана.

References

1. Partyko, Z.V. (1989), "Statistics of Errors in Proofreading and Editing of texts", Yzdatelskoe delo: obzornaya ynformacyya [Publishing: an overview], v. 3, 56 p.
2. Sikorskiy, N.M. (Ed.) (1982), Bibliology: Encyclopedic Dictionary, Sovetskaia entsyklopediya, Moscow, 664 p.
3. Partyko, Z.V. (2011), Common Editing: normative basis: teach. Manual, 2nd ed., Publishing company "Poster", Lviv, 640 p.
4. Pollock, J.J., Zamorra, A. (1983), "Collection and characterization of spelling errors in scientific and scholarly text", Journal of the American Society for Information Science, vol. 34, no 1, pp. 51-58.
5. Batseyvych, F.S. (2000), Basics of Communication Deviatology, Publishing center of Lviv University, Lviv, 236 p.
6. Bondarenko T.H. (2003) Typology of linguistic Errors and eliminate them during the Editing of journalistic materials, Abstract of the PhD diss. (filol. sci.), Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 20 p.
7. Breithurh, S.M. (1976), "Factual Errors in the Literature and the role of the Editor in their elimination", Knigha: issledovanija i materialy [Book: research and materials], v. 14, pp. 27-50.
8. Doloman, S.Ye. (2000), "Several comments on the margins of today's Newspapers regarding compliance of the language Rules", Stylj i tekst : naukovyj zbirnyk [Style and text: scientific collection], v. 12, p. 147.
9. Kapeliushnyi, A.O. (2000), Deviatology of Media. Workshop on "Editorial Excellence": Proceedings, PAIS, Lviv, 208 p.
10. Kapeliushnyi, A.O. (2009), Editing in the Media: a tutorial, 2nd ed., PAIS, Lviv, 432 p.
11. Kapeliushnyi, A.O. (2000), The typology of journalistic Errors, Publishing center of Lviv University, Lviv, 68 p.
12. Krasikov, Yu.V. (1980), Theory of Speech Errors (on the base of typesetter errors), Nauka, Moscow, 124 p.
13. Kulias, P.P. (2006), Glossary of the most common Mistakes in the Media with options of Correction: a guide, Universytet «Ukraina», Kyiv, 192 p.
14. Kulias, P.P. (2006), "Errors' Theory and Practice of editing", Vyshha osvita Ukrajinjy [Higher education in Ukraine], v. 1, pp. 80-88.
15. Kurylo, I.V. (2012), How is correct: spech Errors in scientific Publications in engineering Sciences: Teach practical guide, 2nd ed., Publisher National University "Lviv Polytechnic", Lviv, 414 p.
16. Riss, O.V. (2010), Seven double-check ... Experience guide for Misprints and Errors in the Text, 2nd ed., URSS, Moscow, 342 p.
17. Rusetska, O.B. (2014), "Typology and features of Editing Mistakes in modern Book Publications", Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky Kyjivjskogho nacionaljnogho universytetu im. T. Gh. Shevchenka. [Research Notes of Journalism Institute of Kyiv National University by T. Gh. Shevchenko], v. 55, pp. 146-150.
18. Yavorskiy, A.Yu. (2011), "Language Errors in journalistic Texts (on the basis of one issue of the Newspaper "Day")", available at: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/85/1/Yavorski.pdf>, (accessed 25 January 2015).

Партыко Зиновий Васильевич, доктор филологических наук, профессор

КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ И КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ ОШИБОК В РУКОПИСЯХ, ПРЕДОСТАВЛЯЕМЫХ АВТОРАМИ В СМИ

Проанализированы исправленные редакторами более 11 тыс. ошибок, которые допустили авторы в 54 авторских оригиналах (понятных [научных и учебных], художественных и публицистических).

Целью исследования было выявление типичных (наиболее частотных) ошибок в авторских оригиналах, их группировка по известным видам, ранжирование, а также определение величины отклонений от средних значений в различных порциях текстов.

Были применены такие приемы и *методы исследования*: качественный анализ ошибок, классификация ошибок, количественный анализ ошибок (подсчет ошибок по видам, определение средних величин и их отклонений), сравнение (количества ошибок в оригиналах разных стилей).

Полученные *результаты* могут быть использованы для совершенствования учебных планов для специальности «Издательское дело и редактирование», при конструировании систем редактирования, для дальнейшего исследования статистики ошибок в авторских оригиналах, в практической деятельности редактора.

Ключевые слова: авторские оригиналы, ошибки, статистика.

Zinoviy V. Partyko, doctor of philological sciences, professor

**QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ANALYSIS OF ERRORS
IN MANUSCRIPTS SUBMITTED BY THE AUTHORS IN THE MEDIA**

More than 11 thousand errors in 54 author's original texts (conceptual [scientific and educational], artistic and journalistic) made by authors and corrected by editors were analyzed.

The *main* objective of the study was identification of typical (most frequent) errors in author's original texts, their grouping by known species, ranking and determination of deviations of average values of these errors in various portions of texts.

The following *methodology* were used: qualitative analysis of errors, classification of errors, quantitative analysis of errors (counting of errors by their types, determining of averages and their deviations), comparison (of quantity of errors in author's original texts of different styles).

In the texts of this three styles the most frequent were linguistic errors (95%), in second place — editorial errors (2.38%), the third — information errors (0.88%). The remaining types of errors was below one percent or absent in the manuscripts completely. The same types of errors' rank observed in three mentioned styles.

Among linguistic errors prevail lexical, punctuation and stylistic errors. The number of such errors and their ranks depending of the style. Thus, the number of punctuation errors ranged from 81.80 to 21.59%, lexical — from 44.55 to 6.31%, stylistic — from 20.24 to 4.66%.

The *results* may be used: to improve the curriculum for the specialty "Publishing and Editing"; in design of editing systems; in further study of errors statistics in author's original texts; in editor practice.

Key words: author's original texts, errors, statistics.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В ПЕДАГОГІЦІ

УДК 791.32.071.4+791.32.072.3

НАУКОВА Й КІНОПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕОРГІЯ АВЕНАРІУСА В КИЄВІ

Безручко О. В.

(м. Київ, Україна)

У статті досліджено київський період наукової й кінопедагогічної діяльності Георгія Олександровича Авенаріуса, який викладав в Одеському державному технікумі кінематографії ВУФКУ, Київському державному інституті кінематографії, Акторській школі та Режисерській лабораторії О. Довженка при Київській кінофабриці «Українфільм».

Георгій Олександрович Авенаріус із 1932 по 1936 роки на посаді доцента на чотирьох факультетах КДІКу читав лекції зі «Сценарної справи», «Історії зарубіжного кіномистецтва» та «Історії радянського кіномистецтва», які були чи не найулюбленішими після режисури предметами.

У рамках чергової радянської реформи кіноосвіти 1934 року на Київській кінофабриці було відкрито Акторську школу кіноакторів (АШККФ), якою до 1935 року керували й декан художнього факультету Г. Авенаріус і викладач КДІКу В. Юнаківський. Після закриття Акторської школи переїхав до Росії й став викладати у Вищому державному інституті кінематографії.

Наведено список тогочасних публікацій Г. Авенаріуса в українських журналах і газетах, присвячених кінематографу.

Ключові слова: Георгій Авенаріус, кіноосвіта, Україна, акторська школа, режисерська лабораторія, Київська кінофабрика «Українфільм».

1. Вступ

Постановка проблеми. Актуальність цього дослідження зумовлена потребою вивчення наукової, творчої й педагогічної спадщини провідних українських митців, науковців та кінопедагогів, які зробили багато для становлення українського кінематографа, театру, літератури та розвитку кіноосвіти, серед яких чільне місце займає видатний кінознавець, один із перших вітчизняних педагогів екранних мистецтв Георгій (Юрій) Олександрович Авенаріус (30.11.1903 – 18.07.1958).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукову, суспільну й частково кінопедагогічну діяльність Г. Авенаріуса розглядали у своїх публікаціях закордонні та українські кінознавці Л. Госейко [1], О. Мусяченко [2], В. Скуратівський [3], І. Зубавіна [4], М. Фількевич [5], Р. Росляк [6], В. Миславський [7], О. Безручко [8; 9; 10; 11; 12]. Можна констатувати, що кінознавцями ще недостатньо досліджено саме київський період кінопедагогічної й наукової діяльності Георгія (Юрія) Олександровича Авенаріуса.

Мета статті – дослідити та проаналізувати київський період наукової й кінопедагогічної діяльності геніального кінознавця, одного з перших вітчизняних педагогів екранних мистецтв Г.О. Авенаріуса.

Наукові завдання цієї статті – дослідити кінопедагогічну діяльність у Києві видатного радянського кінознавця Г.О. Авенаріуса; розповісти про його навчання в Акторській студії Товариства друзів

радянського фото кінематографа (ТДРФК) та операторському відділі Одеського державного технікуму кінематографії (ОДТК) Всеукраїнського фото-кіноуправління (ВУФКУ); назвати його основні наукові роботи київського періоду; реконструювати маловідомі сторінки кінопедагогічної діяльності в Київському державному інституті кінематографії (КДІК), Акторській школі та Режисерській лабораторії (майстерні) кінорежисерів при Київській кінофабриці.

2. Методи дослідження

Для виконання цих наукових завдань була переглянута й проаналізована вся наукова література; опрацьовані українські (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, музей-архів Національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка тощо) та російські архіви (архів Всеросійського державного університету кінематографії ім. С.А. Герасимова, Держфільмофонду РФ «Білі стовпи» тощо); тогочасні українські та загальносоюзні газети й журнали: «Кінокадри», «Кіно», «Радянське кіно», «Искусство кино» тощо.

3. Результати й обговорення

Після організації в 1930 році Київського державного інституту кінематографії (КДІК) Георгій Авенаріус став його співробітником. Перші два навчальні роки в Київському кіноінституті Авенаріус був асистентом проф. Балла на кафедрі кінотехніки та лабораторії звукового кіно, де читав загальну кінотехніку, сенситометрію та кольорознавство; із 1931 року по 1934, тобто до його закриття, був деканом художнього й операторського факультетів Київського кіноінституту [13, арк. 5 зв.].

Хоча, як видно з гнівної статті «Ганьба зривачам марксо-ленінського виховання кадрів для кадрів!», що була надрукована в газеті «Кінокадри», Авенаріус разом з іншими провідними викладачами КДІКу наприкінці 1931 року проігнорував гурток діалектичного матеріалізму: «На 6 годину 8 грудня призначено було збори гуртка діамату. Група із 6 осіб чекала решту до 7 години, але, не дочекавшись, мусила розійтись, витративши дорогий час. Не прийшли такі товариші, як Гавронський, Авенаріус...» [14].

Георгій Олександрович Авенаріус із 1932 по 1936 роки на посаді доцента на чотирьох факультетах КДІКу читав лекції зі «Сценарної справи» [15, арк. 693], «Історії зарубіжного кіномистецтва» і «Історії радянського кіномистецтва», які були чи не найулюбленішими після режисури предметами.

Потрібно відзначити, що курс історії кіномистецтва Авенаріус розробив самостійно, це був авторський курс справжнього великого енциклопедиста кіно. Один зі студентів КДІКу Г. Григор'єв писав: «Знав він не лише історію кіно, а й техніку, фотографію, складну роботу режисерів, знав безліч дрібниць про виробництво фільмів у Голівуді, на студіях Франції, Німеччини, Італії. Він щедрою рукою сипав зерна науки, а ми старанно записували фактичний матеріал» [16, с. 38].

Майже через двадцять років Г. Григор'єв, який із 1937 року за абсурдними звинуваченнями відсидить багато років у сталінських таборах, а після реабілітації буде працювати вчителем в одній із київських шкіл, 22.12.1951 р. напише листа своєму вчителю, який буде зберігатися у фонді Г. О. Авенаріуса в «Білих стовпах»: «Час від часу чую вісті про Вас. У пам'яті встають спогади студентських років, так тісно пов'язані з Вами» [17, арк. 1].

На початку тридцятих років розпочинається досить успішна наукова діяльність Г.Г. Авенаріуса. Так, зокрема, 1931 року в «Пролетарском кино» з'явилася його перша стаття «К методологии определения киножанров» [18]. У провідному українському журналі «Кіно» у 1932 і 1933 роках Георгій Олександрович Авенаріус представив українською мовою цікаві статті «Монтажні теорії Ейзенштейна» (у трьох спарених номерах № 5–6 [19], № 7–8 [20], № 11–12 [21]) та «Експресіонізм в радянському кіно» [22]; у журналі «Фото соцбудівництву» декілька пізнавальних статей по фотографії: «До питання про творчий метод портретної фотографії» [23], «Композиція реалістичного портрета» [24], «Фотопейзаж, як проблема стилю» [25].

Надзвичайно важливим у науковій і педагогічній діяльності Г.О. Авенаріуса було поєднання теоретичного і практичного начал. Так, зокрема, він проводив лекції для студентів Київського державного інституту кінематографії не лише в аудиторіях на бульварі Тараса Шевченка, 12, де до 1934 року розташовувався Київський кіноінститут, але й безпосередньо на Київській кінофабриці.

Зважаючи на вцілілі архівні документи, Г. Авенаріус займався впровадженням нових форм навчання в педагогічний процес КДІКу, зокрема так званими активними методами навчання, що були популярні в той час [15, арк. 698].

Як досвідчений практик, Г. Авенаріус привчав своїх учнів дивитися на кінематограф не з позиції глядача, а професіонала: тобто не романтизувати кінопроцес, а підходити до нього, за образним висловом, із тверезою головою й гарячим серцем.

У рамках чергової радянської реформи кіноосвіти 1934 року художній факультет КДІКу було майже закрито (окрім кінооператорів), замість цього, на Київській кінофабриці було відкрито Акторську школу кіноакторів (АШККФ), якою до 1935 року керували викладачі КДІКу В. Юнаківський і декан художнього факультету Г. Авенаріус. Вони провели іспити, або так звані колоквиуми, серед колишніх

студентів кіноакторського курсу КДІКу, які закінчили другий курс, і, як виняток, найталановитіших першокурсників.

Г. Авенаріус як секретар приймальної комісії провів перші вступні іспити до Режисерської лабораторії О. Довженка при Київській кінофабриці (РЛККФ). Підтвердженням цьому може бути документ із приватного архіву О. Пазенко, онуки режисера-лаборанта В. Довбищенка: «У зв'язку з тим, що керівник режисерської майстерні при Київській кінофабриці режисер О.П. Довженко до останнього часу був зайнятий у Москві на зйомках кінофільму «Аероград», вступні колоквиуми для осіб, що вступають до режмайстерні, перенесено на серпень місяць ц.р. <...> Секретар приймальної комісії Авенаріус» [26].

Одночасно з адміністративною та педагогічною роботою в режисерській лабораторії й акторській школі при Київській кінофабриці Г. Авенаріус був науковим співробітником кабінету кінознавства Київського кіноінституту, де збирав і систематизував матеріал з історії кіно України [13, арк. 71].

Після невдалих намагань відкрити Вищі курси режисерів кіно (ВКРК) при художньому факультеті КДІКу, або як його стали називати останні роки – Українського кіноінституту, деканом якого був Г. Авенаріус, частина педагогів восени 1935 року переїхала до Росії (І. Бохонов, В. Юнаківський та ін.), де більшість із них почала викладати у Вищому державному інституті кінематографії (ВДІК). На початку лютого 1936 року Г. Авенаріус розпочав викладацьку діяльність на кафедрі загального кінознавства столичного кіноуза.

Навесні та влітку 1936 року Г. Авенаріус знову повертався на деякий час до Києва, де читав курс лекцій з історії кіно в Українському кіноінституті (так на той час називався КДІК), на Київській кінофабриці в режисерів-лаборантів та оновленій акторській школі вже під керівництвом А. Панкришева. Як видно з особової справи Г.О. Авенаріуса, директору київського кіноінституту Д.М. Хмелю довелося відправляти телеграми керівнику ВДІК О.М. Лебедеву щодо затримки в Києві Авенаріуса.

Київський період кінопедагогічної діяльності, особливо з 1934 по 1936 рік, Г. Авенаріус не приховував, проте й намагався не афішувати в офіційних документах. Тим не менш в його автобіографії, яка зберігається в архіві ВДІКу, власноручно записано: «З 1934 по 1936 рік був завідувачем акторською студією і режисерською лабораторією на Київській кінофабриці «Українфільм» [13, арк. 52].

4. Висновки

На початку дослідження було визначено мету статті – дослідити та проаналізувати київський період наукової й кінопедагогічної діяльності геніального кінознавця, одного з перших вітчизняних педагогів екранних мистецтв Г.О. Авенаріуса. Поставлена мета була досягнена.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що поставлені наукові завдання виконано: досліджено київський період життєвого, наукового й педагогічного шляху Г.О. Авенаріуса; розказано про його навчання в Акторській студії Товариства друзів радянського фото кінематографу (ТДРФК) та операторському відділі Одеського державного технікуму кінематографії (ОДТК) Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ); названо його основні наукові роботи київського періоду; реконструйовано маловідомі сторінки кінопедагогічної діяльності в Київському державному інституті кінематографії (КДІК), Акторській школі та Режисерській лабораторії (майстерні) кінорежисерів при Київській кінофабриці.

Тим не менш, перспективи наукових розвідок залишаються великими, оскільки ще не всі документи щодо педагогічної роботи Г.О. Авенаріуса в Київському державному інституті кінематографії (КДІК), Акторській школі та Режисерській лабораторії (майстерні) кінорежисерів при Київській кінофабриці розсекречені або знаходяться у вільному доступі в українських і російських архівах.

Список літератури

1. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995 : пер. із фр. / Л. Госейко. – Київ, 2005. – 464 с.
2. Мусієнко О. С. Українське кіно: тексти і контекст / О. С. Мусієнко. – Вінниця : Глобус-Прес, 2009. – 432 с.
3. Скуратівський В. Минуле української кіноосвіти як її майбутнє / В. Л. Скуратівський // Кіноосвіта в Україні: сучасний стан, проблеми розвитку : матеріали наук.-практ. конф. – Київ, 2000. – С. 36–37.
4. Зубавіна І. Мистецтво любити кіно / Ірина Зубавіна // Кіно-театр. – 2008. – № 3. – С. 47.
5. Фількевич М. О. Сторінки нашої історії / М. О. Фількевич. – Київ, 2003. – 189 с.
6. Росляк Р. В. Кіноосвіта в Україні (перша третина ХХ століття) : навч. посіб. / Р. В. Росляк. – Київ, 2006. – 225 с.
7. Миславський В. Н. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський. – Харків, 2007. – 328 с.
8. Безручко О. Кінопедагогічна діяльність Г. О. Авенаріуса в Україні / О. В. Безручко // Проблеми державного будівництва в Україні / Київський міжнародний університет. – Київ : КиМУ, 2013. – № 22 : збірник матеріалів XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в євроінтеграційних процесах», 15–16 лютого 2014 р. – С. 140–141.

9. Безручко О. В. Перший період кінопедагогічної діяльності Г. О. Авенаріуса / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко, О. В. Щербатюк]. – Т. 2: Чубасівські читання. – Київ : КиМУ, 2014. – С. 43–57.
10. Безручко О. В. Другий період кінопедагогічної діяльності Г. О. Авенаріуса / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко, О. В. Щербатюк]. – Київ : КиМУ, 2014. – Т. 3: Чубасівські читання. – С. 33–50.
11. Безручко О. В. Третій період кінопедагогічної діяльності Г. О. Авенаріуса / О. В. Безручко // Вадим Чубасов: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко, О. В. Щербатюк]. – Київ : КиМУ, 2014. – Т. 4: Чубасівські читання. – С. 69–86.
12. Безручко О. Акторська школа Г. Авенаріуса і В. Юнаківського / О. В. Безручко // Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія. – Київ : КиМУ, 2013. – Т. 5. – С. 125–151.
13. Особова справа Г. Авенаріуса // Архів Всеросійського державного університету кінематографії ім. С.А. Герасимова. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 4.
14. Ганьба зривачам марксо-ленінського виховання кадрів для кадрів! : [ред. ст.] // Кінокадри. – 1931. – 24 грудня.
15. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф.1238. – Оп. 1. – Спр. 196. – Арк. 693.
16. Григор'єв Г. П. Що було, те бачив / Г. П. Григор'єв. – Київ : Радянський письменник, 1966. – С. 38.
17. Григор'єв Г. П. Лист Г.О. Авенаріусу 22 грудня 1951 р. / Г. П. Григор'єв // Держфільмофонд РФ «Білі стовпи». – Фонд Г.О. Авенаріуса. – Спр. А–20–110.
18. Авенариус Г. К методологии определения киножанров / Г. Авенариус // Пролетарское кино. – 1931. – № 10–11. – С. 27–33.
19. Авенариус Г. Монтажные теории Эйзенштейна / Г. Авенариус // Кино. – 1932. – № 5–6. – С. 14–16.
20. Авенариус Г. Монтажные теории Эйзенштейна / Г. Авенариус // Кино. – 1932. – № 7–8. – С. 22–23.
21. Авенариус Г. Монтажные теории Эйзенштейна / Г. Авенариус // Кино. – 1932. – № 11–12. – С. 10–12.
22. Авенариус Г. Экспрессионизм в советском кино / Г. Авенариус // Кино. – 1933. – № 4. – С. 12–14.
23. Авенариус Г. До питання про творчий метод портретної фотографії / Г. Авенариус // Фото соціалістичному. – 1934. – № 5–6. – С. 104–107.
24. Авенариус Г. Композиція реалістичного портрета / Г. Авенариус // Фото соціалістичному. – 1934. – № 9–10. – С. 256–263.
25. Авенариус Г. Фотопейзаж, як проблема стилю / Г. Авенариус // Фото соціалістичному. – 1934. – № 11–12. – С. 311–316.
26. Запрошення В. С. Довбищенка на вступні колоквиуми до режисерської майстерні при Київській кінофабриці О.П. Довженка // Приватне архівне зібрання О. А. Пазенко

References

1. Goseyko L. Istoriya ukrainskogo kinematografa. 1896–1995 : per. iz fr. / L. Goseyko, Kyiv, 2005, 464 s.
2. Mysienko O.S. Ukrainske kino: teksty i kontekst / O.S. Mysienko. – Vinnitsya : Globus-Press, 2009, 432 s.
3. Skurativskiy V.L. Mynule ukrainskoy kinoosvity yak yiyi maybutne / V.L. Skurativskiy // Kinoosvita v Ukraini: sychasniy stan, problemy rozvitky : materialy nauk.-prakt. konf. – Kyiv, 2000, S. 36–37.
4. Zubavina I. Mystectvo lubiti kino / I.B. Zubavina // Kino-teatr, 2008, № 3, S. 47.
5. Filkevich M.O. Storinky nashoy istorii / M.O. Filkevich. – Kyiv, 2003, 189 s.
6. Roslak R.V. Kinoosvita v Ukraini (persha tretina XX stolitta) : navch. posib. / R.V. Roslak. – Kyiv, 2006, 225 s.
7. Myslvskiy V.N. Kinoslovník. Termini, vyznachenna, zhargonizmy / V.N. Myslvskiy. – Kharkiv, 2007, 328 s.
8. Bezruchko O. Kinopedagogichna dialnist H. Avenarius in Ukraine / O.V. Bezruchko // Problemy derzhavnogo budivnictva v Ukraine / Kyiv International University. – Kyiv, 2013, № 22 : zbirnik materialiv XIX Mizhnarodnoy nfykovo-praktichnoy konferencii «Ukraine in evrointegracinnomy procesakh», P. 140–141.
9. Bezruchko O. Pershiy period kinopedagogichnoy dialnosty H. Avenarius / O.V. Bezruchko // Vadim Chubasov: regiser, naukovec, pedagog: kolektivna monografia [nayk. red. : O.V. Bezruchko, O.V. Shcherbatyuk], T. 2: Chubasivski chytanna. – Kyiv, 2014, P. 43–57.
10. Bezruchko O. Drugiy period kinopedagogichnoy dialnosty H. Avenarius / O.V. Bezruchko // Vadim Chubasov: regiser, naukovec, pedagog: kolektivna monografia [nayk. red. : O.V. Bezruchko, O.V. Shcherbatyuk], T. 3: Chubasivski chytanna. – Kyiv, 2014, P. 33–50.
11. Bezruchko O. Tretiy period kinopedagogichnoy dialnosty H. Avenarius / O.V. Bezruchko // Vadim Chubasov: regiser, naukovec, pedagog: kolektivna monografia [nayk. red. : O.V. Bezruchko, O.V. Shcherbatyuk], T. 4: Chubasivski chytanna. – Kyiv, 2014, P. 69–86.
12. Bezruchko O. Aktorska shkola H. Avenarius i V. Yunakivskogo / O.V. Bezruchko // Bezruchko O.V. Ykrainska mystecka kinoosvita : monografia. – Kyiv : КиМУ, 2013, T. 5, S. 125–151.
13. Osobova sprava H. Avenarius // Arkhiv Vserosiyskogo derzhavnogo universitety kinematografii im. S.A. Gerasimova, F. 1, Op. 24, Spr. 4.
14. Ganba zrivacham markso-leninskogo vykhovanna kadriv dla kadriv // Kinokadry, 1931, 24 grudna.
15. Centralniy derzhavniy arkhiv vyshikh organiv vlady i upravlinna Ukrainy (CDAVO Ukrainy), F.1238, Op. 1, Spr. 196.
16. Grygorev G. P. Shcho bulo, te bachiv / G.P. Grygorev. – Kyiv : Radanskiy pismennik, 1966, 231 s.

17. Grygorev G.P. Lyst H. O. Avenarijus 22 grudna 1951 r. / G.P. Grygorev // Derzhfilmofond RF «Bili stovpy», Fond H. Avenarijusa, Spr. A–20–110.
18. Avenarius H. K metodologii opredelenia kinozhanrov / H. Avenarius // Proletarskoe kono, 1931, №10–11, S. 27–33.
19. Avenarius H. Montazhni teorii Eyzenshteyna / H. Avenarius // Kino, 1932, №5-6, S. 14–16.
20. Avenarius H. Montazhni teorii Eyzenshteyna / H. Avenarius // Kino, 1932, №7-8, S. 22–23.
21. Avenarius H. Montazhni teorii Eyzenshteyna / H. Avenarius // Kino, 1932, №11-12, S. 10–12.
22. Avenarius H. Ekspressionizm v radyanskomy kino / H. Avenarius // Kino, 1933, № 4, S. 12–14.
23. Avenarius H. Do pytan'na pro tvorchiy metod portretnoy fotografafii / H. Avenarius // Foto sobudivnictvy, 1934, № 5-6, S. 104–107.
24. Avenarius H. Kompozicz realizmichnogo portreta / H. Avenarius // Foto sobudivnictvy, 1934, № 9-10, S. 256–263.
25. Avenarius H. Fotopeyzash, yak problema stylu / H. Avenarius // Foto sobudivnictvy, 1934, № 11-12, S. 311–316.
26. Zaproshenna V.S. Dovbyshenka na vstupni kolokviymy do regiserskoy maysterni pri Kyivskiy kinofabricsi O.P. Dovzhenka // Privatne arkhivne zibranna O.A. Pazenko.

БЕЗРУЧКО Александр Викторович

НАУЧНАЯ И КИНОПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГЕОРГИЯ АВЕНАРИУСА В КИЕВЕ

В этой статье исследован киевский период научной и кинопедагогической деятельности Георгия Александровича Авенариуса, который преподавал в Одесском государственном техникуме кинематографии ВУФКУ, Киевском государственном институте кинематографии, Актерской школе и Режиссерской лаборатории А. Довженко при Киевской кинофабрике «Украинфильм».

Георгий Александрович Авенариус с 1932 по 1936 годы на должности доцента на четырех факультетах КГИКа читал лекции по «Сценарному делу» и «Истории зарубежного киноискусства» и «Истории советского киноискусства», которые были едва ли не самыми любимыми после режиссуры предметами.

В рамках очередной советской реформы кинообразования 1934 года на Киевский кинофабрике была открыта Актерская школа киноактеров (АШККФ), которой до 1935 года руководили декан художественного факультета КГИКа Г. Авенариус и преподаватель КГИКа В. Юнаковский. После закрытия Актерской школы переехал в Россию и стал преподавать в Высшем государственном институте кинематографии.

Приведен список тогдашних публикаций Г. Авенариуса в украинских журналах и газетах, посвященных кинематографу.

Ключевые слова: Георгий Авенариус, кинообразование, Украина, Актерская школа, режиссерская лаборатория, Киевская кинофабрика «Украинфильм».

BEZRUCHKO Alexander

SCIENTIFIC AND CINEMAPEDAGOGICAL ACTIVITY OF HEORHIJ AVENARIUS IN KYIV

In this article investigational the Kyiv's period of scientific and cinemapedagogical activity of Heorhij O. Avenarius, which taught the Odesa State Collage of Cinematography VUFKU, Kyiv State Institute of Cinematography, Actor School at the Kyiv Film Studios, O. Dovzhenko's Film director's Laboratory.

After organization in 1930 year of the Kyiv State Institute of Cinematography (KSIC) on the base of Odessa State College of Cinematography (OSCC) of All Ukrainian photo-, cinema management (Ukrainian – VUFKU) and cinema faculty of the Kyiv Artistic Institute (KAI), Avenarius began to work in Kyiv State Institute of Cinematography. First two school years in the Kyiv State Institute of Cinematography he was the assistant of Prof. Ball on the Department of Cinema Technical and Laboratory of talkies, where read general cinema technical, sensitometers and color; from 1931 year to 1934, that to his closing, was the dean of artistic and operator faculties of the Kyiv State Institute of Cinematography.

Heorhij O. Avenarius from 1932 to 1936 on position of Associate professor on four faculties of Kyiv State Institute of Cinematography read lectures on the courses of «Scenario business» and «History of foreign cinematographic art» developed by him and «Histories of soviet cinematographic art», which were or by more not favorite after direction objects.

Within the framework of reform of soviet cinema formation of 1934 Movie actor's school at the Kyiv Film Studios «Ukrainian film», which to 1935 year managed ex-teacher of Kyiv State Institute of Cinematography V. Yunakivskiy and dean of artistic faculty of H. Avenarius. They conducted examinations, or the so-called colloquiums, among the former students of cinema actor course of Kyiv State Institute of Cinematography, which made off the second course, and, as an exception, most talented freshmen. After closing of Actor school Heorhij Avenarius moved to Russia and began to teach in the Higher State Institute of Cinematography.

The autor brought full list of that time publications of Heorhij Avenarius in the Ukrainian magazines and newspapers, sanctified to the cinema.

Key words: Heorhij Avenarius, cinema education, Ukraine, Actor School, Film director's Laboratory, Kyiv Film Studio «Ukrainian film».

ПУБЛІЦИСТИКА НАШИХ АВТОРІВ

UDC 007 : 304 : 070

WHAT IS A CRISIS? A CASE STUDY OF RICHARD NIXON AND DESEGREGATION

Minelli M.

(New York, USA)

This paper discusses the concept of “crisis” and applies it to two case studies addressing education and school busing that arose out of the presidency of Richard Nixon during the early 1970s. Case Study 1 examines Nixon’s March 24, 1970 white paper and Case Study 2 examines Nixon’s March 16, 1972 crisis speech. The paper argues that scholars should examine presidential communication forms beyond the traditional public speech to better understand a crisis situation, and that there are problems associated with presidents communicating in written documents in lieu of the traditional public address. The paper argues that “crises” can be viewed as abnormal, unstable events that often arise out of longer, systemic or “chronic” problems. In addition, the paper illustrates how Nixon used both situations to influence governmental thinking about desegregation and that his administration made a crucial mistake by relying on the media to accurately report the president’s desegregation positions. The paper asserts that Nixon was afforded immense power when labeling situations as “crises” and occasionally took advantage of such advantageous language usage.

Keywords: crisis, Richard Nixon, desegregation, school busing, semantics.

1. Introduction

The American presidency and its occupants have long been a focus of scholarly analysis. This paper extends current presidential crisis rhetoric literature by examining the March 1970 and March 1972 desegregation and school busing events from Richard M. Nixon’s presidency. The paper first explores “crisis” definitions from political science and communication scholars. It then discusses the backdrop of racial relations in the early 1970s that provide contexts to understand the issues of desegregation and school busing and the two case studies. The case studies examine Nixon’s choices to respond to the desegregation and school busing crises. The paper then analyzes both case studies utilizing internal White House documents and materials from Nixon’s speechwriters and advisors to reveal the reasons for Nixon’s choices. The paper concludes by identifying which crisis event was considered to be “valid.”

What is a Crisis?

Presidential attention to situations they describe as “crises” prompts the larger question of “What is a “crisis?” Analysis of different scholarly definitions suggests commonalities but no concrete, universal definition.

Definitions developed by political science scholars generally focus on the situation to the expense of language. Genovese defines a crisis as “a conflict which occurs suddenly, heightens tensions, where stakes are high (usually a threat to ‘vital’ national interests), where there is little time to decide, where decision makers are

under intense pressure, in an atmosphere of uncertainty containing expectations of hostile action" [1]. This definition illustrates the difficulty of defining a situation as a crisis for several elements are involved, including the event and its time frame, the event's risks, the stakeholders involved, and the situation.

Graber identifies a "public crisis" as "natural or manmade events that pose an immediate and serious threat to the lives and property or to the peace of mind of many citizens." She argues that "man-made" events are "pseudo-crises", due to media attention to the situation transforming it from normal to one with "extraordinary" status [2].

Nacos suggests a crisis is an "emergency" [3]. Her synonymous usage introduces a theoretical dilemma. Individuals defining an event as an "emergency" may have varying conceptions of what constitutes a "crisis" in addition to the evaluative criteria they use to identify a situation as such. In addition, the word "emergency" suggests a situation that needs immediate attention and resolution. Thus time becomes an important criterion.

In his book on political language, Edelman also uses the word "emergency" as part of his crisis definition, and argues that the language used to define an event or threat "helps people to adapt to it by evoking a problematic picture of the issue" [4]. He argues two crisis types exist: semantically-created and semantically-masked. The first is created by an individual and is based on the event, the event's audience, or the level of fear the event induces. The second describes more chronic or ongoing problems that have existed for long periods of time, like social issues [5]. Semantically-masked crises occasionally become semantically-created crises when events warrant a perceptual and linguistic change.

In a different book, Edelman argues that "a crisis, like all news developments, is a creation of the language used to depict it; the appearance of a crisis is a political act, not a recognition of a fact or of a rare situation." In other words, an event can be labeled a crisis through language, regardless of how that event started. He also suggests a difference between a "problem" and a "crisis," claiming that a "problem" is a systemic, ongoing condition that resists solutions due to its institutional entrenchments. A "crisis," on the other hand, is marked a period of instability that is acute and results in additional burdens on the crisis recipients [6].

Crisis definitions developed by communication scholars differ slightly, and the onus of rhetorical construction is similar to Edelman's semantic perspective. Pratt defines crisis as an "emergency" but acknowledges that not all events constitute a crisis from a presidential point-of-view. Church argues that crisis definers could be the president, the media, or the American public, which implies that crises have different audiences. Bostdorff describes a crisis as the "turning point" or a "vitaly important or decisive stage in the process of anything," which suggests that a crisis is a short term event and resolution will occur relatively quickly [7].

Kiewe's definition poses problems for scholars. He defines a crisis as "discursive products created and transacted through an interaction between the president, the press and the public, which serves to legitimize the definition of a given situation as critical." Kiewe describes the crisis genesis as a negotiated transaction between three groups: the president (and the presidency), the press (expand to the mass media) and the public (perhaps publics or different types of public), but does not specify who is the initial event definer or interpreter. He does suggest that Kiewe "presidents thus can create a crisis, react to a crisis created by others, or portray themselves as reacting to a crisis they have created in the first place" [8]. His suggests that presidents may take advantage of or manipulate an event into a "crisis".

In addition, Kiewe's claim of "legitimization" suggests that a crisis event exists independently from the language used to define it and the language user. His position counters Edelman's. A crisis situation already existing in the status quo, as Kiewe suggests, cannot be possible from Edelman's semantic point of view. Edelman would argue that both would have to be semantically created.

Space does not exist to discuss these definitions in depth. Instead this paper will follow the directive of Windt who argues that if the president says an event is a crisis, then it is [9]. This approach allows for case study analysis without fully resolving the issues crisis definitions have raised.

Race and Nixon's America in the early 1970s

The broader issue of race and civil rights was a contentious one during Nixon's first presidential term. In the early 1970s desegregation, or the elimination of racial segregation due to geographical location, was emblematic of the broader American race relation issues. Solutions of school busing and mergers were met with public dissention, and the media hotly debated each approach as the American courts repeatedly issued contradictory lawsuit decisions. Nixon's activities between 1970 and 1972 provides scholars with an excellent opportunity to examine and analyze crisis situations identified by a sitting American president.

1970 was an off, non-presidential election, year. Desegregation was the subject of many House and Senate election races due to several contradictory lower court decisions that created national confusion about the legality of school busing as a means of eliminating segregation. The Nixon administration was pursuing several equality initiatives, including his preference for curbing school busing.

Two years later, following several significant, contradictory lower and Supreme Court decisions, the school busing solution re-emerged as a contentious 1972 presidential election issue. The court decisions,

coupled with the legislature's introduction of several bills calling for an Amendment to the U.S. Constitution, the media's reporting of these events, and Nixon's preferred position of a busing moratorium, prompted the president to declare a national "crisis situation" in mid-March. For Nixon, the crisis involved all three branches of the American government and revolved around two primary concerns: racial equality in American school districts, and government assistance to schools forced to comply with conflicting court decisions.

As the ensuing two case studies suggest, various racial issues provided Nixon with opportunities to address the crisis situations. Nixon's Chief of Staff H.R. Haldeman explained that during early 1970, school desegregation was becoming a national problem and conflicting solutions were proposed and debated by various entities. He indicated that Nixon preferred a steady, moderate pace of resolution because the president felt a quick and decisive position would lead to additional racial confrontations [10]. Two crisis situations over the same subject suggests Nixon did follow his deliberate pace.

Case Study 1: Nixon's March 24, 1970 Desegregation White Paper

On March 24, 1970, Nixon composed a seventeen page white paper in response to the widening desegregation crisis. It was designed to provide guidance to desegregation issues left unresolved by conflicting court decisions as well as provide assistance to school districts as they attempted to comply with school busing. Nixon stated that he chose to pen the white paper to publically affirm his belief in the seminal 1954 *Brown v Board of Education of Topeka* U.S. Supreme Court decision which declared separate public schools for black and whites was unconstitutional, to review the desegregation problems and suggest possible solutions, and to contextualize the crisis within the larger context of "America's historic commitment to the achievement of a free and open society" [11].

Nixon claimed that northern and southern American geography complicated school busing compliance by school districts due to the regional conflicting court decisions. He also pointed out that there were interpretation issues with the word "desegregation," noting that it could be construed as "integration" of American schools or "racially balanced" schools. A third problem, the validity of school busing as a desegregation solution, was questionable. Finally, claimed Nixon, continual conflicting court decisions would create additional problems, including white students leaving for private schools and the rights of students and their education. The president insisted that creating equal educational opportunities and improving overall equality for all American citizens were his two preferred solutions. In his paper, Nixon encouraged educators to engage in innovation to achieve those parallel educational opportunities instead of using school busing to eliminate segregation [12].

As the various courts continued to issue legal rulings that fueled ongoing racial clashes, Nixon pursued different legal activities to compel different court decisions between spring 1970 and spring 1972. The media during this time appeared confused about Nixon's positions, despite numerous statements, press conferences, speeches and other forms of presidential and executive branch communication. James Keogh, a Nixon special assistant, claimed that the media completely missed Nixon's equal educational opportunities point, preferring to focus on the sensational charge of the president intentionally ignoring blacks. Keogh acknowledged that although Nixon's white paper did not appease all Northern or Southern minorities, the newsmen should have been capable of understanding and clarifying complexities and distinctions. Instead, the tendency was to see issues based on past actions and rhetoric. What emanated from the national press and television was a tone which said that the Nixon Administration was working against good blacks and for the bad South [13], an area historically known for racial issues.

Case Study 2: Nixon's March 16, 1972 Equal Educational Opportunities and School Busing crisis address

The return of desegregation and school busing to a "crisis" status began in spring 1972, a year after the landmark U.S. Supreme Court decision in *Swann v Charlotte-Mecklenburg Board of Education* that determined mandatory school busing was a viable desegregation solution. In addition, fall 1971 and spring 1972 witnessed several additional multi-court cases about busing and related racial issues [14]. The January 1972 Richmond decision ordered the merger of the black-dominated city school districts with the white-dominated suburban school districts, a move that would affect other American cities who were awaiting resolution of their own merger lawsuits. The subsequent media reporting throughout spring 1972 would partially contribute to crisis that would emerge in mid-March [15].

The 1972 presidential election season also began in spring 1972. Nixon was the favored Republican candidate while several Democrats vied for their party's nomination. The spring primary season witnessed these candidates using school busing as a campaign issue, with some introducing their own busing bills in Congress. The busing issue peaked during mid-March, prompting Nixon to deliver his nationally aired Equal Educational Opportunities and School Busing crisis address on March 16.

In his address Nixon stated he was proposing two legislative bills. The first would place a moratorium on future busing, and the second would ensure equal educational opportunities for all American citizens. The following day, Nixon issued a special Congressional message proposing the bills. Elimination of future busing transformed into "The Student Transportation Moratorium Act of 1972," and the equal educational

opportunities legislation was labeled “The Equal Educational Opportunities Act of 1972.” Both were sent to Congress for ratification.

Analysis: Authentic and Inauthentic Crises

Analysis of the two case studies suggests that desegregation was a long-standing issue in American society that flared up to a crisis level in March 1970 and March 1972. Earlier Edelman argued that “crises” were different than problems for the former created instability and required immediate attention and the latter were more long-standing issues resistant to solutions. Other scholars have also suggested that a “crisis” transforms an event, situation, or ongoing issue into an urgent situation that require immediate attention and resolution. The case study examinations, along with several historical Nixon administration and personnel materials, helps identify which crisis was considered “authentic,” and which one was not.

Although Nixon released his white paper in March of 1970, communication preparations began a month earlier in February. Internally the White House debated between a crisis speech and a white paper before the latter choice was finally selected. Internal White House documents point out that multiple drafts were submitted by different speechwriting groups before a March 22 sixth draft was submitted for final presidential changes prior to its release on March 24 [16].

At first blush, Nixon’s decision to communicate his administration’s desegregation position in the form of a written paper appears unusual. In times of national crisis, a speech by the president is expected. American scholars who study U.S. presidential crisis communication traditionally have focused their attention on speeches. Public oratory allows presidents to appear “presidential” by affording them the opportunity to speak before the nation addressing a situation, explaining the events leading up to the situation, identifying current and future actions and responses, and providing reassurance that he, his administration, and the federal government were doing all they could to rectify the situation. One could argue that during crisis situations, American presidents are *expected* to deliver a speech.

But further analysis suggests strategic advantages for presidents communicating in the written form. Writing allows a president the space to fully explain his ideas whereas a speech would chronemically limit his explanations. In addition, writing allows for more accurate use of language (e.g. words) to explain ideas, arguments, and positions, especially for those topics that are lengthy or complex. Also, a written document could deflect attention away from the crisis topic, or reduce responses by interested or affected parties.

A behind-the-scenes analysis of the speech versus written paper debate reveals that the “waffling” between the forms caused significant debate within the Nixon White House. Speechwriter William Safire claimed that several solutions to the growing desegregation crisis existed but each had its own problems. For example, Nixon could ignore the growing crisis, but that approach would not lead to a solution. The president could propose a Constitutional amendment but that approach was deemed too lengthy. He could also propose legislation to guide legal opinions about school busing (a choice Nixon did not prefer given his adversarial relations with the legislative branch), or the president could deliver a speech to sway court and public opinion [17].

Nixon speechwriter Ray Price noted that Administration members and wordsmiths vehemently argued words, phrases, and entire sentences. He called the spring 1970 desegregation debate “a bloody one within the administration as well as between the administration and its critics, both left and right”. Other administration personnel noted that Nixon worried that desegregation’s complexity would be difficult to explain in a speech, and that he eventually decided to release a written white paper because he was not excited about addressing an emotionally charged subject on television [18].

These documents suggest that even Nixon’s closest aides were divided themselves on the desegregation issue and formulating a final position as well as a final communicative form was contentious.

Edelman’s position on language usage helping audiences adapt is exemplified in Nixon’s white paper decision. Unfortunately Edelman’s approach naively assumed audiences would read a written document. Only motivated individuals would read a lengthy paper, otherwise most would defer to the media to do the reading and interpreting for them. This approach assumed that media would have engaged in fair and unbiased reporting as well as accurately explained the presidential message. As the Nixon administration discovered, their assumptions were incorrect.

Post-presidency, Keogh issued a scathing media indictment about the media’s handling of the desegregation problem. He claimed that the media botched their March 1970 desegregation statement reporting and asserted that they failed to accurately explain the crisis situation and convey its meaning to various audiences like the American public. Keogh’s media reporting assessment demonstrated the executive branch’s reliance on the media to interpret crisis events for various audiences [19]. This suggests that presidents should not allow independent entities to interpret and explain information to invested stake holders.

Document analysis also reveals a hidden reason for choosing a paper over a speech: the executive branch’s attempts to manipulate the judicial branch’s desegregation court decisions, a strategy that may have not been accomplished with an oral speech. Nixon speechwriter William Safire, along with fellow writers Price,

Len Garment, and Patrick Buchanan, took turns penning the administration's final desegregation statement amidst Nixon's waffling [20]. Safire quoted Nixon as saying, "I could do a speech about the failure of integration – most of the country would agree – but then you'd have the Court coming out against us, and we would have a Constitutional crisis." That statement led Nixon to finally decide on the white paper for it deftly disguised his attempts to covertly influence impending court cases that supported his busing position.

As Nixon correctly surmised, the desegregation issues were too intricate, complex, and detailed for a nationally televised address. The presidential white paper that the media was expected to report on afforded stronger manipulative possibilities. Garment noted the importance of form in a March 17, 1970 memo to the President. He suggested that the paper would be a reasonable response to recent court decisions and would lend credibility to the judicial opinions advocated by the president in the white paper [21]. In addition, Price told Garment that the current educational and social crises threatened to evolve into a constitutional crisis [22], a position Nixon did not desire. In his diary, Haldeman revealed Nixon's belief that desegregation in March 1970 was a seminal crisis for America [23]. As a result, the message's written form thus becomes crucial because it demonstrates that presidential manipulation occurs in multiple forms of communication.

Since the Nixon administration erred by expecting the media to accurately report and describe his legal positions on desegregation to various stake holders like the American public, it is also reasonable to argue that the media's inadequate coverage of Nixon's white paper could be a reason why the various courts were not swayed by Nixon's legal opinions two years earlier.

As such, ignoring non-traditional presidential communication forms like written documents could result in limited scholarly analyses that could subsequently draw incomplete or inaccurate results and conclusions. Scholars could also argue that, in light of Edelman, communication in a written form does not suggest the existence of an "emergency" or "turning point" like an oral speech would, given that audiences are aware of a presidential crisis speech's importance, and that such a speech suggests an urgent situation in need of resolution. But in this situation, and since desegregation was considered a long-standing problem, a speech announcing quick, short-term band aid solutions would not be successful. The white paper was focused on the long term in hopes of eventual resolution. The issuance of a written form of communication also reveals the fatal assumption that the media audience would have accurately reported and explained the president's ideas, arguments, and positions.

Turning attention to the March 1972 Nixon crisis speech, several audiences claimed that the desegregation and school busing issues were creating a crisis situation, including Nixon's Democratic presidential opponents and the media. Analysis of the March 1972 political and social climate does not indicate that an "emergency" existed, but a "pseudo-crisis," as identified by Graber, was being created. As such, the return of desegregation to crisis status suggests that the resurrection was more for political gain than substantive and final resolution.

The most compelling evidence of presidential political gain from an oral speech comes from Haldeman. His March 14 *Haldeman Diary* multimedia entry identified several reasons favoring a public speech: Nixon was proposing a good solution that would be supported by Congress. Also, the Democrats opponents would continue to discuss the issue and the sentiment was that they would hurt themselves politically in the process. In addition, a March 27, 1972 internal Nixon White House memo to Haldeman suggested the president was happy with his decision to give a crisis speech over another written statement that was to have been issued on March 17 [24].

Further support comes from additional internal White House memos. A March 3, 1972 Garment memo to Domestic Affairs Assistant and White House Counsel John Ehrlichman suggests that while Nixon felt pressure to discuss desegregation, the pressure was "to announce an effective position not a hasty one" [underscore in original]. Garment elaborated his position to the president, stating that any action should be balanced so as not to intensify "the sense of crisis" and create a "substantially worsened political situation" [25].

Earlier crisis definitions suggest that a crisis situation exists where decision-makers have little time to respond. This March 1972 situation did not suggest the presence of a crisis. Nixon's speechwriters began working on his speech twelve days ahead of its public delivery. That extraordinary length of time suggests a crisis situation did not exist and that the president took advantage of the situation generated by the media and his Democratic presidential candidate opponents [26].

Analysis of historical documents also reveals a second hidden presidential reason for the crisis speech. Nixon's March 16, 1972 handwritten notes offers unique insights into his perspectives toward busing. He claimed that he examined the desegregation issues as a lawyer, as President, and as a parent, and concluded that only Congress could prevent a proposed Constitutional amendment by his opponents. In his opinion, this would take the issue from the hands of the media and the political candidates and place it into the hands of an American branch of government [27]. Nixon's comments on the day of his speech suggests that he was intentionally shifting his attention away from the judicial branch, who had been the focus of his attention in the March 1970 crisis situation, to the legislative branch. Therefore *politically*, Nixon's March 1972 crisis speech can be viewed as his *overt* attempts to manipulate Congress after his March 1970 written white paper *covertly*

failed to sway the Supreme Court.

As such, the March 1972 event can be seen as Graber's *pseudo-event* or Edelman's "semantically-masked" crisis to assist Nixon's attempts to influence other government branches on desegregation as well as advance his long-term civil rights agenda.

2. Conclusions

This paper examines two case studies concerning the Equal Educational Opportunities and School Busing crises that arose out of the Richard Nixon presidency. Focusing on two presidential communication forms, a written white paper released on March 24, 1970 and a public crisis speech delivered by Nixon on March 16, 1972, this paper explores the concept of "crisis" and how different scholarly definitions help differentiate between a sudden urgent situation and a longer, chronic problem. In addition, the paper determines that desegregation could be viewed as an ongoing problem that had a genuine, "semantically-created" "crisis" emerge in March 1970 and a semantically-masked, "pseudo crisis event" in March 1972.

This paper determines that Nixon, acting on behalf of the executive branch, used both situations as opportunities to sway the judicial and legislative branches' position on desegregation. The March 1970 opportunity was a subtle, covert attempt to sway judicial opinion through a written document while the March 1972 was a more blatant, overt attempt to influence legislative opinion through an oral crisis speech. These presidential actions suggest that Windt's position of "let the president speak as he identifies situations as crises" incorrectly assumes a president will be honest and ethical in his behaviors and actions.

In terms of the concept of crisis and crisis methodologies, it is evident that additional approaches from multiple academic disciplines must continue to be explored and tested to assist scholars with crisis concept clarification and case study applications.

References

1. Michael A. Genovese, "Presidential Leadership and Crisis Management," *Presidential Studies Quarterly* 16 (1986), 300-309.
2. Doris A. Graber, *Mass Media and American Politics* (Washington DC: Congressional Quarterly Press, 1980), 305.
3. Brigitte Lebens Nacos, *The Press, Presidents, and Crises* (New York: Columbia University Press, 1990), 8.
4. Murray Edelman, *Political Language: Words that Succeed and Policies that Fail* (New York: Academic Press, 1977), 45.
5. Edelman, *Political Language*, 46-48.
6. Murray Edelman, *Constructing the Political Spectacle* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), 31.
7. James W. Pratt, "A Study of Presidential Crisis Speaking as a Potential Rhetorical Type" (Ph.D. diss., University of Minnesota, 1971), 10; Russell Taylor Church, "President Richard M. Nixon's Crisis Rhetoric, 1969-1972" (Ph.D. diss., Temple University, 1977), 12; Denise Bostdorff, "Idealism Held Hostage: Jimmy Carter's Rhetoric on the Crisis of Iran." *Communication Studies* 43 (1992): 14-28.
8. Amos Kiewe, *Introduction to The Modern Presidency and Crisis Rhetoric* ed. Amos Kiewe (Westport, CT: Praeger, 1994), xvii.
9. Theodore W. Windt, *Presidents and Protestors: Political Rhetoric in the 1960s* (Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press, 1990), 78.
10. H.R. Haldeman, *The Haldeman Diaries* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1994), 126.
11. *Brown et. al. v Board of Education of Topeka et. al.*, 346 U.S. 483 (1954); Richard Nixon, "Statement About Desegregation of Elementary and Secondary Schools," *Public Papers of the Presidents: Richard Nixon, 1970* (Washington DC: US Government Printing Office, 1971), 304-305.
12. Nixon, "Statement About Desegregation of Elementary and Secondary Schools," 318-320.
13. James Keogh, *President Nixon and the Press* (New York: Funk and Wagnalls, 1972) 78-86.
14. See *Swann v Charlotte-Mecklenburg Board of Education* 402 U.S. 10 (1971); *United States of America, Plaintiff-Appellant v. Texas Education Agency et. al.* (Austin Independent School District), *Defendant-Appellees* 467 F. 2nd 848 (1972); *Winston-Salem/Forsyth County Board of Education v Scott et. al.*, 404 U.S. 1221 (1971); *Jefferson Parish School Board et.al. v. Dandridge et. al.*, 404 U.S. 1219 (1971); *Guy Heung Lee et. al. v. Johnson et. at.*, 404 U.S. 1215 (1971); *Wisconsin v Yoder et.al.*, 406 U.S. 205 (1972); *United States v Scotland Neck City Board of Education et. al.*, 406 U.S. 205 (1972); and *Wright et. al. v Council of the City of Emporia et. al.*, 407 U.S. 451 (1972).
15. See "The Taxing Question," *Newsweek*, January 21, 1972, 48; "Who Pays the Bill?" *Time*, February 5, 1972, 52-53; "Campaign '72: The Busing Issue," *Newsweek*, February 7, 1972, 24; "A Modest Proposal," *Newsweek*, February 21, 1972, 80; "An Uneasy Truce in Troubled Schools," *U.S News and World Report*, February 21, 1972, 48-50; "Nixon Spurs A new Drive Against Busing," *Newsweek*, March 6, 1972, 30, 33-35; "Busing: An American Dilemma," *Newsweek*, March 13, 1972, 20-24; "Running With the Busing Issue: Will the President's New Program Provoke a Constitutional Crisis?" *Newsweek*, March 27, 1972, 19-22; "What Nixon's Plan on Busing Means," *U.S. News and World Report*, March 27, 1972, 73; "Seeing Your Enemy," *Time*, April 3, 1972, 46-47; "Pro and Con on Busing: Interviews on Both Sides," *U.S. News and World Report*, April 3, 1972, 19-23; "Alternative Schools: Melting Pot to Mosaic," *Time*, April 10, 1972, 85-86; "In the North Now: An Order to Mix City, Suburban Schools," *U.S News and*

- World Report, April 10, 1972, 58; "Integration's Bible," Newsweek, April 24, 1972, 7, 81-82; "Turnabout in Mississippi," Newsweek, May 9, 1972, 75-76.
16. Draft Statement by the President, February 16, 1970, President's Personal File, White House Special Files, Box 56, Richard M. Nixon Presidential Project, National Archives, College Park, MD (hereafter cited as RMNPP); Schools – 6th Draft – 3/22/70, March 22, 1970, President's Personal File, White House Special Files, Box 56, RMNPP.
 17. Safire, 239. FIX ME
 18. Leonard Garment, *Crazy Rhythm: My Journey from Brooklyn, Jazz, and Wall Street to Nixon's White House, Watergate, and Beyond* (New York: Times Books, 1997), 211; Raymond Price, *With Nixon* (New York: Viking Press, 1977), 203; Haldeman, *The Haldeman Diaries*, 126-130, 132, 136, 139-142; H.R. Haldeman, *The Haldeman Diaries*. CD-ROM. Sony Imageworks, 1994.
 19. Keogh, 80.
 20. See William Safire, *Before the Fall: An Inside View of the Pre-Watergate White House* (New York: Da Capo Press, 1975), 236.
 21. Leonard Garment to the President, March 17, 1970, Leonard Garment Papers, White House Central Files, Box 2, RMNPP.
 22. Ray Price to Leonard Garment, no date, Leonard Garment Papers, White House Central Files, Box 2, February 1970, RMNPP.
 23. Haldeman, *The Haldeman Diaries*, 126-130, 133, 138, 139-142; Price, 203-204; Haldeman, *The Haldeman Diaries*, [CD-ROM], March 14-17, 1972.
 24. Haldeman, *The Haldeman Diaries*, CD-ROM; President to Bob Haldeman, March 27, 1972, President's Personal File, White House Special Files, Box 3 – Memos – March 1972, RMNPP.
 25. Leonard Garment to John Ehrlichman, March 3, 1972, Leonard Garment Papers, White House Central Files, Box 5, RMNPP; Leonard Garment to the President, March 3, 1972, President's Handwriting March 1972, White House Special Files, Staff Members and Office Files, Box 16, RMNPP.
 26. Busing Message to the Congress of the United States [Price, Fourth Draft, March 15, 1972], President's Personal File, White House Special Files, Box 73, Thursday, March 16 1972 1 of 2, RMNPP; 3rd Draft: Busing Speech [WLS 3/15/72], President's Personal File, White House Special Files, Box 73, Thursday, March 16 1972 1 of 2, RMNPP; 3/16/72 – Draft No. 6, President's Personal File, White House Special Files, Box 73, Thursday, March 16 1972 2 of 2, RMNPP; Busing Message [Price, 1st Draft, March 4, 1972], President's Personal File, White House Special Files. Box 73, Thursday March 16 1972 2 of 2, RMNPP.
 27. 3-16-C.O., March 16, 1972, President's Personal File, White House Special Files, Box 73, Thursday, March 16 1972 1 of 2, RMNPP.

Minelli Maurine,

Ph.D., Associate Professor, The City University of New York;
President of Communication Association of Eurasian Researchers

ВЛАСТЬ И ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ В СОВЕТСКИЙ И ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД НА ТЕРРИТОРИИ РОССИИ

Торопов Д.А.

(г. Москва, Россия)

Канадский философ, известный своими исследованиями по части воздействия электронных СМИ на человека, Маршалл Маклюэн (*Marshall McLuhan*, 1911-1980) в своей наиболее популярной в России книге «Понимание медиа: внешние расширения человека» дает такое описание значения интеллигенции в обществе:

«Ведь роль интеллигенции всегда состояла в том, чтобы быть связующим звеном, или посредником, между старыми и новыми властными группами. Наиболее известной из таких групп были греческие рабы, которые долгое время служили воспитателями и ближайшими поверенными римской власти. И именно эту лакейскую роль поверенного при магнате — неважно, торговом, военном или политическом — воспитатель продолжал играть в западном мире вплоть до настоящего времени. В Англии группой таких интеллектуалов были «Сердитые»,¹ которые неожиданно выбрались из низших эшелонов на самый верх, воспользовавшись трамплинами образования. Поднявшись в высший мир власти, они обнаружили, что атмосфера там отнюдь не отличается свежестью и здоровьем. Однако свою энергичность они утратили даже еще быстрее, чем Бернард Шоу. Подобно Шоу, они быстро успокоились, погрузившись в пучину воображения и культивирования ценностей развлечения».²

Похоже, что именно эту лакейскую роль исполняла и продолжает исполнять наиболее значительная часть российской интеллигенции. Обратимся к некоторым наиболее известным фактам лакейства советского периода.

«1937-ой год вскрыл новые данные об извергах из бухаринско-троцкистской банды. Судебный процесс по делу Пятакова, Радека и других, судебный процесс по делу Тухачевского, Якира и других, наконец, судебный процесс по делу Бухарина, Рыкова, Крестинского, Розенгольца и других – все эти процессы показали, что бухаринцы и троцкисты, оказывается, давно уже составляли одну общую банду врагов народа под видом «право-троцкистского блока... Судебные процессы показали, что эти подонки человеческого рода вместе с врагами народа – Троцким, Зиновьевым и Каменевым – состояли в заговоре против Ленина, против партии, против Советского государства уже с первых дней Октябрьской социалистической революции. Провокаторские попытки срыва брестского мира в начале 1918 года; заговор против Ленина и сговор с «левыми» эсерами об аресте и убийстве Ленина, Сталина, Свердлова весной 1918 года; злодейский выстрел в Ленина и ранение его летом 1918 года; мятеж «левых» эсеров летом 1918 года; намеренное обострение разногласий в партии в 1921 году с целью расшатать и свергнуть изнутри руководство Ленина; попытки свергнуть руководство партии во время болезни и после смерти Ленина; выдача государственных тайн и снабжение шпионскими сведениями иностранных разведок; злодейское убийство Кирова; вредительство, диверсии, взрывы; злодейское убийство Менжинского, Куйбышева, Горького – все эти и подобные им злодеяния, оказывается, проводились на протяжении

¹ «Сердитые люди» не составляли единой творческой группы. Они не зависели друг от друга и не пытались создать определенной школы. И всё-таки в их произведениях, опубликованных в 50-е годы, есть общие черты. Их творчество развивалось в русле критического реализма. Истоки «сердитых молодых людей» заключались в крахе лейбористского «социализма», обещавшего создать после войны «общество всеобщего благоденствия». Литература «сердитых» выражала протест мелкобуржуазной молодежи против буржуазных порядков и буржуазной морали. – прим. авт.

² Маклюэн Г.М. «Понимание медиа: внешние расширения», М., «КАНОН-пресс-Ц», «Жучково поле», 2003, с. 46-47.

двадцати лет при участии или руководстве Троцкого, Зиновьева Каменева. Бухарина. Рыкова и их прихвостней – по заданиям иностранных буржуазных разведок.

Судебные процессы выяснили, что троцкистско-бухаринские изверги, выполняя волю своих хозяев – иностранных буржуазных разведок, ставили своей целью разрушение партии и советского государства, подрыв обороны страны, облегчение иностранной военной интервенции, подготовку поражения Красной армии, расчленение СССР, отдачу японцам советского Приморья, отдачу полякам советской Белоруссии, отдачу немцам советской Украины, уничтожение завоеваний рабочих и колхозников, восстановление капиталистического рабства в СССР....Эти ничтожные лакеи фашистов забыли, что стоит Советскому народу шевельнуть пальцем, чтобы от них не осталось и следа. Советский суд приговорил бухаринско-троцкистских извергов к расстрелу. НКВД привел приговор в исполнение.

Советский народ одобрил разгром бухаринско-троцкистской банды и перешел к очередным делам».³

Поддержав «разгром бухаринско-троцкистской банды», видные деятели советской культуры того времени фактически одобрили начавшийся террор в СССР. Среди требовавших в 1937 году расстрелять «шпионов» оказались такие знаменитые писатели, как А. Платонов, И. Бабель, Ю. Тынянов, М. Зощенко, Ю. Олеша, В. Шкловский, К. Паустовский. Иные сталинские мастера слова в демонстрации своей преданности магнату не ограничивались только подписанием коллективных писем, разоблачающих его противников, они превращались в ярых защитников его интересов.

Так, А. Фадеев в журнале «Смена» в 1937 году писал следующее:

«Что представляет собой главный лакей фашизма — враг народа Троцкий? На протяжении всей своей биографии этот человек боролся против рабочего класса, против партии Ленина — Сталина. Атаман фашистских убийц, Иуда — Троцкий — враг всего международного пролетариата, всего демократического человечества. Его агенты всюду действуют как отъявленные бандиты и провокаторы войны, как сообщники и пособники фашистской реакции.

Что представляет собою Радек? Радек — это человек без роду, без племени, без корня. Это — порождение задворок II интернационала, заграничных кафе, вечный фланер и перелетчик. Русский рабочий класс и его партия пытались его переделать, но Радек предпочел гнить заживо и пошел в троцкистское подполье.

Жалкие пигмеи, отщепенцы и вырожденки, опираясь на черные силы фашистской реакции, хотели свалить социализм, но просчитался подлеиший враг. Благодаря бдительности славных работников Наркомвнудела и их руководителя — большевика сталинской закалки тов. Н. И. Ежова — троцкистская гадина разоблачена и раздавлена».

У А. Платонова находим следующее. «Самым жестоким видом злодейства сейчас является троцкизм....Разве в «душе» Радека, Пятакова и прочих преступников есть какое-либо органическое, теплотворящее начало, — разве они могут называться людьми хотя бы в элементарном смысле? Нет, это уже нечто неорганическое, хотя и смертельно ядовитое, как трупный яд из чудовища. Как они выносят самих себя? <...> Но враг не сдаётся, он будет заострять свое оружие против нас».

А вот какой крик души «мастера метафор», как его называли коллеги по цеху, Ю. Олеша доносится до нас из 30-х годов XX ст., в котором мастер слова требует арестов и расстрелов и признается в любви к Сталину: «В кого они должны были стрелять? В руководителей партии и правительства. Они покушались на Сталина. На великого человека, сила которого, гений, светлый дух устремлены на одну заботу — заботу о народе. Мерзавцы, жалкие люди, шпионы, честолюбцы, завистники хотели поднять руку на того, кому народ сказал: ты сделал меня счастливым, я тебя люблю. Это сказал народ! Отношение народа к Сталину рождает в сердце такое же волнение, какое рождает искусство! Это же песня!».

А вот что обнаруживаем, по словам К. Чуковского, у «неожиданного мерзавца»⁴ В. Шкловского: «Эти люди хотели отнять от нас больше, чем жизнь: они хотели отнять у мира будущее, уже рожденное. На них самих... мы изучаем кристаллографию подлости прошлого».

И в заключение приведем строки стихотворения тех времен, автором которых является знаменитый Е. Долматовский:

«Подлые шпионы и бандиты
Радеками терлись возле нас.
Может быть, еще не все добиты —
Крепче руки и острее глаз!».

³ И.В. Сталин. Краткий курс истории ВКП(б). М., 1938, гл. XII, п.4.

⁴ К. Чуковский, Л. Чуковская. Переписка: 1912-1969, М., 2003. С. 263. К. И. Чуковский писал дочери: «О Шкловском скажу: неожиданный мерзавец. Читая его доносы, я испытывал жалость к нему. То, что напечатано, есть малая доля того, что он написал обо мне. По требованию Союза выброшено несколько страниц».

Позднее в 50-е годы XX ст. советская интеллигенция коллективными письмами и своим творчеством активно поддерживала отправку войск в Венгрию на подавление народного восстания 1956 года, в 1968 году – в Чехословакию.

Несколько позднее, в 1973 году, группа советских писателей написала письмо в редакцию газеты «Правда», в котором они высказали свое мнение относительно «поведения академика Сахарова, порочащего честь и достоинство советского ученого».

В частности, было написано: «Мы считаем своим долгом выразить полное согласие с позицией авторов письма. Советские писатели всегда вместе со своим народом и Коммунистической партией боролись за высокие идеалы коммунизма, за мир и дружбу между народами. Эта борьба — веление сердца всей художественной интеллигенции нашей страны. В нынешний исторический момент, когда происходят благотворные перемены в политическом климате планеты, поведение таких людей, как Сахаров и Солженицын, клеветующих на наш государственный и общественный строй, пытающихся породить недоверие к миролюбивой политике Советского государства и по существу призывающих Запад продолжать политику «холодной войны», не может вызвать никаких других чувств, кроме глубокого презрения и осуждения». И далее подписи, что называется, цвета нации: Ч.Айтматов, Ю.Бондарев, В.Быков, Р.Гамзатов, О.Гончар, Н.Грибачев, С.Зальгин, В.Катаев, В.Кожевников, М.Луконин, Г.Марков, С.Михалков, С.Наровчатов, В.Озеров, Б.Полевой, К. Симонов, С. С. Смирнов, А. Софронов, А.Сурков, Н.Тихонов, М.Турсун-заде, К.Федин, А.Чаковский, М.Шолохов, С.Щипачев.⁵

Из разряда современных следует упомянуть письмо в осуждение панк-группы Pussy Riot, инициированное В. Распутиным, В. Крупиным и еще порядка 30 писателями и публицистами. Православные писатели протестовали против освобождения «трех бесноватых хулиганок, совершивших акт глумления над чувствами православных верующих». И далее: «Оправдывать религиозное кощунство, бесцеремонно обеливать преступных экстремисток, сознательно и целенаправленно совершивших заранее подготовленный акт надругательства над духовной святыней русского православия и русского народа, могут только циничные деятели бескультурия»⁶.

Последние события, связанные с аннексией Россией Крыма в 2014 году, вызвали бурную поддержку со стороны российской интеллигенции. Так, 11 марта на сайте Министерства культуры РФ деятели культуры опубликовали обращение в поддержку позиции Президента РФ В. Путина по Крыму: «В дни, когда решается судьба Крыма и наших соотечественников, деятели культуры России не могут быть равнодушными наблюдателями с холодным сердцем. Наша общая история и общие корни, наша культура и ее духовные истоки, наши фундаментальные ценности и язык объединили нас навсегда. Мы хотим, чтобы общность наших народов и наших культур имела прочное будущее. Вот почему мы твердо заявляем о поддержке позиции Президента Российской Федерации по Украине и Крыму». Более 500 известных в стране людей поддержали современного российского магната. В частности, под обращением стоят подписи режиссеров А. Адабашьяна, С. Бондарчука, М. Захарова, П. Лунгина, Г. Параджанова, А. Учителя, В. Хотиненко, артистов А. Баталова, Л. Броневского, М. Боярского, Э. Быстрицкой, Б. Грачевского, Б. Клюева, В. Ланового, Ю. Назарова, А. Панкратова-Черного, Ю. Соломина, О. Табакова, В. Талызиной, Н. Цискаридзе, Л. Чурсиной, братьев Запашных, музыкантов Ю. Башмета, О. Газманова, В. Гергиева, А. Кролла, певиц Л. Сенчиной, Н. Бабиной и др.

В ответ на «письмо 500» другая часть российской интеллигенции ответила коллективным антивоенным заявлением, в котором события в Крыму были названы «позором для России и бедами для народов двух стран». В заявлении подчеркивалось, что «мы, не называющие себя «деятелями» культуры или науки, а просто российские интеллигенты, работающие каждый в своей области, против вторжения на территорию другого государства...Мы против войны с Украиной и вражды с мировым сообществом. Мы солидарны со всеми, кто не прогибается и не поддается лжи». Заявление, текст которого позднее был распространен в интернете, собрал в итоге гораздо больше подписей, чем «письмо 500». В числе тех, кто оказался «по другую сторону», следует назвать писателей Л. Улицкую, Г. Чхартишвили, музыкантов Ю. Шевчука, Б. Гребенщикова, А. Макаревича, кинорежиссеров А. Смирнова, В. Мерзоева, А. Звягинцева, В. Манского, Е. Лунгина, актеров В. Гаркалина, А. Девогаченко, О. Мысину, академика РАН Ю. Рыжова, писательниц М. Чудакову и М. Рыбакову, создателя сайтов lenta.ru и gazeta.ru А. Носика и многих других.

Заявление в поддержку Украины и осуждение действий России в Крыму назвать лакейской поддержкой украинского магната не поворачивается язык, так как рассчитывать на получение каких-либо дивидендов от этого шага данной части российской интеллигенции никак не приходилось. Скорее, это иллюстрация уже того, что интеллигенция всегда неоднородна, так как *intellegentia* (согласно латыни) есть мыслительная способность, а мыслящий человек, как правило, размышляет критически, а точнее

⁵ «Правда», 31 августа 1973 года.

⁶ http://ruskline.ru/news_rl/2012/07/11/molchat_ne_pozvolyaet_sovest

сказать инакомыслит. Инакомыслие в настоящее время указывает лишь на то, что одна часть интеллигенции в России, как впрочем, и интеллигенция в Украине, выбирают ценности европейские. Другая же часть российской интеллигенции продолжает мыслить иррационально, т.е. учитывать силовой аспект государственной машины, с которой она крепко связана в первую очередь экономическими соображениями (см. рассуждения табаковых и калягиных о судьбах их актеров, творческих замыслов и пр.)

Завершая рассуждения о том, как трансформировалась и продолжает меняться позиция советской, а теперь российской интеллигенции, хочется привести выдержку из бесед известного советского, украинского, ныне американского художника Ильи Кабакова с российским культурологом и литературоведом, лингвистом Михаилом Эпштейном, изданных под общим названием «Каталог» относительно российской интеллигенции: «Из всех слов, которые Россия внесла в копилку человечества, «интеллигенция» едва ли не самое светлое. Среди остальных, вошедших в другие языки с пометкой «из русского» - водка, КГБ, ГУЛАГ, погром, большевик, колхоз. И вот теперь мы хотим стереть чуть ли не единственный светлый след России в чужих словарях, наш патент на благородство».⁷

Будем надеяться, что в дальнейшем содержание слова «интеллигенция» в России удастся сохранить в привычном значении, предусматривающем наряду с критическим осмыслением происходящего, заботу о духовности, нравственности и благородстве нации.

Торопов Дмитрий Анатольевич,
доктор педагогических наук, член-корреспондент МАНПО

⁷ И. Кабаков, М. Эпштейн. КАТАЛОГ. Библиотека московского концептуализма Германа Титова, малая серия. - Вологда, 2010, с. 154.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В НАУКОВОМУ ЖУРНАЛІ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА»

Обсяг та форматування

Повний обсяг статті разом з анотаціями трьома мовами (англійською, російською, українською), додатками, таблицями, ілюстраціями, списком літератури має становити **25-50 тис. знаків** (символів та пробілів).

Обсяг рецензії на книгу має становити 5-10 тис. знаків.

Файли необхідно називати прізвищем автора статті латиницею, наприклад, Petrenko.doc. Якщо авторів кілька, то прізвищами перших двох авторів, наприклад, Petrenko_Sydorenko.doc.

Рукопис необхідно подавати у форматі, сумісному з Microsoft Word (можливі розширення файлів: .rtf, .doc, .docx). Розмір сторінки А4; книжкова орієнтація; поля з усіх боків по 2 см; шрифт Times New Roman; розмір шрифту – 14; інтервал між рядками – 1,5.

Назву статті треба набирати звичайним текстом; не допускається набір із використанням опції Caps Lock.

Необхідно розрізнити символи дефіс і тире (тире відокремлюється з обох боків пропусками й довше за дефіс).

Стиль тексту Звичайний (Normal). Використання інших стилів не допускається.

Схеми, графіки, діаграми (далі – ілюстрації), формули й таблиці нумеруються.

Ілюстрації таблиці не повинні перевищувати розміром зазначених вище розмірів сторінки (А4 мінімум по 2 см на поля).

Таблиці формуються в редакторі таблиць (пункт меню "Таблиця"). Формат таблиць тільки книжковий.

Формули в статтях мають бути набрані за допомогою редактора Equation Editor.

Не рекомендується користуватись автоматичною нумерацією.

Ілюстрації. Кількість ілюстрацій не повинна перевищувати п'яти. Формат файлів ілюстрацій: jpg. Роздільна здатність ілюстрацій: 300 dpi. Кожну ілюстрацію треба надсилати окремим файлом. Називати файл ілюстрації треба прізвищем автора статті латиницею. Якщо ілюстрацій кілька, то потрібно додавати в назві файлу до прізвища автора порядковий номер ілюстрації. Наприклад, Petrenko1.jpg; Petrenko2.jpg; Petrenko3.jpg.

Перед основним текстом статті потрібно вказати такі дані:

- індекс УДК;
- прізвище, ім'я та по батькові автора/авторів, науковий ступінь, учене звання;
- назву статті;
- **анотацію (детальні вимоги – див. далі);**
- 3-5 ключових слів.

Вимоги до структури основного тексту статті

Основний текст статті повинен мати визначену структуру. Підрозділи статті, які наведено нижче, повинні бути пронумеровані, виділені в тексті жирним шрифтом і розташовані на окремому рядку як підзаголовки.

1. Вступ (актуальність теми, огляд літератури й попередніх досліджень із цієї чи суміжної проблематики, мета й завдання статті). Обсяг – близько 3000 знаків.

2. Методи дослідження (не загальними фразами, а чітко розписати, які методи і як саме використовувалися для даного дослідження; тобто розкрити сам механізм проведення дослідження – яким чином було отримано його результати).

3. Результати й обговорення (навести основні результати дослідження).

4. Висновки. Обсяг – близько 2000 знаків.

5. Подяки (коротко висловити подяку ВНЗ та дослідникам, які надали допомогу при підготовці цієї публікації).

6. Додатки і Таблиці (якщо є Додатки і Таблиці, то вони обов'язково повинні мати заголовки й

порядкові номери; примітки слід розміщувати безпосередньо під таблицями. У тексті статті обов'язково мають бути посилання на ці додатки чи таблиці).

7. Список літератури подавати в порядку цитування в тексті. Реквізити джерела для журнальних статей – автор, назва статті, назва журналу, номер журналу, рік видання, номери сторінок. Реквізити джерела для книжок – автор, назва книжки, місто видання, назва видавництва, рік видання, кількість сторінок. Приклади оформлення списку літератури див. нижче.

Вимоги до анотації

Анотація українською та російською мовами

Анотація українською та російською мовами мають бути ідентичними за змістом.

Обсяг анотації: 90-110 слів (800-1000 знаків, урахувуючи пробіли).

Анотація має бути якісною, інформативною та лаконічною. Її мета – стисло відобразити основний зміст проведеного дослідження. **Уникайте повторення в анотації назви статті й загальних фраз.**

Структура анотації. В анотації необхідно чітко вказати:

- мету дослідження;
- методи (не загальними фразами, а чітко вказати, як саме було застосовано певні методи; тобто розкрити сам механізм проведення дослідження – яким чином було отримано його результати);
- головні результати й висновки дослідження, із яких має бути зрозумілою їх значимість для науки, суспільства, освіти тощо (здобутий новий цінний фактаж; виявлені нові взаємозв'язки та закономірності; підтверджені чи спростовані певні гіпотези або теорії тощо).

Усі названі складові анотації мають чітко ідентифікуватися. Для цього рекомендуємо вживати в анотації слова: мета, методи, результати, висновки, значення.

За необхідності можна на початку анотації вказати одним реченням актуальність дослідження, якщо вона не є очевидною з назви, мети чи висновків дослідження.

Ключові слова

Після анотації потрібно вказати 3-5 ключових слів, розділяючи їх крапкою з комою.

Анотація англійською мовою (Abstract)

Анотація англійською мовою має бути **вдвічі більшою за обсягом, ніж анотація українською та російською мовами**, адже для іноземних читачів це буде основним джерелом інформації про всю публікацію й проведене вами дослідження.

Обсяг анотації англійською: 200-250 слів (1500-2000 знаків, урахувуючи артикли та пробіли).

Анотація має бути написана **правильною англійською мовою**, з урахуванням особливостей орфографії та граматики (британська або американська англійська, але не суміш обох). Неприпустимо подавати анотації, перекладені лише за допомогою комп'ютерних перекладачів.

Структура анотації. В анотації необхідно чітко вказати:

- мету дослідження (main objective(s) of the study);
- методи (methodology) – не загальними фразами, а чітко вказати, як саме було застосовано певні методи; тобто розкрити сам механізм проведеного дослідження – яким чином було отримано його результати (how the study was done);
- головні результати й висновки дослідження (results/findings and conclusions), із яких має бути зрозумілою їх значимість (significance) для науки, суспільства, освіти тощо (здобутий новий цінний фактаж; виявлені нові взаємозв'язки та закономірності; підтверджені чи спростовані певні гіпотези тощо).

Усі названі складові анотації мають чітко ідентифікуватися. Для цього рекомендуємо вживати в анотації слова: main objective(s) of the study, methodology, results, findings, conclusions, significance.

За необхідності можна на початку анотації вказати одним реченням актуальність дослідження (relevance of the study), якщо вона не є очевидною з назви, мети або висновків дослідження.

Ключові слова (Keywords)

Після анотації потрібно вказати 3-5 ключових слів, розділяючи їх крапкою з комою.

Добираючи ключові слова, урахуйте, що вони мають сприяти пошуку Вашої публікації в електронних каталогах та наукометричних базах. Рекомендуємо проаналізувати, які ключові слова зазвичай використовують у публікаціях за тематикою Вашого дослідження в ключових світових наукометричних базах, наприклад, ScienceDirect видавництва Elsevier (Scopus): <http://www.sciencedirect.com/science/search>. Правильно підібрані ключові слова сприятимуть пошуку Вашої публікації колегами та підвищенню індексу її цитування.

Вимоги до оформлення списку літератури

Усі наведені в тексті цитати й статистичні дані повинні мати належним чином оформлені посилання на першоджерело.

Рекомендується віддавати перевагу посиланню безпосередньо на першоджерело, а не на його відтворення в якійсь іншій праці (посібнику, оглядовій статті тощо). Також рекомендується посилатися на першоджерело, видане мовою оригіналу, а не на його переклад (окрім випадків, коли немає можливості отримати доступ до першоджерела мовою оригіналу).

Посилання на веб-джерела (на джерела в інтернеті) мають бути зведені до необхідного мінімуму, крім випадків, коли йдеться про посилання на публікації, що перебувають у постійному доступі на веб-ресурсах міжнародних наукометричних баз даних.

Самоцитовання дозволяється лише в разі нагальної потреби.

У тексті статті посилання позначаються цифрою у квадратних дужках, через кому зазначається номер сторінки (якщо треба). Нумерація посилань відповідає порядку їх появи в тексті статті. Якщо автор посилається відразу на кілька різних джерел, слід розділяти їх крапкою з комою. **Напр.:** [1, 44; 2, 35].

Пристатейний список літератури укладається в порядку цитування джерел у тексті вашої публікації (просимо звернути увагу: **не** за абеткою, а в порядку цитування).

Для статей, що містять посилання на джерела, опубліковані виключно латиницею (англійські, німецькі, французькі тощо), достатньо одного списку літератури (References).

Для статей, що містять посилання на джерела **не** латиницею (кириличні, арабські, китайські тощо) або комбінують посилання латиницею й іншими шрифтами (напр., частина посилань англійською, а частина – українською), необхідно подавати **два варіанти** списку літератури:

1. **Список літератури** мовою оригіналу (усі джерела подаються тією мовою, якою їх опубліковано, тут можуть бути джерела й кирилицею, і латиницею тощо);

2. **References** (той самий список літератури латиницею, правила перекладу й транслітерації див. нижче).

Приклади оформлення списку літератури

Різун В.В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві : навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. / В.В. Різун, Т.В. Скотникова. – К. : Преса України, 2008. – 144 с.

Різун В.В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В.В. Різун // Світ соціальних комунікацій. – Т. 2. – 2011. – С.7–11.

Яхно О.М. Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Яхно Олеся Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. – 189 с.

Випуск видавничої продукції в Україні в 2013 році (9 місяців) [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/statistika_2013_9_mis.htm#zag_dani. – Назва з екрану. – Дата доступу: 20.12.2013.

References

За основу оформлення списку літератури латиницею взято Гарвардський стандарт бібліографічних посилань (Harvard reference system).

Загальні правила такі:

- спочатку вказується прізвище автора, через кому – його ініціали; вказуються всі автори;
- після прізвища й ініціалів автора/авторів у дужках вказується рік публікації, напр.: (2014);
- після дати публікації в лапках вказується "Назва статті" або "Назва розділу", якщо це посилання на розділ колективної монографії;
- потім курсивом вказується Назва Журналу чи Назва Монографії (усі значимі слова назви журналу чи книги / монографії пишуться з великої літери);
- потім вказуються номер журналу й сторінки статті АБО видавництво, місто видання й загальна кількість сторінок книги.

Нижче дивіться детальні правила оформлення посилань на різні типи джерел.

Посилання на статтю в друкованому журналі.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на статтю така:

Author, A.A. (2013), "Title of article", *Title of Journal*, vol. 10, no. 2, pp. 49-53.

Спочатку вказується прізвище автора, через кому – його ініціали (без пробілів між ініціалами), потім у дужках – рік публікації, через кому – назва статті в лапках, через кому – курсивом назва журналу (усі значимі слова назви журналу пишуть із великої літери), через кому – номер журналу, через кому – сторінки публікації.

Якщо авторів кілька, то перед прізвищем останнього з них, замість коми, ставиться знак & (and):

Author, A.A., Author, B.B. & Author, C.C. (2014), "Title of article", *Title of Journal*, vol. 11, no. 3, pp. 85-94.

Приклади:

Van der Geer, J., Hanraads, J.A.J. & Lupton, R.A. (2010), "The art of writing a scientific article", *Journal of Scientific Communications*, no. 163, pp. 51–59.

Baron, R.M. & Kenny, D.A. (1986), "The moderator-mediator variable distinction in social psychological research", *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 51, pp. 1173-1182.

Посилання на статтю в електронному журналі.

Оформлюється майже так само, як і посилання на статтю в друкованому журналі, проте номерів сторінок публікації може не бути. Наприкінці посилання через кому додаються слова available at: та вказується веб-адреса посилання, потім у дужках після слова accessed вказується дата останнього доступу до публікації.

Приклад:

Gilmore, J. (2014), "Translating American Exceptionalism: Comparing Presidential Discourse About the United States at Home and Abroad", *International Journal of Communication*, vol. 8, available at: <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/2336/1263> (accessed 05 December 2014).

Передача латиницею посилань на українськомовні й російськомовні статті.

Прізвище автора передається транслітерацією відповідно до Таблиці транслітерації українського алфавіту латиницею, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України №55 від 27.01.2010 р. (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-п>). Таку транслітерацію можна зробити автоматично на веб-ресурсі: <http://translit.kh.ua/#lat/passport> (у випадяючому списку має бути обрано *Стандарт Паспортний КМУ 2010*).

Назва статті перекладається англійською мовою.

Назва журналу передається транслітерацією (усі значимі слова назви журналу пишуть із великої літери). Рекоменуємо використовувати стандарт транслітерації, розроблений Термінологічною комісією з природничих наук (ТКПН) Київського національного університету імені Тараса Шевченка в 1994 р., оскільки він має високу зворотність і максимальну сумісність із комп'ютерними кодуваннями (URL-сумісність). Таку транслітерацію можна зробити автоматично на веб-ресурсі: <http://translit.kh.ua/?iso9#lat/ukr> (у випадяючому списку має бути обрано *Стандарт ТКПН*).

Після назви журналу транслітерацією треба у квадратних дужках подати назву журналу, перекладену англійською мовою (усі значимі слова назви журналу пишуть із великої літери).

Приклад:

Rizun, V.V. (2011), "Outlines of the methodology of social communication studies", *Svit Socialjnykh Komunikacij [World of Social Communications]*, vol. 2, pp. 7-11.

Посилання на книгу / монографію.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на книжки / монографії виглядає так:

Author, A.A., Author, B.B. & Author, C.C. (2014), *Title of Book*, Publisher, City of publication, 593 p.

Спочатку вказується прізвище автора, через кому – його ініціали (без пробілів між ініціалами), потім у дужках – рік публікації, через кому – курсивом назва книги / монографії (усі значимі слова назви пишуть із великої літери), через кому – номер видання (якщо перевидавалося кілька разів і це вже не перше видання), через кому – назва видавництва, через кому – місто видання, через кому – загальна кількість сторінок. Якщо авторів кілька, то перед прізвищем останнього з них, замість коми, ставиться знак & (and).

Якщо джерело кириличне, то:

- прізвище автора передається транслітерацією за стандартом КМУ 2010 (<http://translit.kh.ua/#lat/passport>);

- назва книжки / монографії перекладається англійською мовою (усі значимі слова назви писати з великої літери);

- назва видавництва передається транслітерацією за стандартом ТКПН (<http://translit.kh.ua/?iso9#lat/ukr>);

- місто видання перекладається англійською мовою.

Приклад:

Rizun, V.V. & Skotnykova, T.V. (2008), *Research Methods in Journalism Studies: a Textbook*, 2nd ed., Presa Ukrajinu, Kyiv, 144 p.

Посилання на колективну монографію.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на колективну монографію практично така сама, як у випадку авторської монографії (див. вище), із тією різницею, що на початку посилання, замість прізвища та ініціалів автора, вказуються прізвище та ініціали редактора:

Editor, E.E. (Ed.) (2014), *Title of Book*, Publisher, City of publication, 503 p.

Приклад:

Perepelytsia, H.M. (Ed.) (2014), *Foreign Policy of Ukraine – 2013: Strategic Assessments, Forecasts and Priorities*, Stylos, Kyiv, 352 p.

Посилання на розділ у колективній монографії.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на розділ у колективній монографії така:

Author, A.A. (2014), "Title of chapter", in Editor, E.E. (Ed.), *Title of Book*, Publisher, City of publication, 593 p.

Спочатку вказується прізвище автора, через кому – його ініціали (без пробілів між ініціалами), потім у дужках – рік публікації, через кому – у лапках назва розділу, через кому слово in та прізвище редактора, через кому – ініціали редактора й у дужках скорочення (Ed.) або (Eds.) для кількох редакторів, через кому – курсивом назва монографії (усі значимі слова назви пишуть із великої літери), через кому – номер видання (якщо є), через кому – назва видавництва, через кому – місто видання, через кому – сторінки розділу.

Приклад:

Mettam, G.R., & Adams, L.B. (2009), "How to prepare an electronic version of your article", in Jones, B.S. & Smith, R.Z. (Eds.), *Introduction to the Electronic Age*, E-Publishing Inc., New York, pp. 281–304.

Посилання на дисертацію й автореферат.

Схема оформлення посилання приблизно така, як для книжки/монографії. Із тією відмінністю, що після назви роботи додаються слова PhD diss. (для тексту кандидатської дисертації), D.Sc. diss. (для тексту докторської дисертації), Abstract of the PhD diss. (для автореферату кандидатської дисертації), Abstract of the D.Sc. diss. (для автореферату докторської дисертації). Після цього в дужках скорочено називається сфера науки, із якої захищено дисертацію. Потім вказується назва закладу, де вона захищала, через кому – назва міста (якщо не є очевидним із назви навчального закладу), потім – кількість сторінок.

Приклади:

Yakhno, O.M. (2006), *Ukraine in Contemporary Geopolitical Space (Political and Media Aspects)*, PhD diss. (polit. sci.), Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 189 p.

Yakhno, O.M. (2006), *Ukraine in Contemporary Geopolitical Space (Political and Media Aspects)*, Abstract of the PhD diss. (polit. sci.), Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 20 p.

Посилання на матеріали конференції.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на матеріали конференції така:

Author, A.A. (2014), "Title of proceedings", in Editor E.E. (Ed.), *Title of Conference, Place of Conference, Date of Conference*, Publisher, City of publication, pp.89-91.

Спочатку вказується прізвище автора, через кому – його ініціали (без пробілів між ініціалами), потім у дужках – рік публікації матеріалів, через кому – у лапках назва виступу чи тез, через кому слово in та прізвище редактора, через кому – ініціали редактора й у дужках скорочення (Ed.) або (Eds.) для кількох редакторів (якщо є), через кому – курсивом повна назва конференції, через кому – курсивом місце проведення конференції, через кому – курсивом дата проведення конференції, через кому – видавництво (якщо є), через кому – місце публікації матеріалів, через кому – сторінки публікації.

Приклад:

Khylko, M.M. (2014), "Modern social and communication technologies: international experience and Ukrainian prospects", in Rizun, V.V. (Ed.), *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference "Criteria of Diagnostic and Methods of Estimation of the Media Impact"*, Institute of Journalism, Kyiv, 10 April 2014, Kyiv, pp. 89-91.

Посилання на матеріали з інтернету.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на матеріали з інтернету така:

Author, A.A. (2014), "Title of article", available at: url (accessed date).

Спочатку вказується прізвище автора, через кому – його ініціали (без пробілів між ініціалами), потім у дужках – рік публікації, через кому – слова available at: та веб-адреса посилання, потім у дужках після слова accessed вказується дата останнього доступу до публікації.

Приклад:

Seddon, M. (2014), "Documents Show How Russia's Troll Army Hit America", available at: www.buzzfeed.com/maxseddon/documents-show-how-russias-troll-army-hit-america (accessed 03 June 2014).

Посилання на матеріали з інтернету, автор яких не вказаний.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на матеріали без автора така:

Title of edition (2014), "Title of article", available at: url (accessed date).

Приклад:

BBC NEWS (2014), "Ukraine profile", available at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-18018002> (accessed 09 December 2014).

Посилання на закони, резолюції, рішення й тощо.

Загальна схема оформлення бібліографічного посилання на закони, резолюції, рішення й подібні документи така:

Organization name (2014), *Title of document*, Publisher, City of publication, 593 p.

Спочатку вказується назва органу чи організації – автора документу, потім у дужках – рік публікації, через кому – курсивом назва документу, через кому – дата документу (якщо є), через кому – назва видавництва (якщо є), через кому – місто видання (якщо є), через кому – кількість сторінок (якщо є). Якщо документ доступний онлайн, через кому додаються слова available at: та веб-адреса, потім у дужках після слова accessed вказується дата останнього доступу до документу.

Приклад:

Council of the European Union (2014), *Council conclusions on Ukraine*, 20 October 2014, Luxembourg, available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/145211.pdf (accessed 05 December 2014).

Шаблон розміщення матеріалів у статті

Індекс УДК.

Прізвище, ім'я та по батькові автора/авторів, науковий ступінь, учене звання українською мовою.

Назва статті українською мовою.

Анотація українською мовою з 3-5 ключовими словами.

Текст статті.

Список літератури.

Прізвище, ім'я та по батькові автора/авторів, науковий ступінь, учене звання російською мовою.

Назва статті російською мовою.

Анотація російською мовою з 3-5 ключовими словами.

Прізвище, ім'я та по батькові автора/авторів, науковий ступінь, учене звання англійською мовою.

Назва статті англійською мовою.

Анотація англійською мовою з 3-5 ключовими словами.

Транслітерований список літератури.

Якщо оформлення статті не відповідає зазначеним вимогам, редакція повертає статтю автору на доопрацювання.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Том 4

Науковий журнал

Науковий журнал «Соціальні комунікації: теорія і практика»
zareєстрований у Міністерстві юстиції України
як друкований засіб масової інформації
(свідоцтво – серія КВ № 21875-17775 Р від 01.02.2016 року)

Українською, російською, сербською,
польською, німецькою та англійською мовами

Наукові редактори	– Холод Г.Я., Холод О.М.
Літературний редактор	– Холод Г.Я.
Комп'ютерний набір	– автори текстів.
Комп'ютерна верстка, дизайн, архітектоніка видання	– Багірова Н.В.
Технічне забезпечення	– Багіров С.Б.

Підписано до друку 5.02.2017. Формат 60x84/8.
Папір офіс. Гарнітура «Times New Roman». Друк лазер.
Ум. др. арк. 11,68. Тираж 320 прим. Зам. № 703.

Друкарня "СТПРЕС", 50025, м. Кривий Ріг, вул. Окружна, 12
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 2794 від 19.03.2007 р.
тел. +380 (564) 04-35-88

С 72 Соціальні комунікації: теорія і практика : наук. журн. [наук. і літ. ред. Г.Я. Холод; наук. ред. О. М. Холод]. – Т. 4. – К., 2017. – 109 с.

Том 4 періодичного наукового журналу містить результати досліджень фахівців із соціальних комунікацій, презентовані авторами шести країн світу (Австрії, Данії, Польщі, Сербії, США й України) під час роботи другого Міжнародного симпозіуму «Соціальні комунікації: результати досліджень» (25 березня 2017 року, м. Київ, Україна).

Дослідження стосуються теорії та історії соціальних комунікацій, теорії та історії журналістики, теорії та історії видавничої справи та редагування, прикладних соціально-комунікаційних технологій, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, соціальних комунікацій в педагогіці тощо.

Окрім фахівців із соціальних комунікацій, матеріали будуть цікавими для психологів, політологів, філологів, соціологів та філософів.

УДК 316.28 : 316.77(075.8) + 007 : 304 : 001 + 002 + 004 + 01 + 02 + 08 + 070 + 659

С 72

ББК 83.56я73